

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**VZTAH MATKY A DCERY Z POHLEDU MATKY V OBDOBÍ
STARŠÍ DOSPĚLOSTI A STÁŘÍ:
Pokračovací studie**

**Relationship between mother and daughter from the perspective of
mother in older adulthood and old age: follow up study**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. et Bc. Klára Večerková
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Olomouc
2016

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou prací na téma: „Vztah matky a dcery z pohledu matky v období starší dospělosti a stáří“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 19.3.2016

Podpis .....

Děkuji doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. za vedení magisterské diplomové práce, za cenné připomínky, trpělivost a vstřícnost. Děkuji rodině a přátelům za podporu. Děkuji Bc. Kateřině Střelcové za nastavené ucho, energii i probdělé noci strávené nad korekturami. Děkuji Mgr. Janu Červenkovi za čas a cenné rady. Děkuji sestře Michaelae Večerkové za podporu. Děkuji členkám výzkumného týmu za spolupráci. Děkuji všem zúčastněným dámám za spolupráci při výzkumu.

Obsah

Úvod.....	7
1. Vztah rodičů a dospělých dětí.....	8
1.1. Od asymetrie k symetrii (a zpátky k asymetrii)	9
1.2. Povinnost a nezávislost	9
2. Charakteristika vztahu matky a dospělé dcery	10
2.1. Teoretická východiska	11
2.2. Vztah plný učení a změn	12
2.3. Důležité milníky ve vztahu matky a dospělé dcery	13
2.4. Vynořující se dospělost	14
2.5. Vnímání vztahu	15
2.6. Jak matka ovlivňuje sebevědomí dcery.....	16
2.7. Rozvod	16
2.8. Rituály.....	17
3. Specifika v komunikaci matky a dcery.....	18
3.1. Jazyk, strůjce vztahu	18
3.2. Nepochopení a konflikt.....	18
3.3. Komunikace jako nositelka emocí	19
3.4. Frekvence kontaktu	20
4. Negativní aspekty vztahu.....	21
4.1. Konflikty	22
4.2. Reakce na konflikty a zdroje konfliktů	23
4.3. Kritika	24
4.4. Soupeření, závist a (ne)spokojenost ve vztahu	24

4.5.	Ambivalence	25
4.6.	Odcizení	27
4.7.	Tajemství.....	28
5.	Pozitivní aspekty vztahu	29
5.1.	Čas ... role, dospělost, zrání a zkušenosti.....	30
5.2.	Celková životní spokojenost	31
5.3.	Attachment neboli připoutání.....	32
5.4.	Identifikace.....	32
5.5.	Generační kontinuita	33
5.6.	Vzor a očekávání.....	33
5.7.	Blízkost a intimita	34
5.8.	Důvěra	35
5.9.	Podpora	36
6.	Specifika vztahu v období stáří matky.....	38
6.1.	Stáří	39
6.2.	Stabilita vztahu.....	40
6.3.	Sendvičová generace	41
6.4.	Prarodičovství	41
6.5.	Ovdovění	42
6.6.	Podpora a pomoc ve stáří	42
7.	Výzkumná část.....	45
7.1.	Výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky	45
8.	Metodologie výzkumu	47
8.1.	Typ výzkumu	47

8.2.	Metoda získávání dat.....	48
8.3.	Metody zpracování a analýzy dat.....	49
8.4.	Etické problémy a způsob řešení.....	50
8.5.	Soubor	51
8.5.1.	Charakteristika výzkumného souboru	52
9.	Výsledky	53
9.1.	Obecná charakteristika vztahu s dcerou z pohledu matky	53
9.2.	Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?.....	65
9.3.	Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?	72
9.4.	Odpovědi na výzkumné otázky	81
10.	Diskuze	84
10.1.	Diskuze výsledků výzkumu s teoretickým ukotvením.....	84
10.2.	Diskuze výsledků v magisterské a bakalářské diplomové práci	87
10.3.	Diskuze v rámci metodologie	90
11.	Závěry	94
11.1.	Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou?	94
11.2.	Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?	94
11.3.	Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?	95
	Souhrn.....	96
12.	Použitá literatura	100
13.	Přílohy.....	112

Úvod

Magisterská diplomová práce se věnuje vztahu matky a dcery z pohledu matky v období starší dospělosti a stáří. Navazuji touto pokračovací studií na svou bakalářskou diplomovou práci. Vztah matky a dcery dosud není dostatečně prozkoumán. Cílem je rozšířit poznatky mé bakalářské diplomové práce a doplnit, jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou, které prvky vnímají jako pozitivní, a které naopak jako negativní. Tato práce, stejně jako předchozí bakalářská diplomová práce, je součástí širšího výzkumného záměru, který má za cíl komplexní zmapování vztahu matky a dcery u různých věkových skupin z pohledu matek i dcer.

Vztah matky a dcery je výjimečný a nenahraditelný, má klíčovou roli ve spoluutváření osobnosti obou zainteresovaných žen. V úvodu kapitoly teoretické části vždy shrnu, co budu rozebírat v následujících podkapitolách a uvedu i autory, ze kterých vycházím. Čtenář tak bude mít přehled, co ho v dané kapitole čeká. V teoretické části vycházím z výzkumných otázek, nastiňuji specifika vztahu rodičů a dospělých dětí. Tento vztah je součástí životního cyklu, postupně přechází z asymetrie do symetrie a zase zpátky do asymetrie, přitom dochází k výměně rolí, což je patrné především v samostatnosti, (ne)závislosti a v poskytování péče. V další kapitole se zaměřuji konkrétně na vztah dospělé dcery a její matky, přibližuji pohled různých autorů. Vztah matky a dcery je plný učení a změn, ženy prochází životními milníky jako je dospívání dcery, její osamostatňování se, syndrom prázdného hnízda, svatba dcery, založení rodiny, role matky a babičky, odchod do důchodu, případné vdovství, nemoc, ztráta sil a zvyšující se závislost na dceři. Život tento vztah dělá pestrý. Ve všech těchto rolích se ženy učí. Kapitulu věnuji také komunikaci, protože bez ní není žádný vztah možný. Samostatné kapitoly jsou věnované také pozitivním a negativním aspektům vztahu a specifikům tohoto vztahu ve stáří matky. Přibližuji stáří jako vývojové období. Vztah je v této životné etapě většinou již stabilizovaný. Dcery mohou procházet náročným obdobím, jsou označovány příznačným názvem sendvičová generace. Postupně může docházet k výměně rolí, ke zvyšující se závislosti matky na pomoci dcery. Jak jsem již zmínila, ve vztahu se znovu objevuje asymetrie.

1. Vztah rodičů a dospělých dětí

Dospělostí dítěte rodičovství nekončí, pokračuje avšak jiným způsobem, kterým se postupně matky i jejich děti učí. Učí se přijímat a nehodnotit chyby, kterých se jejich děti dopustí. Je zde prostor na projevení emocionální síly rodičů, mohou své děti podporovat, zažívat starosti a smutek společně s nimi, čímž mohou nepřímo pomoci s mírněním jejich bolesti, učí se přihlížet – když byly děti, mohly tuto bolest zmírňovat. Mohou se teď cítit neschopni pomoci svým dětem, zmírnit jejich životní okolnosti, ale konstantní opora a láska se stává důležitým zdrojem a způsobem péče (Bouvard, 2013).

Vztahem rodičů a dospělých dětí ve všech věkových kategoriích se zabývala Lye. Její výzkum je specifický v tom, že se zaměřila na vztah a jeho kvalitu jako celek. Ve výzkumech panuje nedostatek shody v tom, jak tento vztah měřit a co považovat za nosné ukazatele kvality vztahu matka/rodič-dospělé dítě (Lye, 1996). Matka a dcera zastávají v rodině různé role, jsou zástupkyně různých generací, což přispívá k tomu, že každá přináší odlišné vnímání vztahu v jejich postavení i rolích. Každá dyáda matka-dcera je dynamický, vzájemně se ovlivňující, interaktivní systém (Bujold, 2004).

Rodinu jako sociální dělohu, kde hraje stejně důležitou roli ženský i mužský princip, zastává rodinná psychoterapeutka Trapková a lékař a rodinný psychoterapeut Chvála. Zároveň připomínají, že důležité je působení celé rodiny (Trapková & Chvála, 2009).

Výzkumy dokazují kontinuitu, nepřetržitost vývoje v mezigeneračních vztazích v průběhu života. Kvalita vztahu se však může měnit v důsledku životních okolností, nebo zvýšení potřeb ze strany rodičů. Dospělé dcery popisují vztahy s rodiči jako těsné, zatímco synové častěji jako povinné (Hogerbrugge & Silverstein, 2014; Silverstein & Bengtson, 1997).

Dnes už je upuštěno od názoru, že vztahy s rodiči jsou pro vývoj jedince důležité pouze v dětství, naopak panuje názor, že zejména vztah s matkou je důležitý po celý život a je považován za cenný zdroj pomoci a podpory (Cooney & Uhlenberg, 1992; Fingerman, 2001; Lye, 1996).

1.1. Od asymetrie k symetrii (a zpátky k asymetrii)

Vztah dospělých dětí a jejich rodičů se mění z asymetrického vztahu, který vychází z autority a ovlivňování v dětství a dospívání, k více recipročnímu, rovnému a symetrickému vztahu mezi dospělými (Buhl, 2007). Jde o milník v životě rodiny, kdy se rodiče učí své dítě vnímat jako autonomního jedince, ne jako dítě vyžadující neustále pozornost, péči a dohled. Děti se současně učí nevnímat své rodiče pouze jako rodiče, ale jako jedince s vlastními potřebami, slabostmi a životní historií. Tento posun do rovnovážného vztahu není jednoduchý, v mnoha případech je doprovázen přetrvávajícími konflikty, které však většinou odezní s odchodem dospělých dětí z domu (Buhl, 2007; Clarke, Preston, Raksin, & Bengtson, 1999; Berman & Sperling, 1991; Vasallo, Smart, & Prince-Robertson, 2009). Jakmile rodiče zestárnou, dostává se vztah zpátky do asymetrie - tentokrát péči a podporu přijímají rodiče od svých dětí (Buhl, 2007; Birditt, Fingerman, Lefkowitz, & Kamp Dush, 2008; Vasallo, Smart, & Price-Robertson, 2009).

1.2. Povinnost a nezávislost

Vztah mezi dospělými dětmi a jejich rodiči je orámován dvěma konflikty: povinností a nezávislostí (Aldous, 1995). Na jednu stranu pocit povinnosti napomáhá tomu, že dospělé děti a rodiče pečují o sebe navzájem napříč životní cestou. Na druhou stranu pocit nezávislosti vede k tomu, že dospělí potomci přijímají zodpovědnost za svou vlastní životní pohodu. Vztahy mezi dospělými dětmi a jejich rodiči reprezentují vyvažování mezi těmito dvěma normami (Lye, 1996). Povinnost se stává slabší, zatímco nezávislost sílí (Lye, 1996; Rossi & Rossi, 1990).

2. Charakteristika vztahu matky a dospělé dcery

V této kapitole se budu zabývat specifiky, které se ve vztahu matky a dospělé dcery objevují. Někteří výzkumníci ve zkoumání vztahu zdůrazňovali různé aspekty, které považovali za důležité, jiní se snažili vztah pojmout komplexně. Studie zaměřující se na jednotlivé aspekty vztahu zkoumaly například konflikty, kontakt, podporu (Fingerman, 2000), prožívání attachmentu a blízkosti (Bengtson & Roberts, 1991; Cicirelli, 1983; Spitze & Logan, 1991; Rossi & Rossi, 1990); výměnu emoční podpory a rad (Umberson, 1992), intimitu (Thompson & Walker, 1984), napětí a rodičovskou nespokojenost s dospělými dětmi (Umberson, 1992) nebo zklamání (Cicirelli, 1983).

Fingerman (1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2001), z jejíchž studií hojně čerpám, se věnovala vztahu matek v období stáří a jejich dcer ve středním věku, jako jedna z mála výzkumníků se zaměřila na negativa tohoto vztahu. Výzkumu vztahu matek a dcer v českém prostředí se věnoval Novák, který čerpá z praxe rodinného poradce. Podle Nováka ženy svůj vztah vnímaly jako zdroj vzájemné opory, solidarity, souznění i soužení (Novák, 2008).

Komplexnímu pohledu na vztah matky a dcery se jako jeden z mála věnoval tým výzkumníků Bojczyk, Lehan, McWey, Nelson a Kaufman. Do této kvalitativní studie bylo zapojeno 24 párů matek a dcer. Vykrytalizovaly se témata reflektující komplexnost a ambivalenci uvnitř těchto vztahů. Témata vztahující se k intimitě a k pozitivní vztahové vazbě zahrnují generační kontinuitu, blízkost, emocionální podporu a rodinné normy a hodnoty. Mezi témata týkající se autonomie a vztahových obtíží patřily generační výměny, konflikty, tajemství a mateřský tlak a objevily se zde i generační rozdíly, rozdílnost uvnitř dyády matka-dcera. Většina matek a dcer reevaluovala vztah v minulosti ve světle jeho současné podoby. Tento výzkum zdůraznil chápání vztahu jako celý život se vyvíjejícího a snaží se zachytit jeho komplexnost v průběhu života – z pohledu přítomnosti. Tento výzkum je právě v komplexnosti pojetí vztahu jedinečný (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Vztah matky a dcery je prostoupen vymezováním hranic, ať už jde o důvěru, blízkost nebo odstup. Tyto ženy spolu sdílí křivdy, humor, zážitky, ale i jazyk. Přejí si být vzájemně naslouchány a přijímány. Ve všech modelech vztahu rodič-dítě nese právě vztah matky a dcery jedinečnou emocionální zátěž (Tannen, 2014). Matka je pro dceru a její vývoj primární model (McBride, 2008). Mezi dospělou dcerou a její matkou se projevuje emocionální spojení

a závislost, která je ve srovnání s ostatními mezigeneračními vztahy nejvyšší (Rastogi & Wampler, 1999).

Vztah je s postupem času, růstem, vývojem a zráním obou žen protkán spoustou důležitých milníků a přechodů. Zaměřila se na ně například Fischer (1981; 1986), Mottram a Hortacsu (2005), dále Shawler (2004) a Bouvard (2013). V posledních letech je vztah ovlivněn i fenoménem „vynořující se dospělosti“, kdy jsou dcery na svých matkách, vlivem prodlužující se doby studia, cestování, oddalováním založení rodiny apod., déle závislé. Vlivu tohoto fenoménu na vztah dcer a matek se věnovali například Schwartz, Ayalon (2015), Arnett (2000), Juang a Silbereisen (2001) nebo Shulman a Ben-Artzi (2003), Dot (2013), zmiňují jej ve své studii i Bojczyk, Lehan, McWey, Melson a Kaufman (2013). Proto tomuto jevu věnuji samostatnou kapitolu, kde se mu budu věnovat podrobněji.

Další důležitá oblast, které věnuji kapitolu je ovlivňování sebevědomí v rámci tohoto důležitého vztahu. Jak matky ovlivňují sebevědomí svých dospělých dcer se věnovali ve svých výzkumech například Baruch a Barnett (1983), Onayli a Erdur-Baker (2013), Green (1990), Thornton, Chatters, Taylor a Allen (1990) nebo Klockars a Sirola (2001). Kapitolu věnuji i rozvodu, který do vztahu těchto žen také zasahuje. Věnovali se mu například Lye (1996), Haaz, Kneavel a Browning (2014) nebo Amato (2010).

2.1. Teoretická východiska

Ke vztahu matky a dcery lze přistupovat z různých teoretických perspektiv – feministické teorie (např. Chase a Rogers, 2001; Flax 1978), psychoanalytické (Chodorow, 1989), teorie životní cesty (Elder, Kirkpatrick, Johnson, Crosnoe, 2003) a rodinné systémy (Charles, Frank, Jacobson, Grossman, 2001). Důležitost vztahu mezi matkou a dcerou byla dobře dokumentována v mezikulturních studiích (O'Reilly a Abbey, 2000).

Většina však vychází ze dvou základních – z psychoanalýzy a teorie sociálního učení (Boyd, 2014). Podle psychoanalýzy dochází u dcer k nevědomé internalizaci hodnot a chování se svou matkou – zejména v období těhotenství a v okamžiku, kdy se dcera stane matkou. V sociální teorii učení jsou zásadní principy modelování, kdy se dcery od matek učí, matky jejich napodobování odměňují a tím pádem zpevňují (Fischer, 1981; Boyd, 1989). Chodorow propojila psychoanalýzu a teorii sociálního učení (Boyd, 1989).

2.2. Vztah plný učení a změn

Od samého začátku je vztah matek a dcer protkán změnami, na které se učí obě pružně reagovat. Už od doby, kdy matka pečuje o kojence nebo batole, pak se učí reagovat na první odmítání dcery v předškolním věku, balancování v dospívání, udržování spojení v dceřině mladé dospělosti, učí se vzájemně přijímat své vzdálení si, nést vlastní zodpovědnost za vlastní rozhodnutí a chyby. Mnohdy se vyrovnávají i se vzdálením dcery od jejich očekávání, která na ni kladly – studium, zaměstnání, rodina, místo bydliště (Streep, 2014).

Jedna z charakteristik vztahu dospělé dcery a její matky je skutečnost, že jde pravděpodobně o nejdelší vztah v životě obou. Další je, že většinu tohoto času bude matka pravděpodobně zdravá, je tu tedy důvod věřit, že tento vztah důležitě ovlivňuje psychologické zdraví dcery (Baruch & Barnett, 1983). Role matky nejsou definovány pouze osobními rozhodnutími, ale také společností a kulturou. Společnost v ženách podporuje orientaci na vztahy (Bouvard, 2013). Ze všech rodinných vztahů bývá vztah matky a dcery jeden z nejdůležitějších pro obě zúčastněné, a to i tehdy, když prochází změnami jako je dceřino manželství nebo matčino onemocnění a úbytek sil ve stáří (Rossi & Rossi, 1990).

Vztah matky a dcery prochází životní cyklem a je poznamenán přechodnými obdobími, kam patří dospívání dcery, manželství a mateřství dcery, matčino stárnutí, ovdovění a zhoršující se zdraví. S postupem času má vztah tendenci se zlepšovat, u matky i dcery získáváním zkušeností z různých rolí roste schopnost empatie, která právě zlepšování vztahu napomáhá. Matky a dcery se učí v průběhu života se vzájemně přizpůsobovat měnícím se podmínkám jejich vztahu, vztah se mění v různých úrovních intimity, pochopení, empatie, závislosti, rovnosti a moci v závislosti na věku a rodinném stavu (Fischer, 1981; Mottram & Hortacsu, 2005).

Jiní autoři vnímají milník ve třiceti letech dcery, kdy dcery popisují zlepšení vztahu, dochází k vyřešení konfliktů týkajících se otázek autonomie a identity. Pro dceru je základem vztahu s matkou, přijetí sama sebe i svou matku, čím dojde k lepšímu náhledu a udržení rovnováhy. Toto dcery získávají, podle Baruch a Barnett, koncem čtyřicátých let (Baruch & Barnett, 1983). Dceřina svatba symbolizuje zlom ve struktuře rodinného života, potvrzuje to dceřino postavení jako dospělé bytosti (Fischer, 2014).

Podle Bouvard je vztah po svatbě dcery ovlivněn i vztahem k zeťovi a tím, jak jsou časté návštěvy dcery a zetě. Dcery však vnímají bližší vztah s matkami než synové – syn potom častěji mívá bližší vztah s rodinou své manželky než ke své vlastní (single muži mívají

blíže vztah se svou matkou než ženatí muži). Roli zde však hrají i stereotyp ve vnímání tchyně a společnost, která vychovává ženy k tomu, aby vyvíjely vztahy (Bouvard, 2013).

Vlivem psychoanalýzy a Oidipovského komplexu se pozornost výzkumů zaměřovala spíše na vztah matky a syna než matky a dcery (Novák, 2014). Vztah matky a dcery je mnoha autory považován za základ všech vztahů, pohlíží na něj jako na nenahraditelný a výjimečný, prostupuje životem obou zúčastněných a ovlivňuje jej v mnoha oblastech – například sebevědomí matek i dcer, mateřství dcery, stárnutí matky, ale i dcery. Tento vztah je prostoupen učením, má psychologickou hloubku i dopad. Vztah se liší od každého jiného vztahu, který ženy ve svých životech prožívají – i například od vztahu matky a syna (Tannen, 2006; Novák, 2008; Cloud & Townsend, 2003; Apter, 2004; Streep, 2009). Matka dceru ovlivňuje svou osobností s vlastní historií, zkušenostmi a emocemi (Streep, 2009).

2.3. Důležité milníky ve vztahu matky a dospělé dcery

Vztah matky a dcery prochází v průběhu života důležitými milníky. Raným vývojem dítěte a zaměřením na mateřství se zabývali například Boyd (1989), Chodorow (1974), Thompson, Walker (1984). Dcery vstupují do dospělosti dospíváním, tímto obdobím se zabývala Apter (2004), ale i Boyd (1989), Chodorow (1974), Thompson a Walker (1984). Nejdlejší perioda tohoto vztahu je období dospělosti matky i dcery, matky ve středním věku a dcery blízkí se střednímu věku. Navzdory délce a důležitosti tohoto období mu nebyla, v porovnání s dřívějšími stádii životního cyklu, věnována dostatečná pozornost ve výzkumech (Shrier, Tompsett, & Shrier, 2004), postupně těchto výzkumů však i přibývá. Rozšířily jej například výzkumy vztahu matek ve středním věku a jejich dcer v mladém dospělosti provedené Hay, Fingerman, Lefkowitz (2007) nebo Millerem, Day (2004). Vztahem matek a dospělých dcer se ve své inspirativní knize věnovala také Tannen (2006).

Matka a její rodičovská role vstupuje do nové fáze, jakmile opustí domov poslední dítě. Matka může zažívat krizi a stres. Syndrom prázdného hnízda možná souvisí s prožitkem ztráty, ale s ním přichází také pocit svobody z odložení odpovědnosti a péče, tomuto období se věnovalo mnoho výzkumníků (Chen, Yang & Aagard, 2012; Raup & Myers, 1989; van der Pers, Mulder & Steverink, 2012; McFadden & Rawson Swan, 2012).

Pozornost je věnována spíše krajním obdobím života, doba, kdy jsou na sobě vzájemně nezávislé, pozornosti uniká (Baruch & Barnett, 1983). Charakteristikám vztahu stárnoucích matek a dcer v pečující pozici se zabývali například White (1994), Mancini

(1989). Gerontologové, kteří se zabývají druhým koncem životního cyklu, se zaměřují na aspekty pečovatelské dcery a závislosti stárnoucích matek, patří mezi ně například Allen a Walker (1992), Silverstein, Conroy, Wang, Giarrusso, Bengston (2002) nebo Walker a Pratt (1991), také například Gonya, Paris a de Saxe Zerden (2008) nebo Lang a Brody (1983).

Důležitými přechody v průběhu života se věnovala Fischer (1981), a také skupina tureckých výzkumníků Mottram a Hortacsu (2005), dále Shawler (2004). Na změny vztahu v průběhu života se zaměřila také Bouvard (2013) a Bojczyk, Lehan, McWey (2011).

2.4. Vynořující se dospělost

Vlivem nového fenoménu, nazvaného vynořující se dospělost, se přechod do dospělosti stává obtížnější než v minulosti (Schwartz & Ayalon, 2015; Arnett, 2000; Juang & Silbereisen, 2001; Shulman & Ben-Artzi, 2003). Rodiče se obvykle domnívají, že jejich role, poskytnutí pomoci a poradenství, rodičovské zapojení v životě dospělých potomků, je jejich povinností (Vassalo, Smart, & Prince-Robertson, 2009).

Prodlužuje se doba závislosti dcer na matkách, prodlužuje se doba studia, později dcery vstupují do manželství a mají i později děti. Mění zaměstnání, cestují. Vdají se, rozvedou, nějaký čas žijí jako singles a poté se znovu vdají – vcelku běžný vzorec pro toto období, což ovlivňuje vazby tohoto vztahu (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011). Výzkumy se na tento fenomén zaměřují od 90. let, nicméně soustředí se na vnímání a vyrovnávání se z pohledu dětí, málo je známo o zkušenostech, vnímání a prožívání tohoto přechodu ze strany rodičů (Cherlin, Scabini, & Rossi, 1997; Galland, 1997). Na vnímání rodičů se ve svém výzkumu zaměřil Dor (2013). Podle Dora rodiče žijící společně s jejich dospělým potomkem zažívají komplexní pocity, vedle pozitivních pocitů a tolerance se objevují i nepříjemné pocity, jako je nedostatek soukromí, tendence ke kritice a konfliktům (Dor, 2013).

Podle studie Barnett, Kibria, Baruch a Pleck dcery ve věku 25 let, většinou zaměstnané, hodnotí vztah s matkou (resp. oběma rodiči) pozitivně. Bez ohledu na to, jestli mají partnera, nebo jsou samy matkami. Nebylo zde zaznamenáno napětí, které by vztah dcer ve „vynořující se dospělosti“ a jejich matek narušovalo (Barnett, Kibria, Baruch, & Pleck, 1991).

2.5. Vnímání vztahu

Matky a dospělé dcery popisují změny, které doprovází jejich vztah v průběhu času. Reflektují skutečnost, že obě partnerky dyády jsou nyní dospělé, asymetrie ve vztahu dospělý-dítě chybí, nebo je alespoň snížena. Dcera je matkou přijímána jako autonomní jedinec, který dělá vlastní rozhodnutí a volby. To je však ideální představa, jak se by se vztah měl vyvíjet. V praxi tomu tak ne vždy je, jak dokazuje výzkum Bojczyka a spol. Matky a dospělé dcery ve svém vztahu stále vnímají asymetrii rodiče a dítěte, i přes to, že 40 % dcer z výzkumu bylo vdaných (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Ženy popisují, že jejich vztah vyzrává, stávají se více přítelkyněmi. Některé dvojice popisují externí faktory, které jejich vztah ovlivnily – například otec, babička, nebo jiní členové rodiny, nemoc, smrt, náboženství, zaměstnání), tyto externí faktory mnohdy vedly spíše k regresi vztahu (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Každá žena přináší do vztahu během dospělosti svou časnou historii a očekávání budoucnosti, ve které matka může zeslábnout a přijímat péči od své dcery. Generace, role, chronologický věk i historické rozdíly mohou ovlivňovat vnímání vztahu každé ženy. Proto může vztah matky a dcery během dospělosti zůstat málo pochopen (Donorfrio a Kellett, 2006).

Vnímání vztahu v přítomnosti, když matka stárne a dcera dospívá, se odvíjí od hodnocení vztahu v minulosti. Vnímání současného vztahu je tedy ovlivněno hodnocením a přerámováním zážitků z dětství a minulých období života. Reevaluace minulosti vztahu, hlavně dětství, probíhá na ve světle současného dospělého vztahu (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011; Henwood, 1997; Lewis, 1997).

Dimenzemi v tomto vztahu se věnovala Rastogi. Definuje tři dimenze – propojenost, což znamená schopnost sdílet pocity a názory. Tento pojem je synonymum pro attachment ve vztahu. Další dimezí je vzájemná závislost, což zahrnuje poradenství a podporu v emočních a praktických záležitostech, ale zároveň pocit svobody při vlastních rozhodnutích dcery i matky. Poslední dimezí je důvěra v hierarchii, která představuje předpoklad, že matky se snaží dělat pro své dcery to nejlepší (Rastogi, 2002).

2.6. Jak matka ovlivňuje sebevědomí dcery

Tento zásadní vztah v životě žen ovlivňuje i jejich sebevědomí. Tímto fenoménem se zabývaly výzkumnice Baruch a Barnett (1983), které ve svém výzkumu odhalily vliv kvality vztahu s matkou na sebevědomí dospělé dcery. Tento vliv je významně ovlivněn rolí, které dcera zastává – čím méně rolí dcera zastává, tím větší má vztah s matkou vliv na její sebevědomí. Dcerám, které měly jiný hlavní vztah, kvalita vztahu s matkou jejich sebevědomí příliš neovlivňovala. Nejsilnější spojitost byla mezi dcerami, které neměly jiný hlavní vztah, tedy které byly neprovdané a bezdětné (Baruch & Barnett, 1983).

Některé výzkumy poukazují, že matka hraje zásadní roli ve vývoji dceřina sebevědomí, zejména pokud matka podporuje dceřiny zájmy a nápady (Green, 1990; Thornton, Chatters, Taylor & Allen, 1990). Dcery které mají nejistou vazbu se svými matkami v období raného dětství, mají častěji psychologické problémy, někdy jde o reaktivní poruchou připoutání, nebo o osobní problémy a problémy v mezilidských vztazích zejména v pozdější dospělosti (Klockars & Sirola, 2001). Nicméně vlivem vztahu matky a dcery na sebevědomí dospělé dcery se zabývalo málo výzkumů. Tyto výzkumy ukazují na úzké propojení povahy vztahu se sebevědomím dcery (Onayli & Erdur-Baker, 2013).

2.7. Rozvod

Do charakteristik vztahu matky a dcery jsem zařadila i rozvod, protože mnoho dyád rozvodu v životě čelí a jejich vztah je jím ovlivněn. Vztah ovlivňuje i rozvod rodičů, který mívá však větší dopad na vazbu otec-dcera (Lye, 1996). Vliv rozvodu na celoživotní dopad – převážně v intimitě manželství v životě dcery se zabývali Haaz, Kneavel a Browning (2014). Zpočátku panoval názor, že rozvod rodičů ovlivňuje život potomků pouze na krátkou dobu, ale novější výzkumy dokazují, že má psychologické dopady trvajících do dospělosti (Amato, 2010; Wallerstein, 2005; Haaz, Kneavel, & Browning, 2014). Uplatňuje se zde mezigenerační přenos rozvodu, kdy děti rozvedených rodičů se s větší pravděpodobností, než děti z nerozvedených manželství, také rozvedou (Amato, 2010).

Vztah mezi matkou a dcerou se po rozvodu může zlepšit, zatímco u vztahu dcera-otec byly objeveny spíše negativní dopady rozvodu v jejich vztahu (Haaz, Kneavel, & Browning, 2014). Pozitivní ovlivnění vztahu po rozvodu potvrzuje i Moreland a Schwebel (1983), kdy dcery vnímaly vztah pozitivněji než synové. Dcery zažívaly pozitivnější emoce, více se

s matkou identifikovaly a komunikaci hodnotily jako efektivnější (Haaz, Kneavel, & Browning, 2014).

Dlouhodobý dopad rozvodu na kvalitu vztahu mezi matkou a dcerou zkoumal Cancio (2000). Matky, které se znovu nevdaly, měly negativní vztah se svými syny, zatímco vztah s dcerami se zlepšil. Spekuluje zde o vlivu kompenzace blízkého vztahu s dcerou, kterým nahrazují vztah s manželem (Haaz, Kneavel, & Browning, 2014).

2.8. Rituály

Protože je život matek a dcer protkán změnami, které ovlivňují životy obou, řadím sem i kapitulu o rituálech, které by jim tento přechod měly usnadnit, překonat a postoupit do další životní etapy. V některých přírodních národech žijí matky a dcery v raných letech života v těsné symbióze. Mají však vypracovány iniciační rituály, které jim pomáhají usnadnit vstup dcery do samostatného života, tyto rituály v západní společnosti chybí, a proto je možná pro některé matky toto odloučení tak těžké (Riedelová, 2011).

Zatímco existují sociální rituály pro důležité přechody, jako je narození dítěte, narozeniny nebo svatba, neexistuje žádný pro odchod dospělých dětí z domu, kterému matka většinou ve středních letech čelí. Toto období může být spojeno s hledáním nového smyslu života. Matky a děti se učí, že jejich plány se nezbytně nemusí protnout, zařizují si samostatné životy. Separace od dětí může matce přinést obtížné, ale i produktivní období. Čas pro reinventuru života, změny v profesionálním i osobním životě (Bouvard, 2013). Nastává fáze prázdného hnízda, kterou matky často prožívají ambivalentně. Vztah se stabilizuje na nové úrovni, roste vzájemná nezávislost a respekt, jsou posilovány mezigenerační hranice. Matky se učí přijmout symetrii ve vztahu a zaujmout k osamostatnění dcery postoj, který je založen na jejich vlastní jistotě, vyrovnanosti a existenci dalších uspokojivých vztahů (Vágnerová, 2008). Pro matky, které si v životě nevytvořily jiné životní cíle, než je výchova dětí, může být odchod dospělých dětí z domu znak nepotřebnosti a jsou o to silněji konfrontovány s vlastním stárnutím (Langmeier & Krejčířová, 2006; Trapková & Chvála, 2009).

3. Specifika v komunikaci matky a dcery

Komunikaci jsem již věnovala delší kapitole ve své bakalářské diplomové práci, ale protože ji považuji za neodmyslitelnou součást vztahu, zmiňuji zde alespoň nejdůležitější aspekty tohoto nosného pilíře vztahu matky a dcery. Pro větší zájem odkazuji na svou bakalářskou diplomovou práci (Večerková, 2014). Důležitost jazyka, komunikace v rodinném společném prostoru, utváření vlastního jazyka a hranic a dopady těchto aspektů na každého člena se věnovali Trapková a Chvála (2009). Komunikace pomáhá utvářet blízkost ve vztahu, zvyšovat intimitu, vznikají i probíhají skrze ni konflikty a kritika, je nositelkou emocí. Ve svých knihách se komunikací hojně zabývaly Tannen (2006) a Apter (2004).

3.1. Jazyk, strůjce vztahu

Rodina, ve které matka s dcerou žijí, je určována pomyslnými hranicemi. Tyto hranice pomáhá tvořit komunikace a jazyk rodiny, který určuje hranice s okolím, ale i mezi jednotlivými členy. Pomocí komunikace a jazyka se rodina otevírá světu. Členové rodiny vytváří vlastní významy (Trapková & Chvála, 2009). V tomto prostoru se vyvíjí i komunikace matky a dcery, sdílejí tempo řeči, soukromé vtipy, podle tónu a rytmu hlasu tuší, co si druhá myslí nebo co po určité poznámce přijde, aniž by to bylo vysloveno. V jejich rozhovorech dochází k sebeodhalování, zvyšování intimity, porozumění, pocitu blízkosti, mohou získat náhled na situaci nebo radu, ale po sebeodhalení může přijít i neočekávaná reakce, nebo může být tato informace použita jako zbraň (Tannen, 2006). Dcery i matky mohou být zraněny tím, co od druhé slyší, avšak se mohou i skrze slyšené vzájemně učit, kým skutečně jsou (Apter, 2004). Rozhovory mezi matkou a dcerou bývají často plné emocí, mohou být zdrojem útěchy, ale i trápení (Tannen, 2006).

3.2. Nepochopení a konflikt

K nepochopení a konfliktu může dojít, například když se matka snaží dceři radit – matka tak dává najevo svou péči a starostlivost, zatímco dcera vnímá náznaky kritiky a odsouzení, že dělá něco špatně. Matka zase nemusí vnímat dceřinu touhu po samostatnosti a nedostatek víry v dceřino rozhodnutí ze strany matky (Tannen, 2006). Mnohdy matčina doporučení, jak žít

svůj život může dospělé dítě vnímat jako nevíтанou kritiku, nebo i narušování životní cesty (Bouvard, 2013).

3.3. Komunikace jako nositelka emocí

Matky a dcery prostřednictvím komunikace, ať už verbální nebo neverbální, mohou cítit emoce té druhé. Tannen (2006, 35) při svých rozhovorech často slýchala podobné věty jako: „*Věděla jsem, už ve způsobu, jakým zvedla telefon, jaký pocit do sebe budu vstřebávat. Pokud intonace v jejím hlase stoupala, zvedla se mi nálada. Nálada však opadla, jakmile byla intonace monotónní.*“ Schopnost rychle rozpoznat a zrcadlit emoce se projevuje v pozitivním i negativním smyslu, lehce mohou zrcadlit také vztek (Tannen, 2006; Apter, 2004).

Ženské vztahy se odehrávají prostřednictvím povídání, není tomu jinak ani ve vztahu matky a dcery (Tannen, 2006; Apter, 2004). Tannen (2006, 67): „*Mluvení představuje mezi ženami tmel, který drží jejich vztah pohromadě – a taky výbušninu, která jej může rozmetat.*“ Povídání mnohé ženy asociují s přijetím (Tannen, 2006). Povídání je nezbytně spojeno s nasloucháním, kterým vzájemně schvalují své názory a zkušenosti a vytváří prostor pro intimní odhalení (Apter, 2004).

Dlouhé rozhovory o osobních tématech, které pro ženy znamenají znak intimity, jsou spojeny i se silnými negativními emocemi a dochází v nich ke konfliktu. Přestože jsou z počátku vnímány jako negativní, může skrze ně dojít ke zvýšení vzájemného pochopení. V dobrém vztahu se vyskytují konflikty – absence konfliktů rozhodně není známkou dobrého vztahu (Tannen, 2006; Apter, 2004). Tato skutečnost značí, že matka s dcerou vzájemně ovlivňují svou duševní rovnováhu (Riedelová, 2011). Fingerman naráží na negativní pocity vnímané stárnoucími rodiči s jejich dětmi ve středním věku, obvykle však nedochází mezi nimi k přímé konfrontaci (Fingerman, 1998).

McBride a Streep se ve svých výzkumech shodují, že dcery o svých matkách nerady mluví negativně, i když vztah s nimi jako negativní vnímají. Dcery a matky spolu o svém problémovém vztahu odmítají dokonce mluvit, prosazuje se zde vliv společnosti, která má tendenci mateřskou lásku idealizovat, což může blokovat vývoj vztahu (McBride, 2008; Streep, 2009). Dcery a matky spolu nerady mluví o vážných znepokojujících problémech, mezi které patří vážná nemoc nebo problémy v práci. Naopak co se týká běžných denních starostí, nechávají se rády utěšovat. Zde hraje roli zrcadlení emocí, nechtějí si vzájemně přitěžovat (Tannen, 2006).

Fingerman ve svých studiích popisuje, že dcery o svých negativních pocitech mluví příměji než matky. K narušení vztahu v této dyádě dochází většinou verbální cestou přes zraňování citů, vyvolávání pocitů viny. Naopak k posílení dochází posloucháním, otázkami, přijetím, otevřeným dáváním najevo emocí (Fingerman, 2001).

3.4. Frekvence kontaktu

Výzkum Lye poukázal na časté návštěvy, ale i častý kontakt přes telefon a z toho plynoucí blízkost mezi matkami a dcerami (69 % udržuje kontakt alespoň jedenkrát týdně, 20 % udržovaly denní kontakt s matkami). Tyto výsledky potvrzují i mnohé další výzkumy (např.: Aldous & Klein, 1991; Cicirelli, 1981; Rossi & Rossi, 1990; Spitze & Logan, 1991; Umberson, 1992).

Četností kontaktu se zabývali i Gonyea, Paris a de Saxe Zerden, kteří potvrdili častý denní kontakt, jejich výsledky ukázaly, že 21 % párů udržuje denní kontakt, několikrát během týdne 35 % a 14 % jedenkrát týdně (Gonyea, Paris, & de Saxe Zerden, 2008).

4. Negativní aspekty vztahu

Každý vztah má své pozitivní i negativní stránky. V této kapitole se zaměřím na konflikty v průběhu vztahu matky a dospělé dcery. Na pozitivní jevy, které konflikty přináší, především v období dospívání se zaměřila Apter (2004), typy konfliktů v pozdějších obdobích života zkoumali Clarke, Prestona, Raksin a Bengtson (1999). Avšak nejvýznamnější přínos v této oblasti přinesla již několikrát zmiňovaná Fingerman (1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2001), která se zabývala především konflikty mezi stárnoucí matkou a dcerou ve středních letech. Fingerman se zabývala průběhem, povahou, ale i zdroji konfliktů a reakcemi na ně. Reakcemi a zdroji se rovněž zabývaly výzkumnice Usity a Du Bois (2005). S konflikty je neodmyslitelně spjata i kritika a její rozdílné vnímání na straně obou žen této dyády, přínosnou kapitolu kritice věnuje Tannen (2006).

V rámci vztahu matek a dcer se nemluví, a vlivem předsudků se ani nepředpokládá, existence soupeření a závisti. Přesto ji mnozí autoři zkoumali a potvrdili. Patří mezi ně například Novák (2008), Streep (2009), Tannen (2006), Trapková a Chvála (2009) a Ryff, Schmutte, Essex a Lee (1994). Mezi matkami a dcerami jde o soupeření ohledně životních úspěchů, ale také o pozornost otce/manžela. Soupeření napomáhá i společnost, která tyto ženy často srovnává.

Velice častými pocity prožívanými v tomto blízkém vztahu jsou pocity ambivalence. Ambivalence může pramenit ze závislosti (Willson, Shuey, Elder & Wickrama, 2006), nejasných hranic (Schwartz & Ayalon, 2015), ale i z nenaplněných očekávání (Birditt, Fingerman, & Zarit, 2010; Pillemer & Suito, 2002; Schwartz & Ayalon, 2015). Konfliktem mezi blízkostí a autonomií, který je u tohoto vztahu ve všech obdobích běžný, se zabývali například Arnett (2000), Fingerman (2000), O'Conner, Allen, Bell a Hauser (1996) nebo Thompson a Walker (1984). Dostatek výzkumníků zaujala mezigenerační ambivalence (Fingerman, Hay, & Birditt, 2004; Pillemer & Suito, 2002; Spitze & Gallant, 2004, Liescher & Pillemer, 1998). Lendon, Silverstein a Giarrusso (2014) se zaměřili na přímou a nepřímou ambivalenci. Konkrétní životní situací, která se často odehrává a vyvolává ambivalentní pocity, je návrat dospělého potomka zpátky do domácnosti matky. Reakcemi matek na tuto událost a ambivalencí s ní spojenou se zabývali Schwartz a Ayalon (2015). Ambivalenci se budu blíže věnovat v jedné z následujících podkapitol.

Vztah může procházet i obdobím odcizení, které může znamenat vratný, ale i nevratný zlom ve vztahu. Událostmi a pocity v rámci životního cyklu, které vedou k odcizení, se

věnovali Gilligan, Sutor a Pillemer, (2015), také Kalmijn a de Graaf (2012) nebo v knize o rodičích a dospělých dětech Rossi a Rossi (1990). Protože odcizení se u matek a dcer nepředpokládá, není mu věnováno dostatek výzkumů.

Matky se v některých případech brání dát najevo své potřeby a přání před dcerou, obávají se, že jejich odhalení by nebylo vhodné, dcery toto však mohou vnímat jako projevy pokrytectví (Vágnerová, 2008).

Vlivem patologie, konkrétně matky alkoholičky, a jaký vliv má její pití na dospělé děti, se zabývala skupina výzkumníků Cleveland, Reavy, Mallet, Turrisi a White. Matky alkoholičky ovlivňovaly více syny, dcery pokud v jejich vztahu chyběla srdečnost a pokud dcera žila doma (Cleveland, Reavy, Mallett, Turrisi, & White, 2014).

Projevující se zdravotní potíže se odráží na kvalitě vztahu matek a jejich dospělých dětí (Kaufman & Uhlenberg, 1998).

Každý vztah má své vzestupy a pády, výzkumy se zabývaly problémovými životními milníky v tomto vztahu jako je nemoc a rozvod (Kaufman & Uhlenberg, 1998), zkušenost s potíží uvnitř vztahu rodič- dospělé dítě (Hay, Fingerman, & Lefkowitz, 2007).

4.1. Konflikty

Konflikty sice řadím do negativních aspektů vztahu, nemusí mít však pouze negativní dopady, naopak mohou vztah i rozvíjet a posouvat dál. Například během dětství a v dospívání se dcera skrze hádky s matkou učí jednat s autoritami, učí se zvládat a čelit konfliktním situacím, prosadit sama sebe a svůj názor, dát najevo hněv a diskutovat (Apter, 2004).

Jaké jsou hlavní témata konfliktů mezi stárnoucími rodiči a jejich dospělými dětmi? Mnoho studií se soustředilo na pozitivní aspekty vztahu, na mezigenerační soudržnost, solidaritu a výměnu pomoci a podpory. Nicméně minimum z nich se zaměřilo na konflikty v těchto vztazích. Konflikty jsou součástí všech mezigeneračních vztahů v průběhu času, mohou se však stát i dominantním tématem ve stárnoucí rodině. Konflikty v pozdějších obdobích života jsou považovány za málo významné, zejména ve srovnání s úrovní konfliktů v dřívějších obdobích – například v dospívání. Ve výzkumu Clarke, Prestona, Raksin a Bengtson odhalili dva typy konfliktů mezi dospělými dětmi a stárnoucími rodiči – problémy v komunikaci a interakční styly, zahrnující neshodu v osobních zvycích a volbách, výchovu dětí a hodnoty, politické a náboženské vyznání, pracovní návyky nebo orientaci a vedení domácnosti (Clarke, Preston, Raksin, & Bengtson, 1999).

Navzdory blízkosti, emocionální podpoře a generační kontinuitě, kterou matky a dcery vnímaly, odhalily i výskyt obtíží a konfliktů v jejich vztahu. Kongruence dyády v tomto směru je chabá (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Studie zabývající se konflikty mezi matkami a dcerami poukazují na osobnostní styly, nedostatek osobní péče a životní přechody a milníky jako zdroje konfliktu (Usita & Du Bois, 2005). Fingerman (1995, 1996) popisuje nespokojenost dospělých dcer ohledně zapletení matek ve svých životech. Životní přechody zahrnují například rozvod nebo nezaměstnanost. Tyto přechody mohou být základem konfliktu. Dopady rozvodu a nezaměstnanosti a z nich plynoucí potřebu finanční výpomoci, mohou podporovat nespokojenost ve vztahu (Fingerman, 1995; 1995; Blieszner, Usita & Macnini, 1996).

Fingerman se věnovala mimo jiné i konfliktům ve vztahu stárnoucích matek a jejich dospělých dcer, kde popsala vnitřní napětí, kterému se pravděpodobně členky této dyády nemohou úplně vyhnout, přestože svůj vztah ženy vnímají jako blízký. Dcery popisovaly silnější negativní emoce než jejich matky. Zjistila také, že se matky a dcery ve vnímání vztahu neshodují, jejich vnímání se lišilo i v různých životních obdobích. Fingerman vyvrátila předsudek, že charakter vztahu v dřívější etapě nutně formuje a udává charakter vztahu během životního cyklu – např. nekonfliktní vztah v dospívání nemusí vést k nekonfliktnímu vztahu během středních let dcery (Fingerman, 1997, 2001).

Dcery ve středním věku čelí mnohdy napětí mezi intimitou a závislostí matky. Vnímání vztahu je nepochybně zkresleno i pamětí a současnou situací ve vztahu v porovnání s minulostí (pokud je teď vztah proložen konflikty, může se minulosti zdát růžovější v kontrastu se současností a může tak dojít i k idealizaci dřívějšího vztahu). Vztahem bývá protkáno také stále stejné opakování vzorců řešení problémů, které je zakotveno v rodinných strategiích, což vede ke stejnému průběhu konfliktů (Fingerman, 1997; 2001).

4.2. Reakce na konflikty a zdroje konfliktů

Fingerman rozdělila reakce na interpersonální napětí ve vztahu stárnoucí matky a dospělé dcery na destruktivní a konstruktivní. Konstruktivní konflikty se záměrem zlepšit vztah a ukázat loajalitu čekáním a důvěrou ve zlepšení vztahu se projevují vyjádřením problému, pocitů i očekávání nebo komunikací o vzniklé situaci. Naproti tomu stojí destruktivní přístup, který zahrnuje zanedbávání, odmítání kontaktu a záměrné trýznění vedoucí až k ukončení vztahu. Fingerman tyto přístupy zkoumala a zjistila, že matky a dcery využívají spíše

konstruktivního přístupu než destruktivního. Matky a dcery nechtějí přerušit vazby, když se v jejich vztahu objeví konflikty (Fingerman, 1998).

Ve své studii Usity a Du Bois (2005) odhalily zdroje konfliktu ve vztahu matek a dcer. Patří sem nevyžádaná rada, což se shoduje i s výzkumem Fingerman (1996), která je zdrojem napětí v tomto vztahu. Dalším zdrojem je nenaplnění matčina očekávání v životě dcery. Matky mívají přesnou představu o životní trajektorii své dcery, studiu, kariéře, svatbě i rodině. Životní cesta dcery se v různé míře od představ matky odklání (nejčastěji studium, těhotenství), což se stává zdroj kritiky a konfliktů. Dalším zdrojem je závislost dcer na matkách. Mimo zdroj konfliktů se tato studie zabývala reakcemi na konflikty. Řadí sem svěřování se se starostmi, dcery v této studii se většinou cítily svobodně ve vyjadřování svých pocitů matkám. Zobrazování loajality, dcery často čekají na dobu, kdy napětí ustoupí, mnohdy i problém úmyslně přehlížely, rodinná podpora, kterou ve studii popisovaly na příkladu pomoci s dětmi dcery a konflikty, vycházející právě ze zklamání z očekávání (Usita & Du Bois, 2005).

4.3. Kritika

Matky mají tendenci dcerám radit a kritizovat je převážně v oblasti týkající se vzhledu (vlasy, oblékání, váha) a výchovy dětí (Tannen, 2006). Matky samy sebe většinou vnímají jako nekritické, dcery matky jako kritické vnímají, a to především v období dospívání ohledně oblékání, ale například i výběru přátel (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011). Otcové bývají aktivně více kritičtí ke svým dospělým dětem než matky a častěji vyjadřují pocity ambivalence vůči nim (Pillemer, Munsch, Fuller-Rowell, Riffin, & Suitor, 2012).

4.4. Soupeření, závist a (ne)splacenost ve vztahu

Přestože se o soupeření nebo závist mezi matkami a dcerami příliš nemluví a ani se v jejich vztahu jejich existence vlivem předsudků nepředpokládá, výzkumníci Ryff, Schmutte, Essex a Lee jejich existenci potvrdili. Objevili nižší splacenost a pocity méněcennosti u matek dcer, které byly úspěšnější než ony samy, u jiných dvojic rodič-dítě se tento fenomén nepotvrdil (Ryff, Lee, Essex, & Schmutte, 1994). Podle Tannen je závist spojena s blízkostí, blízcí lidé mají tendence se srovnávat, z čehož může právě závist a soupeření pramenit. V matce mohou úspěchy dcery vyvolávat pocity rozpolcenosti, radosti, ale i připomínku jejího stárnutí.

K srovnávání matek a dcer inklinuje i jejich okolí (Tannen, 2006). Tyto ženy spolu nejčastěji soupeří o pozornost otce, zvláště v případech, kdy si matka s otcem již nemají co říct, ale dcera s ním vychází dobře, mohou být vnímány až jako rivalky (Novák, 2008; Streep, 2009; Tannen, 2006; Trapková & Chvála, 2009).

4.5. Ambivalence

Ambivalence popisuje rozpory, které zažívají lidé v intimních sociálních vztazích. Mohou cítit paradox mezi blízkostí a vzdáleností, tlak mezi intimitou a nastavení hranic. Ambivalence je realita, univerzální lidská zkušenost, reflexe dilematu, kterému lidé čelí v blízkých vztazích (Bengtson, Giarrusso, Mabry, & Silverstein, 2002).

Vliv závislosti na úroveň ambivalence v tomto vztahu objevila skupina výzkumníků Willson, Shuey, Elder a Wickrama. V jejich výzkumu vykazovaly matky méně ambivalentních pocitů, než jejich dcery (Willson, Shuey, Elder & Wickrama, 2006).

Matky si ve vztahu s dospělými dcerami mnohdy nejsou jisty svou rolí. Kdy by měla matka zasahovat a kdy ne? (Schwartz & Ayalon, 2015). Literatura věnující se pocity ambivalence stárnoucích rodičů k jejich dospělým dětem ji připisuje nejasným hranicím a nevyjádřeným normám v jejich vztahu. Rodiče popisují zvyšující se ambivalenci pramenící ze smíšených emocí lásky a zklamání, když jejich děti neuspějí v naplňování jejich očekávání – studium, ekonomická situace, manželství, děti, kariéra (Birditt, Fingerman, & Zarit, 2010; Pillemer & Sutor, 2002; Schwartz & Ayalon, 2015).

Rodiče a dospělé děti vzájemně vyjednávají jejich vztah. Někdy bývá popisovaná vnímaná mezigenerační ambivalence, kterou popisují jako obtíže ve změně vnímání vlastních rolí i rolí matky, stále se vnímají jako matka-dítě, ne jako dospělý-dospělý a vzniká zde generační problém (Luescher & Pillemer, 1998). Mezigenerační ambivalencí se zabývala řada autorů a je dobře dokumentovaná (Fingerman, Hay, & Birditt, 2004; Pillemer, K., & Sutor, J., 2002; Spitze & Gallant, 2004). Mezigenerační ambivalence ve vztahu mezi rodiči a dospělými dětmi je běžná, hlavně v situacích, které vyvolávají napětí mezi závislostí a autonomií (Luescher & Pillemer, 1998).

Měřením přímé a nepřímé ambivalence se u stárnoucích rodičů a jejich dospělých dětí zabývali Lendon, Silverstein a Giarrusso. Podle jejich výzkumu vykazovali dospělí potomci vyšší úroveň nepřímé ambivalence než jejich rodiče. Ambivalenci můžeme objevit i ve srovnávání, pečovatelské povinnosti, které vytváří neslučitelné konflikty v rolích.

Ambivalence vyskytující se u rodičů ke svým dospělým dětem se obvykle vztahuje k problémům týkajících se jejich dětí, jako je například chabé zdraví, vzdělání, problémy v zaměstnání nebo v manželství/partnerství dětí, rozvody – což pramení z nenaplněných očekávání od svých dětí. Může se ale vázat i k jejich vlastnímu fyzickému a psychickému zdraví, nezaměstnanosti nebo ke stresovým vztahům s dalšími členy rodiny, což vyvolává i ambivalenci u jejich dětí (Lendon, Silverstein, & Giarrusso, 2014).

Ambivalenci vyvolává i napětí mezi blízkostí a autonomií, zabývalo se tím mnoho výzkumníků (Arnett, 2000; Fingerman, 2000; O'Conner, Allen, Bell & Hauser, 1996; Thompson & Walker, 1984). Rostoucí nezávislost, autonomie dcery od matky i celé rodiny, může být vnímána s ambivalencí na straně matky i dcery. Dcera separaci a individualizaci od matky může vnímat značně ambivalentně. Například při stěhování dcery ze společné domácnosti s matkou může dcera zažívat vzrušení, ale také pocity viny. Matky tuto situaci mohou chápat jako výzvu, nebo mohou zažít syndrom prázdného hnízda. Ve výzkumu Bojczyk a kol. se matky a dcery odlišovaly v míře respektu k tématu rostoucí autonomie (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Zdrojem ambivalence bývá například návrat dospělých dětí domů, po období bydlení zvláště, po ustanovení nezávislosti na obou stranách. K tomuto kroku mohou vést například globální ekonomické problémy, rozchod s partnerem, rozvod, ale i dokončení VŠ nebo návrat ze zaměstnání v zahraničí. Po návratu mohou matky cítit ztrátu prostoru pro své vlastní směřování, naštvání na přítomnost dětí, na druhé straně radost, že své dítě vidí a mohou poskytnout zázemí. Dospělá dcera snadno přehlédne matčinu změnu, její transformaci v cílech a plánech a očekává pokračování v bývalém vztahu se stejnou emocionální podporou. Může být tak vytvořena tenze mezi matkou a jejími dospělými dětmi, kdy se obě strany změnily, ale jsou zachyceny mezi starými a novými rolmi podpory a nezávislosti (Bouvard, 2013).

Při návratu dcery domů se matka ztrácí v tom, kdy má zasahovat a kdy ne. Problémem jsou nejasné hranice závislosti a nezávislosti. Neví, kdy dcera rady a pomoc potřebuje, a kdy je to naopak kontraproduktivní. Na jedné straně je matka ráda, že má své dospělé dítě opět u sebe, nicméně na druhou stranu si navykla na svůj prostor a soukromí, které ji nyní může scházet. Dcera si to nemusí uvědomovat. Dilema vychází z toho, jak matka vnímá svou rodičovskou roli. Návrat dcery domů po období samostatného bydlení je zdroj ambivalence. Některé matky poskytující dceři přístřeší samy sebe vnímaly jako záchranářky a zdroj podpory pro dcery v tíživé životní situaci, chtějí tuto svou roli i nadále ve vztahu udržet, z této

role matky čerpají sílu. Další případ je matka, cítící právě pocity ambivalence při návratu dospělé dcery domů. Matku matou nejasné hranice i protichůdné pocity, komunikace se stává zdrojem dilemat. Dominantní matky chtějí být zapojeny do problémů svých dcer, vnímají se jako přítelkyně dcer, identifikují se s nimi a jsou připraveny řešit problémy za dcery, způsobuje to vyčerpání matky, dopady na fyzické i emocionální zdraví. Toto jsou výsledky výzkumu Schwartze a Ayalona, kteří se zabývali i vztahem matek a dcer v Izraeli a dopady branné povinnosti na tento vztah (Schwartz & Ayalon, 2015).

4.6. Odcizení

Odcizení můžeme chápat jako emocionální problém se členy rodiny, podstatné omezení kontaktu – přítomnost fyzického kontaktu, ale i udržování citového odstupu. Očekává se, že vztah mezi matkami a jejich dětmi bude celoživotní a obohacující pro obě strany (Gilligan, Sutor, & Pillemer, 2015; Rossi & Rossi, 1990) a že narušení může vyvolat pouze extrémní vztahové napětí a nespokojenost. Stačí však méně. Jako silný prediktor odcizení byla odhalena hodnotová neshoda, která vytvořila závažné vztahové napětí mezi matkami a dospělými dětmi, které nakonec vedlo k odcizení. Možná trošku překvapivě závažné porušení společenských norem odcizení nezpůsobovalo (Gilligan, Sutor, & Pillemer, 2015; Kalmijn & de Graaf, 2012). Ve výzkumu Gilligan, Sutora a Pillmera udávalo odcizení 11 %, tedy 64 matek z celkového počtu 566 rodin (Gilligan, Sutor, & Pillemer, 2015).

Tématu odcizení matek a jejich dospělých dcer bylo věnováno málo pozornosti, výzkumy se zabývaly spíše předpokládaným odcizením dětí a otců po rozvodu (Amato, Afifi, 2006; Kalmijn, 2007). Jedinci pocházející z vysoce konfliktních manželství, která se nerozvedla, budou chtít s větší pravděpodobností uniknout z problémů rodičů, a to dokonce i v dospělosti, což může napomáhat odcizení. Konflikty mezi matkou a otcem mohou tedy přispívat k odcizení mezi matkou a dcerou v dospělosti (Amato & Afifi, 2006).

Zajímavým zjištěním je, že matky rozvedené nebo ovdovělé jsou spojeny s větším rizikem odcizení. V krátkodobém horizontu dochází ke zvyšování blízkosti a kontaktu mezi matkami a dospělými dětmi, po kterém se kvalita vazby typicky vrací do předchozích vzorců (Sutor, Gilligan, Johnson, & Pillemer, 2014).

K odcizení může vést i vstup dcery do společnosti, které matka není součástí (například vlivem vyššího vzdělání). Toto vzdálení se překonává hůře, než vzdálenost vzniklá následkem stěhování (Tannen, 2014).

4.7. Tajemství

Tajemství je definováno jako skutečnosti, které jedinec nechce před ostatními odkrývat. Ve výzkumu Bojczyka a kol. (2011) přiznalo 50 % matek a 75 % dcer, že mají před touto druhou tajemství. Dcery popisují, že se lépe cítí, když se s těmito tématy svěřují a mluví o nich se svými přáteli než se svou matkou. S přáteli mluví otevřeněji. Matky přiznávají, že existují skutečnosti, o kterých nechtějí, aby se jejich dcery dozvěděly. Matky se domnívaly, že s nimi dcery mohou mluvit otevřeně, přesto dcery tajemství udržovaly a nechtěly, aby je matky odhalily. Většina dyád v tomto výzkumu vnímala roli tajemství rozdílně (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011). Sdílení tajemství je však provázáno pocitem sounáležitosti, obsah zde není důležitý (Tannen, 2006; Trapková & Chvála, 2009).

5. Pozitivní aspekty vztahu

Fischer (1981, 1986) zastává názor, že kvalitu vztahu zlepšují nové role získané v životě dcery, jako je například dceřino manželství, těhotenství a mateřství. Baruch a Barnett (1983) se domnívají, že ke zlepšení vztahu dochází díky dosažení dospělosti dcery a změnami na straně matky, jako je její zdraví. Všechny tyto autorky se však shodují, že kvalita vztahu roste s přibývajícím věkem obou žen. Se stabilizací vztahu s dosažením dospělosti souhlasí i Vágnerová (2008), podle které ke kvalitě vztahu přispívají i nově získané role matky i dcery.

Vztah matky a dcery je pro obě zúčastněné jeden z centrálních vztahů v jejich životě. Tomu, jak kvalita tohoto vztahu souvisí s celkovou spokojeností matek a dcer, věnovali pozornost Conley, Moors a Ziegler (2011) a také o něco dříve i Barnett, Kibria, Baruch a Pleck (1991). Determinující roli v životě obou žen přisuzuje tomuto vztahu Fischer (1981). Pokud mluvíme o attachmentu neboli připoutání mezi matkou a dospělou dcerou, jde už o vyrovnanější a emocionálně klidnější závislost, než je tomu v raném období života dcery, je zde patrný posun od vztahové asymetrie k symetrii. Attachmentem v dospělosti se nezabývalo mnoho autorů, například Rastogi a Wampler (1999), Thompson a Walker (1984) nebo Cicirelli (1995), zájem výzkumníků si tato oblast nezískala možná kvůli její kontroverznosti a otázkám, zda vůbec o attachmentu v dospělosti můžeme mluvit.

Důležitou oblastí vztahu je identifikace matky a dcery, která probíhá po celý život v obou směrech. Pro dceru může být matka modelem, jak se v určitých životních obdobích chovat, matka v dceři vidí svá přání a očekávání. Úroveň identifikace a potřeba se lišit se mění po celý cyklus vztahu. O procesu identifikace své řekla i psychoanalýza. Touhu být podobné a zároveň potřebu se odlišit zmínila ve své knize Apter (2004), ale také Novák (2008). Podobnost v životních přechodech zaznamenala Fischer (1986), v rodinných vzorcích ji rozpoznali Barnett, Kibria, Baruch a Pleck (1991). Podobnost do teorie životní cesty zapadá podle Eldera (1998). Identifikaci ve vztahu také popisují Bojczyk, Lehan, McWey, Melson a Kaufman (2011) nebo Tanenn (2006).

Matky a dcery ve svých vztazích vnímají generační kontinuitu, tedy že jejich vztah je ovlivněn vztahem s jejich vlastními matkami, v komplexním výzkumu kvality vztahu Bojczyk, Lehana, McWey, Melson a Kaufman (2011) matky a dcery toto hodnotily pozitivně. Docházelo i k předávání hodnot z generace na generaci, což podporují Padilla-Walker (2008) a Albert a Ferring (2012).

Matky pro dcery podle Baruch a Barnett (1983) a Streep (2009) fungují jako pozitivní i negativní vzor, dcery jako vzor pro matky obvykle nefungují, alespoň ne v životně důležitých oblastech, což podporují Bojczyk, Lehan, McWey, Melson a Kaufman (2011).

Zájem kvantitativních i kvalitativních výzkumů si vysloužila oblastí blízkosti a intimity, kterou přiblížím ve vlastní kapitole. Výzkumníků zabývajících se touto oblastí je mnoho, například výzkumů Henwood (1997), O'Reilly a Abbey (2000), Rossi a Rossi (1990), Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman (2011), také Kaufman a Uhlenberg (1998). Jejich pohledy na tuto problematiku přiblížím v samostatné kapitole.

Důležitý prediktor ve vztazích je důvěra, ve vztahu matky a dcery to není jinak. Důvěra je budována už od raného období a prostupuje vztahem po celou jeho délku. Výzkumem důvěry ve vztahu matky a dospělé dcery se zabývali Conley, Moors a Ziegler (2011).

Fingerman, Serchist a Birditt (2012) poukazují na symetrii podpory, protože proudí více ze strany matky než dcery. Podpora je také důležitou součástí vztahu. Jak pozitivně, ale i negativně získávaná a přijímaná podpora ovlivňuje vztah, popsali Luescher a Pillemer (1998) a také Walker, Martin a Jones (1992). Poskytování podpory je podle Lye (1996), Spitze a Logan (1991) a Eggebeen a Hogan (1990) ovlivňováno množstvím kontaktu mezi matkami a jejich potomky. Ke zvýšení podpory a emocionální vazby ze strany dcery směrem k matce dochází podle Ha, Carr a Nesse (2006), Roan a Raley (1996) a také podle Gilligan, Suitora a Pillemera (2015) po ovdovění matky. Ke zvýšení podpory ze strany matky dochází při mateřství dcery, což podporuje Ha, Carr a Nesse (2006).

5.1. Čas ... role, dospělost, zrání a zkušenosti

Podle Fischer (1981; 1986) se kvalita vztahu mezi matkou a dcerou zlepšuje během běžných životních fází, opět zde připomínám milníky v životním cyklu matky a dcery: přechod ze svobodné ke vdané dceři, dalším milníkem je okamžik, kdy se dcera stane matkou, tedy kdy na sebe bere další rodinné role a stávají se s matkou bližšími. Naproti tvrzení Fischer, stojí Baruch a Barnett (1983), které zlepšení kvality vztahu a nárůst pozitivních zkušeností přisuzují dosažení dospělosti dcery. S kvalitou vztahu spojují spíše proměnné na straně matky, jako je její zdraví, než rodinné role dcery, jako je manželství nebo rodičovství. Podle tohoto výzkumu nemá na kvalitu vztahu matky a dcery vliv partnerský status dcery, navíc také poukazují na to, že dcery, které samy nejsou matkami, hodnotí jejich vztah s matkou jako

více prospěšný, než dcery, které samy matkami jsou. V rozdílných zjištěních těchto dvou výzkumů může hrát roli rozdílná metodologie (Barnett, Kibria, Baruch, & Pleck, 1991).

Už od dětství se vyvíjí prožívání a projevoování emocí dcery, hraje zde roli interakce mateřské péče, prostředí a způsob reakce dcery na projevy matky (Cloud & Townsend, 2003). Pokud dceři v dětství chybí mateřská podpora a péče, může mít s vysokou pravděpodobností potíže v pochopení a zpracování svých pocitů (McBride, 2008). Ke stabilizaci vztahu obvykle dochází v období mladé dospělosti dcery, matka v tomto čase vstupuje do střední dospělosti, fixuje se představa vzájemné rovnocennosti, avšak ani v dospělosti dcery necítí matka lhostejnost k jejímu směřování, dceřin život posuzuje většinou z hlediska vlastních zkušeností, snaží se dceři pomáhat a radit jí (Vágnerová, 2008).

Rodiče mají tendenci být ve vztahu šťastnější než jejich děti, z nemalého počtu výzkumů na téma kvality vztahu matek a dospělých dětí vyplývá, že matky jsou typicky ve vztahu s dospělými dětmi šťastnější než jejich potomci (Rossi & Rossi, 1990; Shapiro, 2004).

5.2. Celková životní spokojenost

Výhody z toho vztahu čerpají obě strany. V tomto vztahu je mnoho pozitivních dimenzí jako je například důvěra a spokojenost, což poukazuje na to, že pro dospělou dceru je tento vztah centrální v jejich životě, tedy pokud je vztah s matkou kladný, může přispívat k celkové spokojenosti a štěstí. Pokud je narušen, dcery mohou cítit distres. Tedy šťastný a spokojený vztah s rodiči může přispívat k celkové životní spokojenosti dcery (Conley, Moors, & Ziegler, 2011).

Dcery, které skórovaly vysoce v celkové životní pohodě a nízko v zažívaném distresu hodnotily i pozitivně svůj vztah s matkou. Naopak dcery, které vztah s matkou hodnotily negativně, nezažívaly celkovou životní pohodu, ale naopak distres, který se projevoval úzkostmi a depresí. Toto platilo zejména u dcer, které byly single nebo neměly děti (Barnett, Kibria, Baruch, & Pleck, 1991).

Podle Fischer (1981) je vzájemná závislost a emoční propojení v tomto vztahu vyšší než v ostatních dyádách. Tedy povaha vztahu matky a dcery přináší determinující roli v životě dcery a jejím sociální i psychologické životní spokojenosti a sebevědomí (Fischer, 1991).

5.3. Attachment neboli připoutání

Bowlby chápal připoutání jako preferenci určité osoby, projevující se potřebou blízkosti s touto osobou. Attachmentu neboli připoutání mezi dospělými členy rodiny nebylo věnováno dostatek zájmu výzkumů, jde však o vyrovnanější emocionální závislost, než je tomu ve dvojici rodič-dítě, kdy je asymetrická (Thompson & Walker, 1984).

Na celý životní cyklus můžeme rozšířit pojetí attachmentu, které je primárně zkoumáno mezi malým dítětem a matkou, později se rozšířilo na pozdní dětství a dospívání a nyní na celý životní cyklus. Ačkoli attachment k rodičům v dospělosti zůstává kontroverzním tématem. Cicirelli se věnovala výzkumu attachmentu dospělých dcer ke stárnoucím matkám a objevila čtyři hlavní témata – vyhledávání bezpečí, stres po separaci a z toho plynoucí radost po setkání/znovu shledání a pocity lásky. Attachment pečující dcery existuje uvnitř rodinného systému a zahrnuje i ostatní členy rodiny (Cicirelli, 1995).

Dospělé dcery, které v dětství vykazovaly vysokou závislost na svých matkách, popisují nižší míru attachmentu v dospělosti (Thompson & Walker, 1984). Matka stále zůstává na místě důležité osoby v životě dcery, což také souhlasí s teorií attachmentu (Rastogi & Wampler, 1999).

5.4. Identifikace

Mezi matkami a dcerami dochází ke vzájemné identifikaci, která je podpořena sdílením pohlaví. I matky v dcerách vidí samy sebe, mnohdy do nich projikují svá přání, cíle, hodnoty (Apter, 2004; Novák 2008). Tato identifikace trvá i v dospívání dcery, přestože se dcera snaží zveličovat své odlišnosti. Jak podobná a odlišná bude/chce dcera být, zůstává celoživotním tématem v jejich vztahu (Apter, 2014).

V tomto vztahu se objevuje mnoho úrovní identifikace. Matka se identifikuje se svou vlastní matkou, se svou dospělou dcerou (její mladší self). Dcery se také identifikují se svými matkami, jak dokládá psychoanalytická interpretace. Toto je ve shodě i s teorií životní cesty, ve které jsou vývojové trajektorie každého člena rodiny ovlivněny ostatními (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011; Elder, 1998).

Ženy vyjadřují pevnost vztahu vzájemnou podobností. Přesto se mnoho dcer brání očekávání matek, ale i matky mnohdy na dcery tlačí, aby se vyvarovaly chyb, které udělaly ony a tak se od nich odlišily. Tato snaha, může vést k přeskokování generace z jedné na

druhou (Tannen, 2014). Dcery se s matkou identifikují už v dětství, v dospívání zdůrazňují své odlišnosti, jde zde o postoj obrany, většinou ne o skutečné odlišování se (Apter, 2004). Fischer naopak ve svých výzkumech odhalila, že dcery podobnost s matkami vnímaly negativně nebo neutrálně. Vyšší míru podobnosti s matkami odhalila u vdaných dcer (Fischer, 1986).

Matka a její stárnutí může být modelem pro dceru, dcera se s matkou identifikuje a může ji vnímat jako model stárnutí. Vliv kvality vztahu s matkou a identifikace s ní se projevuje i v rodinných vzorcích – v dceřině partnerství a rodičovství (Barnett, Kibria, Baruch, & Pleck, 1991).

5.5. Generační kontinuita

Dcery a matky se shodují ve vnímání kontinuity napříč generacemi. Vztah matky k dceři je ovlivněn vztahem s jejich vlastní matkou a vnímání toho vztahu v průběhu času – od dětství. Matky ovlivňují vzpomínky na sebe sama ve vývojovém období, jakým právě prochází jejich dcera. Matky i dcery popisovaly příklady blízkosti s tou druhou, problémy emocionální podpory se objevovaly téměř ve všech vztazích, nicméně matky a dcery měly tendenci popisovat emocionální podporu jako jednosměrný, z matek vycházející proces – podpora a vedení dospělým dcerám. Některé dyády popisují blízkost během specifických vývojových období např. odstěhování dcery na VŠ (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Zásadní aspekt mezigeneračních vztahů vnímají mnozí autoři v předávání sociálního a kulturního dědictví z jedné generace na druhou. Předávají se zde mezigenerační hodnoty prostřednictvím sociálního učení při interakci členů různých generací v rodině. V předávání hodnot z generace na generaci hrají důležitou roli emoce (Padila-Walker, 2008; Albert & Ferring, 2012).

5.6. Vzor a očekávání

Dcery mohou matku vnímat jako žádoucí, ale i nežádoucí vzor – čeho chtějí dosáhnout, nebo čemu se chtějí vyhnout (Baruch & Barnett, 1983). Matky se shodly na přenosu ze strany starší do mladší generace, matky jsou dcerami vnímány jako vzory jak v pozitivním, tak negativním

směru, matky dcery jako vzory nevnímaly, alespoň ne ve směrech života, které považovaly za důležité. Očekávání se vztahuje výhradně k matkám, kdy matky očekávají od dcer, nikoli naopak. Obě generace pokračují ve vnímání vazby matka-dcera i v dospělosti. Matka pokračuje ve vnímání sebe jako matky a dcera mnohdy zůstává v závislosti na matce – to platí především v období vynořující se dospělosti, které slouží i jako „most“ z asymetrie pečující matky a závislé dcery k více recipročnímu vztahu (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011). Z generace na generaci je předáváno zejména negativní pouto, bez ohledu na snahu dcer být lepšími matkami (Streep, 2014).

5.7. Blížkost a intimita

Matky a dcery ve svých vztazích popisují trvalou intimitu ve vývoji vztahu během života, potvrzuje to vysoký počet kvantitativních i kvalitativních výzkumů (Henwood, 1997; O'Reilly & Abbey, 2000; Rossi & Rossi, 1990; Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011).

Podle některých studií přispívala blízká vzdálenost bydliště blízkosti vztahu (Kaufman & Uhlenberg, 1998). Důležitou roli v blízkosti ve vztahu matek a dcer hraje i počet potomků, sourozenců dcery, rodinný status, fyzická omezení a rasa. Podle některých jsou vztahy matka-dcera bližší v širších rodinách (Kaufman & Uhlenberg, 1998; Rossi & Rossi, 1990).

Blížkost je v mezigeneračních vztazích ovlivněna kulturou, ale i geografickou vzdáleností. Matky a dcery, které nedělí velká vzdálenost, často spoléhají na vzájemnou péči a pomoc – s péčí o děti dcery/vnoučaty matky, dále je tu předpoklad, že dospělé dcery budou pečovat o své matky, až zestárnou (Bouvard, 2013).

Podle jiných autorů blízkost neboli intimita, není ovlivněna geografickou vzdáleností a přímo nesouvisí ani s přijatou podporou ve vztahu (Rastogi & Wampler, 1999). Ženy používají slovo blízkost jako měřítko vztahu. Některé si blízkosti váží, jiné se jí obávají a vyhledávají spíše odstup. Hranice blízkosti a odstupu se s věkem mohou neustále posouvat a upravovat, může být zdrojem radosti, ale i zklamání (Tannen, 2006).

Výzkum okolo Bojczyka a spol. odhalil, že blízkost je založena relativně na jednosměrné emocionální podpoře ze strany matek. Většina žen v obou generacích popisuje emoční podporu ze strany matek. V některých případech explicitně popírají možnost, že by dospělé dcery mohly poskytovat emoční podporu svým matkám (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011). Toto zjištění podporují i dřívější výzkumy, například Eggebeen a

Hogan (1990), kteří zkoumali vztah dospělých dětí a jejich rodičů v průběhu života. Popsali, že rodiče poskytují více zdrojů svým dětem, než sami od nich přijímají (Eggebeen & Hogan, 1990).

Studie ukazují, že vdané matky mají pozitivnější vztah se svými dětmi, než svobodné (Umberson, 1992; Kaufman & Uhlenberg, 1998). V mezikulturní studii vyzvali Rastogi a Wampler ženy, aby popsaly význam blízkosti v jejich vztahu s matkou/dcerou. Ženy blízkost popisovaly jako důvěru, spolehlivost, jistotu, bezpečí a považovaly ji ve vztahu za důležitou. Zahrnují sem také dostupnost, upřímnost a společné aktivity. Důraz kladly také na vyvážení autonomie, péče a intimity. Matky a dcery v této studii se snažily vztah udržovat na přátelské rovině a mnohdy ho až idealizovaly (Rastogi & Wampler, 1990).

Z šetření Fischer vyplývá, že dceřino manželství a mateřství zvyšuje touhu po blízkosti, mění také status z dospělý-dítě na dospělý-dospělý, je zde patrný posun z komplementární role do role kolegiální (Fischer, 1986). Doba těhotenství dcery je možností pro sdílení zážitků spojených s těhotenstvím, poskytuje ornou půdu pro sblížení jejich vztahu (Vágnerová, 2008). Mateřství matky a dcery-matky sblízuje (Fisher, 1981; Boyd, 1989; Riedlová, 2011; Tannen, 2006). Soužitím matek-babiček a dcer-matek ve společné domácnosti, rozvržením rovnováhy a vzájemnou interakcí ve vícegeneračních rodinách se zabývali Barnett, Mills-Koonce, Gustafsson a Cox (2012).

5.8. Důvěra

Podle studií je důvěra nejsilnější prediktor spokojenosti ve vztazích – nejen mezi matkou a dcerou, ale i v jiných vztazích. Vztah mezi dospělými dětmi a jejich matkami je typicky silný, trvalý a obohacující, nicméně i v této oblasti získané znalosti naráží na nedostatek výzkumů zabývajících se aplikací modelů fungování do vztahů matky a dospělého dítěte (Conley, Moors, & Ziegler, 2011). Důvěra je základ blízkého vztahu (Miller & Rempel, 2004). Attachment pokládá základ důvěry nazývaný bazální důvěra, pravděpodobně přetrvává až do dospělosti. Nedostatek bazální důvěry může vést k nespokojenosti ve vztahu, bazální důvěra předpovídá celkovou spokojenost v dospělém vztahu s matkami. Vztah matky a dítěte a v něm vznikající bazální důvěru můžeme chápat i jako ustanovující vztah, ze kterého jsou ostatní vztahy modelovány (Conley, Moors, & Ziegler, 2011).

Výzkum Conlyho, Moorese a Zieglera porovnával důvěru ve vztahu s matkou a mezi dalšími vztahy. Participanti v porovnání s ostatními členy rodiny nejvíce věřili svým

matkám, matky více věřily svým dětem, než jiným členům nukleární rodiny. Dále odhalili, že dospělé děti jsou stejně spokojené se vtahem s matkou jako s jejich romantickými vztahy. Kvalitu tohoto vztahu překročil pouze vztah s nejlepším přítelem, ačkoli míra spokojenosti v tomto vztahu byla stejná jako ve vztahu s matkou (Conley, Moors, & Ziegler, 2011).

5.9. Podpora

Pomoc a podpora mezi rodiči a jejich dospělými dětmi může zahrnovat různé formy, jako je například rada a sociální podpora, stejně jako fyzická a materiální podpora (Eggebeen & Davey, 1998). Ze všech kombinací potomek-rodíč pomoc je nejčastěji poskytována a přijímána právě mezi matkami a dcerami. Co dcery a matky tímto poskytováním a přijímáním získávají a ztrácejí, se zabývali Walker, Martin a Jones (1992). Matky i dcery v této životní etapě zažívají pozitivní i negativní zkušenosti (Luescher & Pillemer, 1998).

Struktura vazby matky a jejího dospělého potomka je, co se týká podpory a pomoci, nevyrovnaná. V první dekádě života dítěte matky poskytují svým dětem rozsáhlou, jednostrannou podporu. V obvyklých případech poskytování více než přijímání podpory pokračuje během života této dyády, ke zlomu dochází až ve stáří matky (Fingerman, Sechrist, Birditt, 2012). Navzdory této nevyváženosti, matky vztah se svými dospělými dětmi hodnotí jako velice uspokojující napříč životem. Z uvedeného vyplývá, že matky svůj vztah s dospělými dětmi nehodnotí na základě stupně rovnováhy probíhající vzájemné podpory. Existují však studie, které naopak přihlížejí k vnímání rovnosti přijímané podpory mezi matkami a jejich potomky, pokud matky dávaly více, než přijímaly, měly sklony k pocitům ambivalence ve vztahu se svými dětmi a cítili nižší spokojenost se vtahem (Pillmer, a další, 2007).

Vazby matek s dcerami jsou pevnější, založeny na širší rovnováze podpory v jejich vztazích než je tomu v dyádě matka-syn. Vazba matek a dcer má tendenci být silnější a je charakterizovaná stálejší historií podpory skrze celý životní cyklus, než je to vazbě matky a syna (Suitor & Pillmer, 2006; Suitor, Giligan, & Pillmer, 2013). Předpokládáme, že vnímání rovnosti ve vztahu bude silnějším prediktorem napětí a blízkosti ve vztahu matky s dcerou, zatímco rovnováha výměny podpory může být silnějším prediktorem ve vztahu se synem (Sechrist, Suitor, Howard, & Pillemer, 2014).

Na poskytování přímé pomoci má samožejmě vliv vzdálenost bydliště matky a dcery. Vzdálenost bydliště má vliv na pravidelnost kontaktu, ale i emocionální blízkost, pokud žijí

daleko od sebe, nejsou v pravidelném kontaktu, nepociťují emoční blízkost, s větší pravděpodobností nebudou cítit závazek k sobě navzájem (Rossi & Rossi, 1990; Spitze & Logan, 1991; Aldous, Klein, 1991). Pravidelný kontakt mezi dospělými potomky a jejich rodiči je klíč ke vzájemné pomoci a podpoře a emocionální blízkosti (Lye, 1996; Spitze & Logan, 1991; Eggebeen & Hogan, 1990). Vzájemná náklonnost mezi dětmi a jejich dospělými rodiči není předpoklad pro pravidelný kontakt ani výměnu pomoci mezi nimi (Walker & Thompson, 1983). Podle Lye udržují dospělé děti a jejich rodiče častý kontakt a emocionálně uspokojující vztah, ale výměny finanční a praktické pomoci bývají neobvyklé (Lye, 1996). Ženy-matky jsou více zapojeny do vztahu s dospělými dětmi než muži-otcové, protože přikládají větší význam blízkým emocionálním vztahům se členy rodiny (Silverstein, Parrott, & Bengtson, 1995).

Výzkum prokázal, že podpora od dospělých dětí má tendenci se zvyšovat, jakmile zemře manžel matky (Ha, Carr, Utz, & Nesse, 2006), zvyšuje se i úroveň kontaktu matky s dospělými dětmi (Roan & Raley, 1996). Reflektuje to vyšší potřebu podpory, jejíž úroveň nemusí být nezbytně ovlivněna pohlavím dospělých dětí (Kalmijn, 2007). Ovdovělý rodič získávají více podpory dětí než v době, kdy partner/ka žil (Gilligan, Sutor, & Pillemer, 2015).

Tradiční pohled na vztah dcery a matky poukazuje na sblížení vztahu, když má dospělá dcera děti, podle evoluční teorie budou rodiče poskytovat více podpory dospělým dětem, které mají vlastní děti – praktická podpora nejčastěji v pomoci péče o děti (Eggebeen & Hogan, 1990).

6. Specifika vztahu v období stáří matky

Matka prochází ve stáří mnoha změnami, ať na úrovni schopností a dovedností, kognice, zdraví, psychiky i sociálních kontaktů. Dcery ve středním věku bývají často označovány „sendvičová generace“, protože mnohdy ještě pečují o své děti v období „vynořující se dospělosti“ a už i o své stárnoucí rodiče, kterým ubývají síly a samostatnost, zároveň se na ně valí pracovní a rodinné povinnosti.

Mezi stárnoucí matkou a dcerou ve středních letech dochází ke stabilizaci vztahu, vztah přechází od symetrie zpět k asymetrii. Jak staré matky hodnotí kontakt a komunikaci se svými dcerami se zabývala Fingerman. Matky v její studii kontakt označovaly za potěšení (Fingerman, 2001). Jaký dopad mají současné sociální, ekonomické a demografické trendy na vztahy stárnoucí rodiny se zabývali Crimmins a Ingegneri (1990).

Vztah mezi starými rodiči a jejich dospělými dětmi je důležitý pro psychologickou i fyzickou životní pohodu obou generací, povaha životní pohody je spojena s pomocí, která proudí mezi členy rodiny ve všech stádiích života (Martini & Busseri, 2010).

Vliv na dceřino vnímání vlastního stárnutí a smrtelnosti má právě matčino stárnutí. Pokud matku nezasáhla žádná nemoc, dceřina úzkost se snižovala. Svědkyně nemoci matky naopak prožívaly vyšší úzkost z vlastního stárnutí v budoucnosti (Baruch & Barnett, 1983).

Změny ve stáří, především úpadek kognitivních funkcí, přispívá k problémům v komunikaci, někdy vedou až ke vzniku konfliktů. U matek může docházet k problémům v paměti, mění se prožívání času, snižuje se tolerance k zátěži, sebeovládání i soudnost, objevují se změny také v oblasti sebeobsluhy. Zvyšuje se zde riziko úplné závislosti matky na dceři, prohlubuje se asymetrie ve vztahu (Vágnerová, 2008).

Podle výzkumu Johnson je vztah staré matky s její dcerou ovlivněn čtyřmi oblastmi. Patří sem spokojenost se zdravím, prostředí, ve kterém žije, finanční situace a postoj k jejímu stárnutí (Johnson, 1978). Malá pozornost je věnovaná pozitivním dopadům v dobrém vztahu stárnoucí matky a dcery (Barnett, Kibria, Baruch, & Pleck, 1991). Matčino zdraví a slábnutí a potřeba pomoci, může ovlivňovat dceřinu roli jako partnerky i její mentální zdraví (Baruch & Barnett, 1983; Barnett, Kibria, Baruch, & Pleck, 1991).

Vlivem vztahu stárnoucí matky a její dospělé dcery na celkovou životní pohodu se zabývali Barnett, Kibra, Baruch a Pleck (1991). Pokud byl vztah pozitivní, dcery z něj čerpaly a ovlivňoval jejich celkovou životní pohodu, bez ohledu na to, kolik dalších rolí dcera zastávala. Pokud byl vztah negativní, komplikovaný, dcery s více rodinnými rolmi (jako je

manželství, rodičovství) byly méně zranitelné než dcery s méně rodinnými rolami. Podle tohoto výzkumu je v tomto období důležitější pro dceru vztah s matkou než s otcem, pokud však byla již matka po smrti, převzal tuto roli otec.

Důležitým obdobím ve stáří je prarodičovství, ve kterém vzniká podle Vágnerové (2008) nový prostor pro seberealizaci, ale také může být zdrojem konfliktů i ambivalentních pocitů. Hraje zde roli očekávání dcer pomoci matek, schopnost oddělení pomoci, podpory a výchovy dětí – neboli prarodičovské a rodičovské role, na kterou upozorňují Langmeier a Krejčířová (2006). Sblížení díky vnoučatům s dcerou vnímá a popisuje Fischer (1981, 1986).

Do rozporu se mnozí autoři dostávají ohledně ovdovění matky, někteří jako Mottrama a Hortacsu (2005) očekávají vyšší blízkost mezi matkou a dcerou, jiní Willson, Shuey, Elder a Wickmara (2006) naopak popisují zvýšení závislosti matky na dceři a s tím související ambivalentní pocity, podle Umbersona (1992) k ovlivnění vztahu ovdověním nedochází.

Podkapitolu věnují i péči dcery o stárnoucí matku. Touto problematikou se zabývaly gerontologické výzkumy pečovatelkou (Brody, 1981; 1985; Brody & Schoonover, 1986; Lang & Brody, 1983; Sheehan & Donorfio, 1999; Mottram & Hortacsu, 2005; Shawler, 2004; Tannen, 2006; Novák, 2004; Gonya, Paris & de Saxe Zerden, 2008), méně výzkumů se věnovalo povaze vztahu, když jsou obě zdravé a nepotřebují starost a péči (Aldous, Klaus, & Klein, 1985; Baruch & Barnett, 1983; Fischer, 1981; Sutor, 1987).

Dcery si jsou matčina stárnutí vědomy a mohou se cítit bezmocně, protože nejsou schopny tento proces zastavit, musí se vyrovnávat s tělesným a psychickým úpadkem matky (Fingerman, 2001; Vágnerová, 2008; Mottram & Hortacsu, 2005). Matky mohou prožívat intrapsychický konflikt mezi potřebou citové jistoty a snahou dceru nezatížit vlastní nemohoucností (Vágnerová, 2008).

6.1. Stáří

Stáří, označované jako postvývojová fáze je poslední etapou v životě jedince. Podle Ericsona je vývojovým úkolem v této životní fázi dosáhnout integrity, přijmout vlastní život, jeho smysl, ale i blížící se konec a smrt. Naproti integritě stojí zoufalství. Ve stáří jedinec mění soustavu hodnot i potřeby, neklade tolik důležitosti na výkon, vztahy bývají stabilizované (Vágnerová, 2008). Ve stáří se mění i intoverze a extraverze. Ve stáří se matky obracejí více do svého nitra, společnost pro ně ztrácí přitažlivost (Stuart-Hamilton, 1999). Podle Vágnerové se staří lidé naopak zaměřují na vztahy s ostatními, chtějí být užiteční, chtějí se vyhnout

pocitu nepotřebnosti, mnohdy dochází právě k prohloubení extroverze. Staří lidé nemají obvykle zájem o nové zkušenosti, stávají se konzervativnější, obvykle klesají sklony k labilitě a nevyrovnanosti – tedy k neuroticismu. Snižuje se i intenzita emocí. Mění se psychické funkce, ovlivněné jsou biologicky, psychosociálně nebo interakcí obou vlivů. V psychické oblasti se projevují i strukturální změny mozku. Mění se kognitivní funkce, zpomalují se poznávací procesy, zpracovávání informací i percepce, pozornost, paměť, zhoršení se projevuje i ve smyslech, nejmarkantněji je to patrné ve zraku a sluchu (Vágnerová, 2008).

Podle Junga zažívá jedinec ve stáří vrchol svého rozvoje s cílem nalézt své bytostné Já a dosáhnout tak významného vývojového úkolu. Stáří je výsledek individuace, která je cílem druhé poloviny života, jedinec rozvíjí aspekty osobnosti a harmonizuje její složky, učí se přijmout nežádoucí vlastnosti (Vágnerová, 2008). Jedinec má před sebou těžký úkol, který souvisí s uvědomováním si smrti, tělesnými změnami a omezeními, které mění sebeobranu jedince (Vágnerová, 2008; Stuart-Hamilton, 1999).

Ve stáří stoupá hodnota rodiny, vztahy s blízkými se však již významně nemění. Staří lidé jsou ohroženi sociální izolací, emoční i podnětovou deprivací, podobně jako tomu bylo v dětství (Langmeier & Krejčířová, 2006).

6.2. Stabilita vztahu

Vzájemná citová vazba mezi matkou a dcerou ve stáří spíše narůstá, pokud nedojde k výrazné změně osobnosti vlivem stárnutí, vztah bývá stabilizovaný, klidný až stereotypní. Dcera získává dominantní postavení, kterému přispívá úbytek schopností, onemocnění nebo ovdovění matky v seniorském věku, z toho plynoucí zvýšená potřeba pomoci, což může vést až k závislosti matky na dceři, dochází opět k asymetrii ve vztahu. Matky mohou prožívat úbytek sil jako pocit osobního selhání, při žádání o pomoc mohou cítit stud. Nezřídka matky v tomto věku popisují prožívání intrapsychického konfliktu mezi potřebou citové jistoty a snahou rodinu nezatížit svou nemohoucností. Dcery mají s přibývajícím věkem matky tendenci matkám radit, pomáhat, někdy až manipulovat a rozhodovat za svou matku. Emoční vztah v tomto věku za důležitější považují matky (Vágnerová, 2008).

U dcer ve středním a matek v seniorském věku dochází k úbytku sil, jejich vztah začíná opět sbližovat. Dcery jsou stabilizovány, matkám ubývají postupně kompetence, vztah je ovlivněn vzájemnou nezávislostí (Vágnerová, 2008).

6.3. Sendvičová generace

Dcery v tomto věku mnohdy pečují i o své vlastní děti – vliv vynořující se dospělosti, kdy se prodlužuje závislost dětí na svých rodičích - ale už i o svou stárnoucí matku, dopadají na ně požadavky obou krajních generací. Dcery v tomto věku bývají označovány jako sendvičová generace, jde o období bilancování. V tomto věku mohou procházet i krizí středního věku a řešit otázky vlastní identity (Tannen, 2006; Vágnerová, 2008; Lang & Brody, 1983; Langmeier & Krejčířová, 2006).

Hlavní předpoklad výzkumů zaměřujících se na vztah matky a dcery v pozdějším období života je, že je vztah negativní, náročný a obtížný. Stres spojený s touto rolí padá zejména na dcery ve středních letech, které jsou „chyceny uprostřed“ – mezi povinnostmi v zaměstnání, vlastními rodinami a jejich matkami (Brody, 1981).

6.4. Prarodičovství

Od babiček se očekává podpora a pomoc, na druhé straně od nich dcery mnohdy vyžadují i nezasahování do výchovy dětí. Matkám se v rolích babiček otevírá nový prostor pro seberealizaci, stává se součástí identity. Vnoučata mohou představovat hodnotu v rámci generační kontinuity, v jejich vztahu vytváří specifický druh intimity. Na druhou stranu potvrzuje matčino stárnutí a může být vnímáno až ambivalentně (Vágnerová, 2008). Matka-babička pomáhá vytvářet povědomí o rodinné historii, oblíbené téma vnoučete mohou být například příhody z dětství matky-dcery. Role prarodiče by však podle Langmeiera a Krejčířové měla být striktně oddělena od role rodičů (Langmeier & Krejčířová, 2006). Ze studií Fischer vyplývá, že je matka pro svou dceru a její děti dostupná a 90 % matek svým dcerám s dětmi s péčí i hlídáním pomáhá. Matky-babičky vnímají s příchodem vnuků zesílení vazeb s rodinou (Fischer, 1981). Dcery tuto pomoc mnohdy vnímají jako samozřejmou (Vágnerová, 2008).

Rodiče, kteří mají více dětí, mají tendenci udržovat vyšší kontakt s dětmi, které mají vlastní děti (Aldous & Klein, 1991; Crimmins & Ingegneri, 1990). Jedna z interpretací tohoto zjištění je, že rodiče rozdělují limitované množství času a zdrojů mezi jejich dospělé děti, které spolu soupeří o pozornost a podporu (Aldous & Klein, 1991). Toto popírají Spitz a Logan, kteří ve svém výzkumu objevili, že počet sourozenců nemá vliv na kvalitu podpory a pomoci a že většina rodičů navštěvuje a pomáhá dospělým dětem rovnoměrně podle dohody

s dospělými dětmi. Nicméně vliv počtu sourozenců na vztah dospělé dítě-rodíč se mění v závislosti na rozdílném typu podpory (Spitze & Logan, 1991).

6.5. Ovdovění

Ovdovění je společně s odchodem do důchodu největší změnou v období stáří, která vede k přehodnocení sebe sama (Stuart-Hamilton, 1999; Fingerman, 1995; 1998). Oporu poskytují starším ovdovělým ženám izosexuální společenství, ve kterých se pravidelně stýkají. Vyžaduje změnu ve všech oblastech života (Vágnerová, 2008). Přestože se starší lidé s ovdověním vyrovnávají lépe než v dřívějších obdobích života, vyrovnávání se s tímto faktem trvá podle Stuart-Hamiltona nejméně třicet měsíců (Stuart-Hamilton, 1999).

Podle Mottrama a Hortacsu dochází po matčině ovdovění ke sblížení vztahu matky a dcery a emocionálnímu připoutání (Mottram & Hortacsu, 2005). Naopak Willson, Shuey, Elder a Wickmara podle svého výzkumu tvrdí, že ovdovění matky, stejně jako zhoršení jejího zdraví, podporuje závislost ve vztahu, což zvyšuje úroveň ambivalentních pocitů (Willson, Shuey, Elder & Wickram, 2006). Podle Umbersona ovdovění neovlivňuje kvalitu vztahu mezi dospělým dítětem a matkou (Umberson, 1992). Ale vdovy s menší pravděpodobností oplátí reciproční pomoc, která se jim dostává (Eggebeen & Hogan, 1990; Rossi & Rossi, 1990).

Povaha vztahu matky a dcery se může změnit, když zemře otec/manžel matky. Když jsou oba partneři živí, obrací se k sobě o podporu, nyní dcera hraje důležitější roli v plnění rodičovských potřeb. Po smrti otce tedy vztah dcery s matkou zesiluje (Lopata, 1979; Shanas, 1980). Vliv kvality dceřina vztahu s matkou na její psychologické zdraví může být silnější, když matka ovdoví (Barnett, Kibria, Baruch, & Pleck, 1991). Ženami po ovdovění se věnovala ve své knize Helen Lopata (1979).

6.6. Podpora a pomoc ve stáří

Úbytek matčina zdraví může dovést až k výměně rolí v této dyádě. Dcera se dostává do role pečovatelky, což je spjato i se změnou navykklých rolí a může vést k ambivalentním pocitům, stresu a pocitům viny. Psychologické i gerontologické výzkumy se zabývaly vztahem dcery a stárnoucí matky, v době, kdy matka slábne, potřebuje pomoc a dcera se stává pečovatelkou (Brody, 1981; 1985; Brody & Schoonover, 1986; Lang & Brody, 1983; Sheehan & Donorfio, 1999; Mottram & Hortacsu, 2005; Shawler, 2004; Tannen, 2006; Novák, 2004; Gonya, Paris

& de Saxe Zerden, 2008), málo výzkumů se věnovalo povaze vztahu, když jsou obě zdravé a nehraje zde roli rodičovská, ani pečovatelská starost a péče (Aldous, Klaus, & Klein, 1985; Baruch & Barnett, 1983; Fischer, 1981; Sutor, 1987).

Pociťování zodpovědnosti a prožitku pečovatelství se věnovaly Sheehan a Donorfio (1999). Odhalily pět témat popisující kognitivní, emocionální, motivační a interpersonální komponenty tohoto vztahu – objevující se vztahová tolerance nebo přijetí, redefinování vztahu matky a dcery, vědomí stárnutí, priority vztahu a uspokojení. První čtyři platí pro matku i dceru, poslední - uspokojení je spojeno pouze s dcerou. Je důležité i pochopení dynamické povahy vztahu (Sheehan & Donorfio, 1999).

Pocitům i ambivalenci, pocitům viny a zažívání distresu a jak tyto pocity dopadají na fyzické a psychické zdraví dcery se ve své studii věnovali Goyea, Paris a de Saxe Zerden (1983), ideu štafetové pomoci v českých podmínkách popsal Novák (2008), vztah mezi intimitou, pomocí a kontaktem zkoumaly Thompson, Walker (1983), na vztah mezi charakteristikou dcer a množstvím poskytované pomoci matkám se zaměřily Lang a Brody (1983). Na změnu vztahu staré matky před úrazem a po úrazu, který vyvolal nutnost péče dcery, se věnovala Shawler. Matky v této studii pro kvalitu vztahu zdůrazňovaly nutnost porozumění v minulosti (Shawler, 2004). Vzorce pomoci a připoutání v mezigeneračních vztazích, reciprocitu a závislost ve vztahu zkoumali Thompson a Walker (1984). Několik studií zabývajících se poskytováním pomoci ze strany dospělých dcer stárnoucím matkám shrnuli Horowitz, Sherman a Durmaskin (1991).

Mezigenerační ambivalence zaznamenaná ve vztahu matky a dcery je charakterizovaná láskou a vzájemností stejně jako napětím, neshodami, nesouhlasem, vinou a starostmi (Fingerman, 2001; Hay, Fingerman, & Lefkowitz, 2007). Napětí v pomáhajících vztazích může být naplněn mnoha rozdílnými konflikty, které mohou být zaměřeny například na kontrolu negativních emocí, které se vynořují jako výsledky neshod, tedy pomáhání k nastolení pozitivního fungování vztahu (Fingerman, 2001). Stárnoucí matky mnohdy žijí v domácnosti u svých dcer, nebo v jejich blízkosti, jde o fenomén doplňování prázdných hnízd (Lang & Brody, 1983).

Matka dceřinu pomoc zpočátku odmítá, bojuje za svou samostatnost, postupně si zvyká, až ji pokládá za samozřejmou a v některých, ne častých, případech ji i vymáhá. Vztah je založen na vytváření v průběhu života, nedochází už k dramatickým změnám v emoční vazbě (Vágnerová, 2008).

Výzkumu kontextu intergenerační vzájemné podpory stárnoucích rodičům a potomků ve středním věku ve spojitosti s rodinným stavem se věnovali Lee, Zarit, Rovit, Birditt a Fingerman. Výsledky ukázaly, že dospělí potomci poskytovali více celkové podpory a více přijímali, pokud žili oba rodiče, ale množství podpory pro každého rodiče bylo nižší. Množství podpory dané a přijaté od rodičů nemělo spojitost se spokojeností v manželství, ale nesrovnalosti v podpoře poskytované a přijímané od rodičů mělo spojitost se spokojeností v manželství. Manželky, které dávaly více podpory rodičům než svým manželům, byly v manželství méně spokojené. Tato zjištění jsou v rozporu s pečovatelskými studiemi, kde množství podpory ovlivněné spokojeností v manželství a nerovností v zapojení rodičů, mohou být kritickou dimenzí v manželství jedinců ve středním věku (Lee, Zarit, Rovine, Birditt, & Fingerman, 2011).

Teorie sociální výměny podporuje důležitost reciprocity, matky i dcery se snaží udržet ve vztahu rovnost. Matky nechtějí, aby se o ně jejich dospělé dcery staraly, nechtějí se stát břemenem a doufají, že budou moci co nejdéle stát na vlastních nohou bez pomoci svých dospělých dětí (Pinquart & Sörensen, 2002).

Zkoumání emocionální regulace v mezigeneračním pomáhajícím vztahu mezi starými matkami a dospělými dcerami se zabývali Martini a Busseri, kteří se zaměřili na pasivní a proaktivní regulaci emocí při poskytování pomoci dcerami a přijímáním této pomoci matkami. Matky a dcery, které upřednostňovaly pasivní regulaci emocí (orientace na sebe), prožívaly ve vztahu nižší spokojenost. Ženy, které využívaly proaktivní regulaci emocí a orientaci na druhé, zažívaly ve vztahu vyšší uspokojení a pozitivní vliv na sebe (Martini & Busseri, 2010). Smrtí matky se zabývala Eldemanová, ve své knize vychází z vlastní zkušenosti z dospívání (Edelmanová, 2009).

7. Výzkumná část

V teoretické části práce jsem se věnovala obecným charakteristikám vztahu dospělých dětí a stárnoucích rodičů, pozastavila jsem se nad přechody z asymetrie vztahu do symetrie a následně zpátky do asymetrie. Vztah rodičů a dětí je protkán konfliktem mezi povinností a nezávislostí. Vztah dospělé dcery a matky je plný vzájemného učení a změn, prochází důležitými milníky, kterým se v teoretickém ukotvení věnuji. Věnuji se také důležité oblasti, kterou vnímám v komunikaci mezi těmito dvěma ženami. Následující kapitoly se zaměřují na negativní a pozitivní aspekty vztahu. Věnuji se také specifikům vztahu v období stáří matky a dcery ve střední dospělosti. Popisuji změny, které postupně se stářím přicházejí, přibližují stabilitu vztahu a popisuji obtížnou pozici dcer, nazývanou sendvičová generace. Důležitým mezníkem v tomto období je odchod do důchodu a narození vnoučat. Nevynechala jsme ani podporu a pomoc ze strany dcer.

Při volbě témat v teoretické části jsem vycházela z literatury zaměřující se na problematiku vztahu matky a dcery v pozdějších obdobích života. Následující kapitola slouží k vytvoření obecnějšího náhledu na vztah matky a dcery z pohledu matky v období starší dospělosti a stáří.

7.1. Výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky

Má magisterská diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru, který je veden a koordinován doc. PhDr. Irenou Sobotkovou, CSc., podílejí se na něm další tři studentky z 2. ročníku navazující magisterského studia psychologie, které je rovněž zpracovávají do formy magisterské diplomové práce, konkrétně Bc. Barbora Burešová, Bc. et Bc. Zuzana Purová a Bc. Vladěna Spácalová. Magisterské diplomové práce navazují na bakalářské diplomové práce se stejným tématem, nyní navazujeme pokračovací studii. Stejně jako v bakalářských diplomových pracích vypracovává teoretickou část a zpracovává data vlastního výzkumného souboru – ženy v pozici matky nebo dcery v určitém věkovém období – každá studentka samostatně.

Výzkumný problém celého projektu je stejně jako v bakalářské diplomové práci komplexní zmapování vztahu mezi matkou a dospělou dcerou během životního cyklu, od mladé dospělosti po stáří, z úhlu pohledu matky i dcery. *Výzkumný problém magisterské diplomové práce* je zaměřen na prožívání vztahu matky a dcery z pohledu matky v období

starší dospělosti a stáří (matky od 60 let). Zde oproti bakalářské diplomové práci byla snížena spodní hranice věku matek z 66 let na 60 let. **Cíl projektu** opět zůstává stejný jako v bakalářské diplomové práci, je jím zachycení specifík vztahu matky a dcery z obou pohledů zúčastněných žen různých věkových skupin. Zjistit, jak tyto ženy svůj vztah vnímají, popisují a prožívají. **Cílem magisterské diplomové práce** je zachycení specifík vztahu z pohledu matky v období starší dospělosti a stáří (od 60 let), prozkoumání vnímání, prožívání a popis tohoto vztahu matek ve starší dospělosti a stáří s dcerami ve středním věku. **Výzkumné otázky** se na základě cílů zabývají charakteristikou vztahu a zjišťují, které aspekty vztahu ženy vnímají jako pozitivní, a které naopak jako negativní.

Cíle byly stanoveny následovně:

1. *Zmapování specifík vztahu matky a dospělé dcery.*
2. *Zjistit, jak matky tento vztah vnímají, popisují a prožívají.*

S ohledem na cíle byly stanoveny následující **výzkumné otázky**:

1. *Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou?*
2. *Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?*
3. *Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?*

8. Metodologie výzkumu

Pro zkoumání uvedené problematiky byl zvolen **kvalitativní přístup**, který je vzhledem k zaměření výzkumu vhodnější. Hendl (2005, 52) při vymezení kvalitativního výzkumu uvádí: „*Data se induktivně analyzují a interpretují. Kvalitativní výzkum nesestavuje ze získaných dat skládku, jejíž konečný tvar zná, spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru dat a poznávání jeho částí. Výzkumník ve svém hledání významů a snaze pochopit aktuální dění vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal. Snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci.*“ Což je v souladu s cíli našeho projektu. Podle Miovského musí použité metody důsledně vycházet z cílů a předmětu zájmu výzkumu. Problematika porozumění vztahu matky a dcery dosud není dostatečně prozkoumaná, nemáme dosud dostatek informací, i proto je vhodný kvalitativní přístup (Miovský, 2006), který může utvářet nové teorie (Hendl, 2005). Uplatňuje se zde i princip holismu, typický pro kvalitativní přístup. Miovský uvádí, že tento typ výzkumu je vhodný pro zkoumání emocí a prožívání, což odpovídá požadavkům cílů našeho projektu.

Hendl (2005, 53) se zamýšlí nad výhodami kvalitativního výzkumu: „*Výhodou kvalitativního přístupu je získávání hloubkového popisu případů. Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky. Kvalitativní výzkum poskytuje podrobné informace, proč se daný fenomén objevil.*“ Proto je vhodný pro zkoumání této problematiky. Umožňuje nahlédnout, prozkoumat a porozumět danému problému v přirozených podmínkách i v celkovém kontextu.

Kvalitativnímu výzkumu bývá podle Hendla (2005, 52) vyčítáno, že: „*Jeho výsledky představují sbírku subjektivních dojmů. Pro jeho pružný a nestrukturovaný charakter ho lze – na rozdíl od kvantitativního výzkumu – těžko replikovat.*“ Další nevýhodou je také omezení v možnosti zobecňování výsledků (Hendl, 2005).

8.1. Typ výzkumu

V rámci kvalitativního přístupu jsme zvolili jako typ výzkumu **fenomenologické zkoumání**. Vychází z filozofické fenomenologie. Náš typ výzkumu má nejbližší právě k fenomenologickému zkoumání, protože tento přístup zkoumá význam prožité zkušenosti jedince, snaží se mu porozumět. Zkoumá fenomény, které nejsou dostatečně prozkoumány,

proto jsme jej zvolily za vhodný do našeho výzkumu. Fenomén, kterým se do hloubky zabýváme je vztah matky a dospělé dcery a není doposud dostatečně prozkoumán. Cílem tohoto přístupu je popsat a analyzovat prožitou skutečnost. Hendl (2005, 128) jej popisuje takto: „*Výzkumník se snaží vstoupit do vnitřního světa jedince, aby porozuměl významům, jež fenoménu přikládá. Výzkumník analyzuje získaná data, aby zachytil esenci prožité zkušenosti. V rámci fenomenologické studie se vytváří popis a interpretace sdělených prožitků. Výsledkem je text, který zní pravdivě pro toho, kdo měl danou zkušenost s daným fenoménem, a poskytuje vhled pro toho, kdo ji neměl.*“

Sběr dat obvykle probíhá formou rozhovoru, během kterého participant výzkumu reflektuje svou zkušenost a vysvětluje, jaký pro něj měla význam. Po shromáždění dat, přistupuje výzkumník k jejich analýze. Při popisné fenomenologické analýze je prvním krokem uzávorkování, při kterém si výzkumník uvědomuje své apriorní koncepty a představy o daném fenoménu, což mu umožní fenomén vnímat jasněji a v jeho jedinečnosti. V dalším kroku se pomocí intuice jedinec snaží pochopit a co nejpřesněji porozumět významům, které respondent prožíval při dané zkušenosti. Poté se snaží za využití obsahové analýzy (kódování, kategorizace, definování témat), co nejpřesněji popsat a porovnat jednotlivé segmenty, nalézt kategorie a témata. Je důležité, aby výzkumník ve svém popisu zachytil rozmanitost vnímání jednotlivých participantů (Hendl, 2005).

8.2. Metoda získávání dat

Jako metoda získávání dat byl zvolen dotazník s otevřenými otázkami. Znění otázek jsme ponechaly stejné, jako v bakalářské diplomové práci. Změnily jsme pouze metodu získávání dat, v předešlé práci jsme použily polostrukturované interview. Přesné znění dotazníku uvádím v příloze č. 4. Dotazník byl šířen internetovým šetřením pomocí webového serveru www.surveymonkey.com, některým respondentkám ze skupiny Matky II byl zaslán na e-mail. Možnost vyplnění dotazníku měly respondentky přibližně rok, od dubna 2015 do března 2016.

Dotazník je metoda založená na subjektivních výpovědích participanta, důraz je kladen na vlastnosti, postoje, city, názory, zájmy, způsoby reagování v nejrůznějších situacích (Svoboda, Humpolíček, & Šnorek, 2013). Svoboda, Humpolíček a Šnorek (2013, 317) uvádí: „*Jejich konstrukce vychází z principu introspekce, neboť probandovy odpovědi jsou závislé na jeho poznatcích. Úkolem zkoumané osoby je zatrhnout nebo jiným způsobem označit*

výpovědi, které podle jejího názoru nejlépe vystihují nějaký znak. Jde však přitom o metodu nepřímého posouzení, neboť vyšetřovaná osoba nebývá tázána přímo na osobnostní rys, ale obvykle popisuje své chování v určitých konkrétních situacích, v nichž se sledovaná vlastnost může projevit.“

Nevýhodou dotazníku je nutnost schopnosti introspekce, dostatek sebekritiky a nadhledu, aby jedinec dokázal sám sebe „objektivně“ popsat a alespoň průměrný intelekt participanta. Další nevýhoda tkví v psané formě, která podléhá větší kontrole než forma ústní výpovědi (Svoboda, Humpolíček, & Šnorek, 2013).

Dotazník se skládal ze 40 otevřených otázek, vycházejících ze tří výzkumných otázek. Pro přehlednost je znova uvádím.

- *Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou?*
- *Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?*
- *Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?*

Jak již bylo zmíněno, výzkum je součástí širšího výzkumného projektu, proto měl dotazník dvě paralelní varianty otázek. První verze byla pro Dcery I a II a druhá pro Matky I a II. Otázky spadající pod jednotlivé výzkumné otázky byly seřazeny tak, aby se výzkumné otázky střídaly. Ve výzkumu pro mou diplomovou práci používám verzi otázek pro Matky II. K první výzkumné otázce, tedy charakteristice vztahu se vztahuje 17 otázek. Pozitivních prvků vztahu matky v období stáří a její dcery, tedy druhé výzkumné otázky, se týkalo 9 otázek. Zbývající třetí výzkumnou otázku, která zjišťovala negativní prvky ve vztahu s dcerou, tvořilo 11 otázek. Čas potřebný k vyplnění dotazníku byl přibližně 50 minut.

Oslovení participantek probíhalo přes webové servery, převážně internetové diskuze. U některých žen probíhalo oslovení přímo a byl jim dotazník zaslán přes email – v některých případech pouze odkaz, v jiných přímo jeho textová podoba. Před samotným zahájením vyplňování dotazníku byla ženám zdůvodněna potřeba výzkumu, participantky byly motivovány k vyplňování, otevřenosti a upřímnosti ve svých odpovědích. Respondentky byly také v tomto úvodu ubezpečeny o ochraně údajů a anonymitě (úvodní dokument uvádím v příloze č. 3).

8.3. Metody zpracování a analýzy dat

Metody zpracování a analýzy jsme zvolily stejné jako v bakalářské diplomové práci. Jako metodu analýzy jsme použily **obsahovou analýzu** textu, která se provádí ve třech krocích –

kódování, kategorizace a definování témat. Prvním krokem ve zpracování a analýze bylo kódování dat, ke kterému jsem se v průběhu analýzy vracela, doplňovala a rozšiřovala, nejde tedy o ohraničenou proceduru, která se provádí pouze na začátku zpracování dat. Podle Miovského prostřednictvím kódování převádíme prvotní, autentické záznamy do datových segmentů (jednotek), se kterými lze dále pracovat. Těmto segmentům přiřazujeme název. Pomocí názvu, který je k dané části textu přiřazen, si usnadňujeme a urychlujeme práci i orientaci v textu (Miovský, 2006). V dalších krocích vznikají kategorie a témata, které pojmenovávají podstatu skupiny složek a slouží k redukci dat. Pomocí nich stanovujeme nadpisy, pod které uspořádáváme datový materiál (Hendl, 2005).

Otázky byly, opět stejně jako v bakalářské diplomové práci, rozděleny do okruhů, pod které byly řazeny záznamy informací z rozhovorů z daných oblastí. V rámci obsahové analýzy textu jsme použily **metodu vytváření trsů**, kdy jsou výroky na základě vzájemné podobnosti seskupovány do skupin neboli trsů. Miovský (2006, 211) uvádí: „*Tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami.*“. Vznikají tak obecnější, induktivně zformované kategorie, které jsou řazeny do skupin podle určitých opakujících se znaků, například pasáže ve výrociích osob, které se týkají jednoho ohraničeného tématu. Vzniká hierarchie, kategorizací základních jednotek vytváříme obecnější jednotky. Další zvolenou metodou byla **metoda zachycení vzorců**, pomocí které v datech vyhledáváme opakující se vzorce, které zaznamenáváme. V podstatě hledáme určité obecnější vzorce, které odpovídají specifickým jevům, které jsme zaznamenali. Miovský (2006, 222) uvádí: „*Dochází tak samozřejmě k určité redukci, neboť původní bohatost a jedinečnost pozorovaných (zaznamenaných) jevů je nahrazovaná určitou obecnější kategorií, vzorcem (tématem) atd., a to na základě vzájemných podobností a odlišností.*“ Pro usnadnění orientace v textu jsem využila i **barvení textu**.

8.4. Etické problémy a způsob řešení

Od důvěry a respektu k výzkumu se odráží celková kvalita vyplněných dat (Miovský, 2006). Proto jsme participantkám ještě před zahájením vyplňování dotazníku poskytly úvodní dokument (příloha č. 3), ve kterém byly seznámeny se smyslem a účelem výzkumu. V úvodu byly také poučeny o ochraně osobních údajů. Výzkum byl proveden v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů 101/2000 Sb.

8.5. Soubor

Protože je tento výzkum součástí širšího výzkumného projektu, který se zabývá vztahem matky a dospělé dcery. Výběrové soubory byly tedy rozděleny do 4 skupin, každé skupina tvořila výzkumný soubor pro danou výzkumnici. V každém souboru se nacházel různý počet žen. Spodní hranice dcer byla stanovena na 20 let, horní hranice matek stanovena nebyla. Soubory se lišily dle věku a postavení v této dyádě (matka/dcera). V rozdělení žen do souborů podle věkových kategorií se lišíme oproti bakalářské diplomové práci. Sesbíraná data tvořila kontinuum napříč věkovými kategoriemi, proto bylo obtížné stanovit hranice jednotlivých souborů. Rozhodly jsme se dělení přizpůsobit počtu vyplněných dotazníků a snažit se tak o co největší vyváženost ohledně počtu respondentek. Přesto je znatelná nevyváženost nejvíce u Dcer I. Pro tento soubor je internetové šetření již běžnou součástí života, v tomto souboru se nachází nejvíce participantek, i přes nejnižší věkové rozpětí. K tomuto dělení jsme se uchýlily, přestože podle věku nesedí do žádné vývojové klasifikace, protože jde o jednotný výzkum a na jeho výsledky by mělo být nahlíženo jako na celek.

Dcery I zahrnovaly dcery v mladém dospělosti (20-29 let), popisovaly vztah se svými matkami. **Matky I** v období střední a starší dospělosti (40-59 let) popisovaly svůj vztah s dcerami. Dalším souborem jsou **Dcery II** ve střední až starší dospělosti (30-50 let), tyto respondentky se zaměřovaly na vztah se svými matkami. A nakonec **Matky II**, kterým je věnovaná tato magisterská diplomová práce ve věku starší dospělosti a stáří (od 60 let, bez horní věkové hranice) se věnovaly vztahu se svými dcerami. Jak již bylo řečeno, každý soubor zpracovávala jedna výzkumnice. Pro zařazení do výzkumu musely matky projít filtračními body, aby byly zajištěny podmínky pro účast ve výzkumu. V rodině participantek se nemohly vyskytovat mimořádné dramatické události, jako jsou předčasná nebo násilná úmrtí apod., dcera ani matka nemohly trpět duševní nemocí, ani závislostí na návykových látkách. Pro dcery byla podmínka, aby matka dosud žila. Překážkou nebyl případný rozvod matek ani dcer. Pokud měla matka více dospělých dcer, při jednom vyplňování se měla zaměřit na vztah pouze s jednou dcerou, vztahu s další se mohlo týkat případně další vyplňování dotazníku. Jedna matka více dospělých dcer mohla tedy dotazník vyplnit vícekrát, vzhledem ke vztahu ke každé z nich.

Mým výzkumným souborem se staly Matky II, soubor tvořilo celkem 43 participantek. Do souboru jsme zařadily i nekompletní dotazníky, protože jsme jednotlivé

otázky – okruhy hodnotily zvlášť, nebylo tedy nutné dotazník hodnotit jako celek. U každého okruhu udávám počet participantek, které na něj odpovídaly.

V rámci výzkumu celý tým šířil internetový odkaz na webu, prostřednictvím kterého byl dotazník šířen. Použily jsme prostý záměrný výběr, metodu sněhové koule a samovýběr. **Metoda sněhové koule** patří k jedné z nejpoužívanějších metod. Miovský (2006, 131) uvádí: „*Základním východiskem pro aplikaci této metody je získání kontaktu s první vlnou či generací účastníků výzkumu.*“ Následně jde o předávání dotazníku dál mezi potenciální respondentky. **Metoda samovýběru** je dle Miovského (2006, 133): „*založena na principu dobrovolnosti, respektive aktivního projevení zájmu zapojit se do výzkumné studie.*“ Potenciálním respondentům je nabízena možnost se zapojit do výzkumu, zůstává však na nich, zda tak učiní. V našem případě se jednalo o vystavení odkazu na dotazník na internetu prostřednictvím především diskuzních fór. **Prostý záměrný výběr** probíhá cíleným vyhledáváním respondentů, kteří splňují daná kritéria, v rámci této metody výběru byl dotazník v elektronické podobě zasílán participantkám na email.

8.5.1. Charakteristika výzkumného souboru

Pro větší přehled uvádím v příloze tabulku č. 4 se základními údaji o ženách, které se do studie zapojily. Věk matek se pohyboval v rozmezí 60-88 let, jejich průměrný věk byl 67,6 let. Věk jejich dcer se pohyboval v rozmezí 23-55 let, jeho průměr byl 39,9 let. Všechny matky kromě jedné byly již v důchodu. Mezi respondentkami byly ženy vysokoškolsky vzdělané, se střední školou s maturitou, výučním listem i základní školou. Rodinný stav byl také různorodý, objevují se zde ženy vdané, rozvedené, svobodné i ovdovělé. Dále jsme se ptaly na počet dětí, pořadí a délku současného manželství. Dotaz také směřoval na to, s kým respondentka bydlí.

9. Výsledky

Výsledky jsou uspořádány stejným způsobem jako v mé bakalářské diplomové práci. Pro větší přehlednost zůstávají stejné i názvy okruhů (Večerková, 2014). Tyto okruhy jsou shodné i v ostatních bakalářských a magisterských diplomových pracích ostatních kolegyň. Výsledky jsou rozděleny do tří kapitol podle výzkumných otázek, dále se dělí na jednotlivé **okruhy**, které jsou pro lepší přehlednost zvýrazněny tučným písmem a podtržením, v rámci okruhů se objevují **kategorie**, označeny tučným písmem, z kategorií vycházejí dále **subkategorie**, které jsem označila tučně kurzívou. Výsledky jsou ilustrovány „*citacemi z interview*“ psanými kurzívou v uvozovkách. U okruhů je vyznačena konkrétní otázka nebo otázky, ze kterých daný okruh vychází.

9.1. Obecná charakteristika vztahu s dcerou z pohledu matky

Volně charakterizujte svůj vztah s dcerou. Jak by se dal popsat?

Odpovídalo 43 respondentek.

Na tuto otázku odpovídalo 43 respondentek, z nich většina (33) hodnotila vztah jako **kladný**, několik (5) v něm vnímalo **ambivalenci** a stejný počet (5) jej označoval jako **negativní**.

Matky vztah vnímaly jako **velmi dobrý** (13), často uváděly také **dobrý** (5), **kamarádský** (9). Objevovalo se i hodnocení vztahu jako **nádherný** (2), **láskyplný** (2), **krásný**, **perfektní a bezproblémový**, **pěkný** (2), **upřímný** (2): „*Co na srdci, to na jazyku, takže občas se neshodneme, ale většinou to končí tak, že moudřejší – to je já – ustoupí.*“, z uvedené citace je znatelný **nadhled** a **humor**, prostupující celým vyplněným dotazníkem dané participantky, **posilující**, **bezvadný**, **normální**, **pohodový**, **bez osobních problémů a konfliktů**, **respektující** (2), **starostlivý**, **vstřícný**, **otevřený**, matky byly na svou dceru **pyšné**, cítily k ní **lásku**. Matky pozitivně hodnotily také posun v **hierarchii** (3) přesto zjemnění rozdílu, ale přesto udržení postavení rodič-dítě, projevovalo se to v hodnocení vztahu **jako rodičovsko-kamarádský**, projevy **úcty** (2) a **tolerance** ze strany dcery: „*Jsem téměř kamarádka. Přesto cítím z její strany úctu a toleranci. Vím naprosto přesně, co můžu od ní čekat.*“ V některých případech docházelo ke zřetelnějšímu držení hierarchie: „*Je tam 16 let, jsme šťastni, i když je to daleko v té Kanadě, je to stále naše holčička.*“

Důležitou roli ve vztahu hraje také **respekt**, který zmiňovala část participantek (5). Jedna z participantek popisovala i **respekt k dceřině dospělosti**: „Snažím se respektovat její dospělost, nemluvit příliš do života, ale být tu když je osamělá, nemocná, smutná či šťastná.“ Další matky respektovaly dceřin **způsob života** (2), hlavně z důvodu vzdáleného bydliště dcery a snažily se o kompromis, dochází k upřednostňování potřeb dcery nad potřeby matky: „Cca deset let žijeme dost daleko od sebe, takže se vidíme asi jeden víkend v měsíci, a to si dávám pozor, abychom spolu vyšly. Dcera má vedoucí náročné povolání, je rozvedená a jezdí si k nám odpočinout hlavně psychicky. Co se týče zdraví, nejsem na tom nejlépe, a tak bych raději uvítala, kdyby přijela pomoci fyzicky, ale nenaléhám“

Pozitivně ve svých vztazích matky hodnotily vzájemné porozumění, **pravidelný kontakt** (4), ať už **osobní návštěvy**, **telefon** nebo **skype** (v případě dcer v zahraničí) a z toho plynoucí **přehled o životě dcery**: „Pravidelně se vidáme, navštěvujeme, vím tak o všem, co se děje v rodině dcery.“, **sdílení** (2), **souznění** (2), **porozumění** (2) a **rozpoznání pocitů dcery bez potřeby sdělení** (2): „To, co trápí ji, trápím se i já, i když něco neřekne, tak to na ni poznám, že ji něco trápí.“ Matky zmiňovaly také **podobnost a blízkost** (3). Ze všech mých tří dcer je mi nejbližší, i v mnohých vlastnostech jsme s podobné.“ jiná matka uvedla: „Mám tři dcery, všechny mám ráda, k této mám však vztah nejsilnější.“ V kladně hodnocených vztazích matky připouštěly **neshody** (2), **vývoj vztahu** a jeho **dynamiku**. „I přes neshody si k sobě vždycky najdeme cestu zpátky.“ Matky pozitivně hodnotily také **pomoc** (14), matky pomáhaly dcerám s **hlídáním dětí** (2), jiné respondentky vyzdvihovaly **vzájemnou pomoc** (5) nebo **poskytování podpory** (4). Některé matky (2) si cenily **pomoci ze strany dcery** (3): „Mohu se na ni spolehnout, pokud potřebuji pomoc, nikdy neodmítne.“ Jiná matky uvedla: „Dcera se o mě stará.“ Matky (2) oceňovaly, že se na dceru mohou spolehnout. Zmiňovaly (2), vděk dcery k nim.

Respondentky ocenily **vlastnosti dcer** (3), jako je **pracovitost**, **nekonfliktnost**. Uvědomovaly a cenily si také **generační kontinuitu** v podobě vnoučat: „Je také matkou mé jediné vnučky, která je druhým zdrojem mé radost, protože syn se nám moc nevyvedl.“ Matka, jejíž dcera žije v Kanadě, se při svých návštěvách snažila **udržovat české zvyky** v rodině dcery: „je šťastná, když tam jsme a učíme děti česky, vždy nám dá kartu, ať si koupíme, co chceme. Je mi vděčná, za to, že i uvaříme, samozřejmě české jídlo, bábovku ...“

Matky, které vnímaly ve vztahu **ambivalenci** (5), pociťovaly **větší vřelost ve vztahu na své straně**, než na straně dcery. „Svůj vztah hodnotím jako láskyplný, myslím, že ji chápu. Její vztah ke mně pociťuji jako vlažnější, žije si svým životem.“. Jiná matka cítila **známky**

přecitlivělosti v jejich vztahu. „Dobrý, občasné známky přecitlivělosti a vztahovačnosti z obou stran.“ Jiná respondentka cítila ve vztahu **napětí**. Promítaly se zde i známky idealizace: „Všechno je nádherné, od malička chytrá, milá, pak pracovitá.“ Jedna z participantek se cítila **nedocenená** a **ubližená** ze strany dcery: „Někdy mi připadá, že moje dcera má nejhorší matku na světě, přestože jsem ji vytáhla ze všech jejích problémů a komplikovaných situací.“

Matky v této situaci měly pro dcery pochopení, za jejich postavení ve vztahu je **omlouvaly** (2), ambivalenci přičítaly **vzdálenosti bydliště, časovému vytížení, náročnosti povolání** nebo **rozvodu dcery**. Za známku ambivalence matky považovaly například **emoční prožitky** (3) jako **vzájemné neporozumění** nebo **sporadická komunikace**. „Cítím, že nemá potřebu komunikace se mnou. Komunikace je spíš sporadická, když něco potřebuje.“ Nebo **pocity smutku, rezignace a přijetí skutečnosti** povahy vztahu: „I když vím, že je dcera moc šťastná, vím, v jakém prostředí žije, je tam krásně, mír... je mi občas smutno, protože ji nemůžu obejmout, je to asi osud, že je tak daleko.“ Objevovaly se i **výčitky ze strany dcery** (2). „Myslím si, že je vděčná za to, co jsem pro ni kdy udělala, ale zároveň někdy – z mého pohledu „vyčítá“, že jsem se k ní chovala rázně, přísně, že se mě bála.“ Ambivalenci způsobovalo i **bydlení** „v chalupách těsně vedle sebe“, nebo rozdílné osobnostní vlastnosti: „Dvě individuality s rozdílnými životními zkušenostmi.“ Objevilo se zde i **časové hledisko**, kdy byl vztah v minulosti hodnocen jako perfektní, **v současnosti problémový**.

Matky (5) vnímající svůj vztah s dcerou negativně jen popisovaly jako **vlažný** (2), **formální**, objevilo se také **zanevření** (2): „Jako vztah, kdy dcera zanevřela na celou svojí rodinu, včetně mámy.“ Respondentky, které vztah hodnotily negativně, se k jeho specifikaci blíže nevyjadřovaly.

Bydlení

Bydlíte s dcerou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?

Odpovídalo 40 žen.

Většina (35) matek **nebydlí se svými dcerami**, část (5) **bydlí společně s dcerou**. U téměř poloviny (15) žen **odstěhování neovlivnilo vztah**: „Ne, nepozorovala jsem změnu ve vztahu po odstěhování dcery ze společné domácnosti. Určitě je ráda, že má domácnost svou.“ Jedna z matek neví, kde dcera bydlí, tato dcera po vystudování přerušila kontakt se svou matkou. U části žen (12) odstěhování vztah v různé míře ovlivnilo, část žen (10) se ke změně ve vztahu v dotazníku nevyjádřila. Ženy, které **uváděly změnu** ve vztahu (12) popisovaly **zlepšení** (7),

keré se projevuje upevněním vztahu (3), větší vyrovnaností, vyjasněním hranic, osamostatněním dcery, zvýšením upřímnosti ve vztahu, jedna z matek se díky odstěhování dcery naučila říkat dceři svůj názor. Jiná žena připouštěla, že změna nastala, avšak ne nijak výrazná: „*Nikterak významně, jistě méně třecích ploch,*“, jiná dcera po odstěhování začala více matce pomáhat, zejména po finanční stránce. Matky, které zaznamenaly **změnu v negativním smyslu**, popisovaly smutek, méně osobního kontaktu: „*Nebydlím. Myslím, že si vzájemně chybíme.*“

U matek, které **bydlí společně s dcerou** (5), některé (2) zaznamenaly **zlepšení vztahu po návratu** dcery domů: „*Ano, vrátila se domů i s dítětem a teď si rozumíme více.*“. Zbylé (3) respondentky vztah popisují jako **neměnný**. Dvě z těchto žen žily ve dvougeneračních domech společně s dcerami.

Souhlas s rozhodnutím

Záleží vám na tom, aby Vaše dcera souhlasila s vašimi rozhodnutími?

Odpovídalo 35 respondentek.

Většině matek na souhlasu dcery s vlastním rozhodnutím **nezáleželo** (19), menší část participantek (9) na souhlasu dcery **záleželo**, tyto ženy své odpovědi blíže nespecifikovaly. Stejný počet žen (7) **se jednoznačně k této problematice nevyjádřil**.

Mnohé matky, které souhlas **nevyžadovaly** (18). Více než polovina těchto žen (10) se vyjadřovala **jednoznačně „ne“**, neuváděla bližší specifikaci. Další z nich kladly důraz na **volnost, samostatnost** v rozhodování a **svá rozhodnutí** (5), **vlastní život** (2) a **názory**: „*To určitě ne. Má svůj názor a svoje rozhodnutí.*“, **oboustrannou toleranci**: „*my se nepletete do života dcery a totéž očekáváme od ní, toleranci našich názorů.*“. Dohodu vyžadují pouze u společných záležitostí. Matky zde dávají možnost rady, ale kladou důraz na vlastní rozhodnutí: „*Ne, poradíme se, ale rozhodujeme se každá sama.*“

Participantky, které se **jednoznačně nevyjádřily** (7) vyjadřovaly **potěšení** v případě souhlasu dcery, rozhodně jej však nevyžadují a **respektují odlišné postoje dcery** (2): „*Jsem ráda, když se mnou souhlasí, ale jsem demokrat a každému přiznávám právo na jeho názor. Také – vždyť je to dospělá ženská!*“. Jiná matka potvrzuje, že dcera s ní většinou souhlasí, avšak jestli jí na této skutečnosti záleží, se nedozvídáme. Jiným matkám **záleží na okolnostech** (4): „*Ne vždycky. Já mám svůj život, někdy hodně osobních problémů, které si chci řešit sama a neotravovat ji. Ale na jejím názoru a schválení mého rozhodnutí mně někdy*

záleží až moc.“ Jiné matky si přejí především svá rozhodnutí s dcerou **probrat, poradit se** (2), **zamyšlení dcery**.

Citový odstup, uzavřenost vs. otevřenost a citová blízkost

Pocit'ujete mezi vámi spíš citový odstup a uzavřenost, nebo otevřenost a citovou blízkost?

Stojí některá z vás o větší otevřenost s citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?

Odpovídalo 38 respondentek.

Většina respondentek (26) cítila ve svém vztahu s dcerou **citovou blízkost a otevřenost**, část matek (8) cítila v jejich vztahu **citový odstup a uzavřenost**. Zbylé respondentky (4) prožívaly toto téma **nejednoznačně**.

Většina matek, která cítila **citovou blízkost a otevřenost** (26) byla s jejich úrovní **spokojena a necítila potřebu zvětšit jejich intenzitu** (22): „*Myslím, že jsme obě otevřené až dost, obě to dobře víme.*“, nebo: „*Větší už být ani nemůže.*“ Jiná matka poukazovala na mimořádnou kvalitu vztahu, další poukazovala na velkou blízkost a otevřenost, i přes vzdálenost 10 000 km, jiná matka s touto blízkostí asociovala neschopnost představit si, že by dcera bydlela někde daleko, vyjádřila radost nad tím, že bydlí blízko. Několik matek (3) si přejí intenzitu blízkosti a otevřenosti ještě **zvětšit**, v jednom z těchto případů jde o matku i dceru, v ostatních o přání matky. Všechny tyto ženy si potřebu vyjadřují verbálně, například oslovením nebo přímým vyjádřením. Jedna z těchto matek uvedla, že **neví**, jestli stojí o větší citovou blízkost a otevřenost, další matka upozorňovala na to, že toto nastavení si udržují už od dceřina dětství.

Matky, které se vyjádřily **nejednoznačně** (4) prožívají citový odstup a uzavřenost, ale i otevřenost a citovou blízkost (4), záleží na **okolnostech i životním období**. U jedné z těchto žen je zde patrná **nevyrovnanost**, kdy matka dává najevo otevřenost a dcera spíše odstup: „*Já jsem zcela otevřená a podle mých pocitů citově vřelá. U dcery pocit'uji spíš ten odstup.*“ V tomto případě matka vnímá a respektuje, že dceřino citové zázemí tkví v jejím manželovi a rodině a nemá proto potřebu se příliš svěřovat matce, přestože ta dává najevo možnost spolehnout se i podpory v případě potřeby. Další matky (2) vnímají **dceřiny vlastnosti** (introvert, tvrdost), které blízkosti brání, matky v těchto situacích vyčkávají, až je dcera k sobě pustí, poté zažívají blízkost. Většina z těchto žen (3) se shoduje na **potřebě větší otevřenosti a blízkosti z jejich strany**, nechtějí se však dcerám vnučovat: „*Já ano, u dcery to nepocit'uji. Jsou chvílky, kdy se dcera otevře a velmi otevřeně a srdečně komunikujeme, až*

k slzám dojetí. Velmi zřídka. Jednou za několik let. Dobrá otázka, párkrát jsem jí to přímo řekla, ale jinak to nechávám být. Ale myslím, že je důležité, že dcera ví, že kdyby něco opravdu potřebovala, že se na mne může kdykoli obrátit o radu či pomoc. Občas, velmi zřídka to udělá.“ Jedna z matek **o větší blízkost nestojí** a nevnímá tuto potřebu ani na straně dcery, vyjadřuje se však, že většinu času zažívají otevřenost a blízkost, odstup málokdy.

Zbylé participantky (8) zažívaly spíše **citový odstup a uzavřenost**: *„Asi spíš tu uzavřenost, protože nikdy nebyla taková, že by si přišla na někoho stěžovat nebo řešit své problémy.“* Větší část těchto matek (5) zaznamenala **snahu o větší blízkost a otevřenost** v jejich vztahu, většina z nich (4) se sama angažovala na zlepšení vztahu v této oblasti. Dávají to najevo podporou, ať už finanční nebo emocionální nebo pozváním na návštěvu nebo se snaží k dceři přiblížit prostřednictvím vnuka. Jedna z matek si přeje větší blízkost a otevřenost, avšak naráží na nepochopení pramenící z nedostatku životních zkušeností dcery: *„Byla bych ráda, kdybychom si byly bližší, ale mám pocit, že aby dcera pochopila určité věci, musí si ještě odžít kus života.“* V jednom případě o větší otevřenost a blízkost stála dcera, která se snaží matku kontaktovat, matka zde ale naráží na nedůvěru navazující na zklamání v minulosti: *„Poslední dobou se dcera snaží mě kontaktovat – ale nevím, už to bylo několikrát a vždy se to vrátilo zpět – všichni jsme špatní, jen ona nikdy neudělala žádnou chybu.“* Jedna z participantek vyjadřovala se situací **smíření**, respektovala samostatnost dcery: *„Já jsem smířená s tím, jak to je. To jsou její věci a já respektuju její samostatnost v rozhodování a právo na vlastní názor.“* Dvě respondentky ukončily dotazník po otázce, zda pocítují ve vztahu spíše citový odstup a uzavřenost nebo otevřenost a citovou blízkost, zda stojí o větší blízkost a otevřenost se už tedy nedozvídáme.

Empatie

Myslíte si, že rozumíte tomu, jak se cítí vaše dcera?

Myslíte si, že vaše dcera rozumí tomu, jak se cítíte?

Odpovídalo 36 respondentek.

Značná část respondentek (23) odpověděla na obě otázky kladně a poukazovala tak na **vzájemné porozumění, empatii**. Několik matek (6) odpovědělo na obě otázky negativně, **nevykazovaly tedy vzájemné porozumění a empatii**. Část matek (7) se vyjádřila **ambivalentně**.

Matky zažívající **empatii** (23) ve vztahu s dcerou se k tématu dále nevyjadřovaly (11), ty které se vyjádřily, vyzdvihovaly **schopnost vcítění bez potřeby vysvětlování** (2): *„Myslím,*

že ano. *Když ji něco trápí, tak to na ní poznám, aniž by mi to řekla.*“, poukazují na **vzájemné propojení**. Dcery matkám porozumění dávají najevo ve svém **přístupu a chování** (2): „*To určitě ano. To prostě cítím v jejím jednání, chování atd.*“ Matky pro některé dcery fungovaly jako vrby. Matky se v popisech nevyhnuly **známkám nejistoty**, jako je vyjadřování pomocí: snad, myslím, určitě, doufám v to, věřím, většinou.

Matky vyjadřující se **ambivalentně** (7) poukazyvaly na **důležitost okolností** (2): „*Jak kdy a jak v čem.*“ „*Někdy*“. Většina matek si myslela, že svým **dcerám rozumí** (5), k pochybnostem docházelo spíše na straně dcer, některé matky **nevěděly**, zda jim dcery rozumí (2), jiné matky vnímaly, že svým dcerám rozumí, avšak nemyslely si, že by dcery rozuměly jim, vysvětlovaly si to **nedostatkem životních zkušeností** (3): „*To ani nemůže – neduhy stárnutí nezažila ☺*“, nebo nevěděly v jakém rozsahu: „*Snad z části. Ale asi moc ne.*“

Matky **bez vzájemné empatie** (6) situaci připisovaly **okolnostem** jako je zaneprázdněnost: „*Vídáme se každý den, ale jen po chvilkách, protože má stále něco na práci, tak není šance toho moc poznat.*“ Jiné vyjadřovaly **naději na zlepšení, nejistotu, částečné porozumění, neochotu** dcery porozumět, nebo jednoduše **empatii negovaly**: „*Ne, nevím, co chce.*“

Vyjadřování přání a potřeb

Mluvíte s dcerou o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?

Odpovídalo 36 respondentek.

Většina žen (29) svá přání a potřeby vyjadřuje dcerám **přímo**. Několik matek (4) používá k vyjadřování přání a potřeb před dcerami **náznaky**, další respondentky (3) zvažují dle **situace**, který způsob vyjadřování použijí.

Dvě třetiny matek, vyjadřujících se **přímo** (20) svůj postoj blíže **nerozváděly**. Část matek (3) se sice vyjadřovala přímo, ale narážela na **nepochopení dcer**: „*Vyjadřuji se přímo, přesto často neposlechne.*“ Další matky (2) vyzdvihovaly **přímočarost a upřímnost** v komunikaci s dcerou, bez tajností mezi sebou. Další matka čeká na **blízkou chvíli** a dostatek času. Jiná matka **respektuje prostor pro dceru**, přesto si dokáže ujmout prostor pro vlastní otevřenost: „*Mluvíím. Já jsem „duše otevřená“ ☺ - ale když jsou – asi měsíc v roce u mne (z ciziny), nebo já tam, tak upřednostňuji potřeby mladé rodiny. Ale aspoň kousek pro potřeby své si s nimi dohodnu ☺*“

Matky vyjadřující se v **náznacích** (4), **nejsou příliš ochotny s dcerami sdílet** své přání a potřeby: „*Výlučně v náznacích, pokud vůbec.*“ Naráží na **nezájem a vytíženost dcery**: „*Ne.*“

Myslíte, že by ji to zajímalo? Samy v dnešní době mají co dělat, aby přežily.“ Další skupina matek (3) zvažuje způsob dle situace, nebo se obává mentorování dcery.

Respekt k samostatnosti dcery

Myslíte, že dcera se cítí z vaší strany dostatečně respektovaná jako samostatná a originální bytost?

Odpovídalo 36 respondentek.

Většina participantek uvedla (33), že **respektuje dceřinu samostatnost a originalitu**, pár matek (2) si **nebylo jistých**, zda dostatečně dceru respektují. Jedna z matek přiznává, že dceřinu **samostatnost nerespektuje**, blíže však nespecifikuje.

Mnoho (33) respondentek uvedlo, že **respektují dceřinu samostatnost a originalitu**, většina z těchto žen (25), se k otázce už blíže **nevyjadřovala**. Některé z ostatních matek (3) svůj respekt k dceřině samostatnosti dávají najevo tím, že jí **nemluví a nezasahují do života a respektují její postoje a postavení** – například jako rodiče: „*Určitě. Určitě i oceňuje, že jí do života nekecám. I např. v oblasti interakcí s dětmi je jasné, že pokud máme jiné názory, poslední slovo, rozhodnutí má matka.*“ Další z těchto matek se **snaží o nezasahování do života a respekt k životu** dcery. **Doufají**, že se jim to daří: „*Snad ano, snažím se jí do věci nemluvit a respektuju její rozhodnutí.*“ Jiná z těchto matek, která dceřinu samostatnost respektuje, považuje tuto skutečnost za **stavební kámen už výchovy dětí**, vyzdvihuje individualitu, odlišnost a originalitu každého jedince. Zamýšlí se nad výchovou svých 4 dětí a zdůrazňuje odlišnost vloh a podporu zájmů každého z nich. Další z těchto matek dceru sice respektuje jako samostatnou, naráží kvůli tomu ale na **nespokojenost dcery**.

Dvě matky si **nebyly jisty**, zda dostatečně dceřinu samostatnost respektují. Pokud jsou **tázány na názor, řeknou jej**. Jedna z těchto matek se cítí až **nedoceněná**: „*Dnes totiž není zárukou vědomostí rodič, ale internet. Alespoň zatím.*“ Druhá přiznává, že **občas dceři do života zasahuje**, dcera ji však dokáže nastavit hranice, které matka respektuje: „*Myslím ano, výjimečně jí do něčeho lehce mluvím, vždycky mně dokáže s úsměvem, ale důrazně, usměrnit.*“

Matka a úspěchy dcery

Jak se stavíte k úspěchům dcery?

Odpovídalo 35 respondentek.

Téměř všechny matky (34) zažívají při dceřině úspěchu **kladné emoce**, jedna participantka zažívá **skepsi**: „*Všeho moc škodí.*“

Ženy, které prožívaly **kladné emoce**, popisují **hrdost** (6), **radost** (10), **potěšení** (4), **vděk**, **uznání** (2), **pocit štěstí**, **obdiv**. Své prožívání dávají najevo například **oslavami** (2), **chlubením se**, **oceněním** nebo **pochvalou** (4), nebo alespoň snahou o ni, některé matky je **přijímaly za své**. Jiné matky jsou na své dcery **pyšné**: „*Jsem na ni pyšná, za to, co v životě dokázala.*“ Z popisu některých matek je patrné, že úspěch dcerám **přeji** (3): „*Velice ji oceňuji a moc jí všechno přeji, protože vím, že nic nemá zadarmo.*“ fandí jim a drží palce. Některé matky si nejsou jisty, zda své emoce uznání **projevují dceři dostatečně**: „*Jsem na ni hrdá a snažím se jí to dávat najevo. Nevím, jestli dostatečně.*“ Pokud matky úspěch konkretizovaly, zmiňovaly práci nebo děti, nebo obecně: „*Jsem ráda, když jí život jde.*“ U jedné z matek, zaznělo i napomenutí, možná **známka ambivalence**: „*Chválím ji, ale zároveň jí říkám, ať trochu brzdí, ať jí život neproteče mezi prsty.*“

Frekvence osobního kontaktu

Jak často se vidíte osobně?

Je to pro vás dostačující?

Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí vaší dceři?

Odpovědělo 34 respondentek

V odpovědích na tuto otázku se matky dost lišily. Skupina participantek (6) udávala **denní osobní kontakt**. Většina matek (4) byla s touto **frekvencí spokojena**, jedné z matek tato **frekvence nestačila**: „*Jednou za den, určitě, někdy bych si přála, kdyby to bylo častěji.*“ Jedna z matek frekvenci hodnotí jako **příliš častou**. Podle této matky situaci stejně vnímá i dcera. Další matky (2) se domnívají, že dcery potřebují **více času pro sebe**, přestože jim samotným frekvence vyhovuje. Zbytek matek se domnívá, že dcerám frekvence **vyhovuje**.

Další skupina matek (3) hodnotí kontakt jako **častý**: „*Řekla bych, že často, i když ne na dlouho – jen se zastavím na pár minut, jindy hlídám vnuky, nebo jsou celá rodina u nás na víkend.*“ avšak neuvádí přesnou definici. Uvádějí denní **telefonický kontakt**: „*Hodně často a telefonicky i několikrát denně.*“ Pro dvě z těchto matek byla **frekvence kontaktu dostačující**, pro jednu participantku **nikoli**. Podle matek všechny dcery (3) byly s frekvencí kontaktu spokojeny a vnímaly je jako **dostačující**: „*Ano, určuje si ji většinou sama.*“

Další skupina matek (6) se s dcerou osobně vídala **2-3x týdně**. Jedna z matek **očekává změnu ve frekvenci**, z důvodu nástupu vnučky do školy, a tedy menší potřeby hlídání a z toho plynoucí kontakt s dcerou: „*Když jsem jí hlídala dítě, tak 3x do týdne, ale teď začala malá chodit do školky, tak to bude jiné, asi jen svátky a oslavy...*“ Větší část těchto žen (4)

považuje tuto frekvenci za **dostatečnou**: „*Je, a když mám potřebu ji vidět, mohu kdykoliv přijít.*“ V odpovědi jedné z matek byla znát **rezignace a přijetí** této frekvence a další ji hodnotila jako nedostatečnou. Většina respondentek (5) z této skupiny se domnívala, že dcery jsou s touto frekvencí spokojeny, jedna z matek vnímala, že je pro dceru tento kontakt až příliš častý: „*Pro ni je to příliš často, kdyby mi nevodila vnuka na hlídání, nechodila by.*“

Další část žen (7) se s dcerou setkávala přibližně **1x za týden až 1x za 14 dní**. Frekvenci ovlivňovalo **hlídání vnoučat** matkou-babičkou, díky vnoučatům se vídaly častěji. Pro většinu (5) respondentek byla frekvence kontaktu označena jako **dostačující**: „*Je to akorát, myslím pro obě strany.*“ Část matek (2) kontakt vnímala jako **nedostačující**. Většina (6) matek si myslela, že dcerám frekvence kontaktu **vyhovuje**, vysvětlovaly jej nedostatkem času dcery. Jedna z matek se domnívá, že jejich frekvenci kontaktu dcera vnímá jako **nedostatečnou**.

Do další skupiny řadím matky (6), které se s dcerami vídají **1x za měsíc až 1x za rok**, kam patří například i matky dcer žijících **v zahraničí** (3): „*1-2x ročně, vždy po dobu jednoho měsíce.*“ Některé matky (2) poukazují na **denní telefonický**, případně skype, **kontakt**. Větší části matek (3) frekvence kontaktu **stačila**, u jedné z nich byla patrná **rezignace a přijetí** skutečnosti. **Matkám dcer žijících v zahraničí** (3) frekvence kontaktu připadala nedostatečná, ale vnímaly, že jinak situaci vyřešit nejde a situaci přijaly: „*není, ale vzhledem ke vzdálenosti to je reálně optimální.*“ Co se týče jejich vnímání spokojenosti dcer s nastavenou frekvencí kontaktu, větší část matek se domnívalo, že **dcerám vyhovuje**, matky dcer žijících v zahraničí (2) vnímaly situaci podobně jako svou, a to tak, že frekvence osobního kontaktu je nedostatečná, ale maximální možná.

Poslední skupina matek byla s dcerami v osobním kontaktu **nepravidelně** (6). *Záleží na tom, jak má čas, někdy je to pravidelně, někdy jen příležitostně. Nám to vyhovuje a každá její návštěva nás potěší a máme z ní radost. V dnešní hektické době je těch starostí tolik, že je hezké, že si na nás udělá tolik času.*“ Část z těchto matek (2) se s dcerou potkají pouze **náhodně**, nenavštěvují se, ani spolu momentálně nekomunikují: „*Skutečně náhodně a zřídka.*“ Jedna z těchto matek hodnotí sama sebe jako skutečně **osamělého člověka**. Většině (4) těchto žen nastavená **frekvence nevyhovuje**, jedna z nich vyjadřuje pochopení pro vytíženost dcery: „*Pochopitelně, že bych ji i vnučku ráda viděla mnohem častěji, ale chápu, že má svůj život, své povinnosti.*“ Jedna z matek si nedostatek kontaktu vynahrazuje jinými blízkými lidmi, proto popisuje **spokojenost při hodnocení frekvence** kontaktu s dcerou. Poslední matka z této skupiny je s frekvencí **spokojená**. Jejich dcery dle matek (6) frekvenci

vnímají **dostatečně**, většinou si ji i samy určují: „*Asi ano, kdyby ji nestačilo, tak by svoji rodinu kontaktovala.*“

Změny po svatbě dcery

Je/byla vaše dcera vdaná?

Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co se vdala?

Odpovídalo 34 respondentek.

S **přechodem do manželství** dcery má zkušenost přibližně dvě třetiny žen (24), z nich přibližně třetina (7) **vnímá ve vztahu změnu**, zbylé matky (17) změnu v jejich vztahu **nezaznamenaly**. Několik (2) z těchto matek vyjadřují respekt a pochopení k rodině dcery: „*Vztah je pořád stejný, jaký byl předtím. Jen se stará o svou rodinu a k tomu máme respekt.*“ Další z matek zaznamenala marnou snahu zetě, aby dcera s matkou komunikovala.

U většiny vztahů, které **prošly změnou po svatbě** dcery, jsou tyto **změny matkami hodnoceny pozitivně** (6). Některé matky (2) zaznamenaly sblížení ve vztahu, pochopení starostí a obav o rodinu, další dcera se stala pořádnější, jiná vyspěla. Jedna změnu vnímá spíše negativně, je zde patrné **odcizení**, přesto matka dceru a jejího partnera respektuje: „*Respektuji, že má svého partnera a věci v dalším životě řeší a plánují společně. Změnu pociťuji v tom, že dříve každý den podrobně líčila, co bylo v práci, na akcích apod. Dneska jen občas.*“

Změny po narození dětí

Má vaše dcera děti?

Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co má dítě/děti? Jakou?

Pomáháte dceři s hlídáním dětí, podílíte se na jejich výchově?

Odpovídalo 34 participantek.

S **mateřstvím dcery** má zkušenost značná část žen (24). Z nich téměř polovina (11) **zaznamenala změnu** a o něco větší část participantek (13) **změnu nezaznamenala**, přesto jedna z matek poznamenala, že si dcery díky této skutečnosti více váží: „*Změna spíše ne, ale určitě si ji více vážím, když je matkou a dobrou matkou.*“ Většina žen (8), která zaznamenala změnu, ji hodnotila **pozitivně**. Matky vnímaly větší **pochopení a porozumění** ze strany dcer, došlo ke **sblížení** (6) a **celkovému zlepšení vztahu** mezi nimi: „*Našly jsme se vlastně až po tom, co se dítě narodilo. Do té doby jsem k dceři nemohla najít tu správnou cestičku.*“ jedna z matek měla dítě ve stejný čas jako dcera, což napomohlo většímu porozumění rozhodnutím

z dřívějšíka, matky zažívaly **obdiv** k dcerám za počet dětí. Jedna z matek změnu sice zaznamenala, ale není schopna ji definovat. U dalších matek (2) došlo ke zvýšení potřeby **podpory** dcery od matky v oblasti pomáhání s dětmi, zároveň došlo k omezení množství času. Jedna z matek zaznamenala během těhotenství dcery zhoršení vztahu.

Co se týče **pomoci s dětmi dcery**, jsou zde rozdílné a nejasné odpovědi. Mnoho matek má již vnoučata dospělá, proto se jim na otázku špatně odpovídalo. Přesto většina matek (20) se podílí, nebo podílela v minulosti na hlídání dětí svých dcer, podporovala dceru, některé se podílely i na výchově, jiné podíl na výchově popíraly a vyzdvihovaly právě nezasahování do výchovy svých vnoučat, matky často vodily vnuky do školky nebo školy. Matky, které se na hlídání a výchově nepodílely, dělila od místa bydliště dcery velká vzdálenost (4).

Pomoc matce ze strany dcery

Pomáhá vám dcera s něčím?

Odpovídalo 33 respondentek.

Necelá polovina dcer (13), poskytovala matkám pomoc **pravidelně**, přibližně stejný počet poskytoval pomoc **příležitostně** (15) a několik (5) matek **nezískávalo od svých dcer pomoc**.

Poskytovaná pomoc často spočívala v **pomoci v domácnosti** (4), jako je úklid (2), vaření (2), nakupování (2), práce na chalupě. Pomoc spočívala také v **péči o rodinu** (2). Jiné dcery pomáhaly matkám s **informačními technologiemi** (2), další podporovala matku **finančně** – například nákupem jídla. Jedna z dcer matku po domluvě dovezla na požadované místo autem: „*Ano, pokud potřebuju někam zavést autem, tak je vždy po domluvě k dispozici. Donese často nějakou vařenou či pečenou specialitu, doveze těžké nákupy, pomůže s něčím občas na PC ...*“ Některé matky (6) uvedly pouze, že dcery pomáhají, ale dále **pomoc neupřesnily**.

Pomoc, která přicházela **příležitostně** (15), byla obvykle (6) poskytnuta po **požádání matky**: „*Pokud ji požádám, pomůže mi se vším, co potřebuji*“, nebo podle **potřeby matky** (4): *Zatím nám slouží zdraví, takže jsme soběstační, ale když něco potřebujeme, tak nám nikdy pomoc neodmítne.*“ a **možností dcery** (2): „*Pomáhala mi dost třeba v domácnosti, nyní méně, protože má malé děti, ale nevadí mi to.*“, jiné matky pomoc hodnotily jako **omezenou** (3): „*Dost málo, ale vlastně na to ani nemá prostor. Spíš pomáhám já jí.*“ Jedna z matek dcer žijících v zahraničí, chce čas strávený s dcerou využít jinak, nejlépe při společných zážitcích: „*Když přijede, nabízí někdy svou pomoc, někdy i pomáhá, ale já se snažím, abychom se co nejvíc užily při nějakém příjemném zážitku.*“. Pomoc spočívala například v pomoci

v domácnosti, v získávání vzájemných rad (2), společném nakupování, matky ji ale většinou nespécifikovaly.

Matky, které **nedostávaly od dcer pomoc**, ji buď **nepotřebovaly** a **dcery omlouvaly** za nedostatek času: „*Ne. Jen tak tak zvládne svoje úkoly. Naštěstí to zatím nepotřebuji.*“, jednu z těchto matek dělila od dcery velká **vzdálenost bydliště**.

9.2. Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?

Tato výzkumná otázka hledá pozitivní aspekty vztahu, které matka ve vztahu s dcerou vnímá.

Lepší období vztahu

Bylo období, kdy byl váš vztah lepší?

Odpovídalo 40 respondentek.

Větší část žen (24) **nevnímala lepší období** ve vztahu, menší část (16) lepší období ve vztahu **potvrzovala**.

Matky, které vztah vnímaly **bez období zlepšení**, jej popisovaly jako **neměnný, stálý**, poukazovaly na jeho **kvalitu**: „*Náš vztah je pořád stejně dobrý. Dcera se za mně postaví a pomůže v jakékoli situaci.*“ Poukazovaly na vzájemné **porozumění a toleranci**. Některé vnímaly současné období jako **nejlepší**.

Ženy, které prošly **lepším obdobím** vztahu, nejčastěji udávají **vývojové hledisko** (9), z nich většina zmiňuje dceřino dětství (6) jako nejlepší období vztahu, kdy ženy vzpomínají na dostatek společně tráveného času, procházky do přírody, zmiňují i úctu dcer k nim: „*Asi když byla dcera malé dítě a byla jsem pro ni osobou nejbližší a zárukou bezpečí a ochranou.*“ Jedna z matek hodnotí lepší období vztahu dobu, dokud dcera žila doma, tedy než se odstěhovala do zahraničí. Další matky zmiňovala vývojové hledisko obecně (3): „*Čím je starší, tím lépe si rozumíme.*“, jiná naopak vzpomínala na mládí, blíže jej však nekonkretizovala. Ke zlepšení vztahu přispívaly i **přechody v životě dcery** (5), jako je její vstup do manželství, rozvod, kdy se vrátila i s dítětem zpět do domácnosti matky, nebo narození vlastních dětí (3) nebo důchod matky: „*Nejbliž jsme k sobě měly asi v období, kdy měla dcera malé děti a já už byla v důchodě, takže jsme trávily hodně času spolu. To jsme si nejlépe rozuměly, asi skrze to, že měla děti a také se stala matkou.*“ Poslední z matek udávající

lepší období vztahu jej nezasahuje do konkrétního období, ale vzpomíná na větší srdečnost a otevřenost ze strany dcery.

Oblast porozumění a sblížení

V čem si naopak rozumíte?

Je něco, co vás vzájemně sblíží?

Odpovídalo 38 respondentek

Některé matky odpovídaly obecně, že si **rozumí ve všem** (7) nebo souhlasem, že je něco vzájemně sblíží, avšak blíže to nespécifikovaly (3), některé odpovídaly, že neví (4). Matky ve svých vztazích vyzdvihovaly **rodinu** (21) jako důležitý aspekt sblížení, jednak **vnoučata** (18), **pravnoučata** (2): „Její děti. Jsou to moje milovaná vnoučata. Dcera je matkou, která se svým dětem věnuje a to je na nich vidět. Jsou velice šikovné a já je mám moc ráda.“, vztah s nimi, porozumění nachází i v jejich výchově (9), **další členové rodiny** (2) mohou také přispívat k blízkosti vztahu, ale také **rodinu obecně** nebo **rodinné pouto s dcerou** (5). V jednom případě ke sblížení došlo také po **smrti matčina dlouholetého partnera**, kterého i zbytek rodiny uznával a miloval. Matky sblížovaly **společné zájmy** (12), například **vztah ke zvířatům** (4), **čtení** (3), **cestování** (2), **turistika, příroda, práce na zahrádce** (3), **vaření** (2), **zařizování bydlení** (2) a **společné činnosti a zážitky** (3), například společná **dovolená** (2) nebo houbaření, hraní her, ale i vzpomínky na dětství dcery. Důležitá oblast jsou **sdílené životní postoje** (12) a **životní filozofie** (2) a **priority**: „S dcerou si hodně rozumíme v různých oblastech, takže je složité vybrat nějakou oblast, kde bychom si rozuměly nějak víc. Máme podobný názor na život a životní filozofii, takže mě teď nic, co by vyčnívalo, nenapadá.“, patří sem **společné názory** (5) i **životní styl** (5), jako je například shoda ve stravování, ve vkusu, například v oblékání, filmech i literatuře, názory na vzdělání (2), politiku a kulturu. Ke sblížení napomáhaly také **povahové vlastnosti dcery** (4) a vzájemná **podobnost** (2), **tolerance, upřímnost**, možnost se **vypovídat a svěřit** (3), **sdílet, otevřená komunikace, schopnost se domluvit**. Blízkost se projevovala **pocitů lásky** nebo **zájmem** jedna o druhou, **obdivem** k dceři, **respektem** k vlastnímu životu dcery (2), častým telefonickým (příp. přes skype) **kontaktem**, ale i pořádáním rodinných setkání: „Pořádáme pravidelně rodinné babince a žranice. Tam probereme vše, jak jde život.“

Matka jako vzor

Myslíte si, že jste pro dceru určitým vzorem? Pokud ano, v čem?

Odpovídalo 35 respondentek

Většina matek se domnívá, že je dcery vnímají jako **určitý vzor** (24), některé matky (9) **neví**, jestli je dcery za vzor považují a několik respondentek (2) se **za vzor dcery nepovažují**.

Matky, které se za **vzor považují** (24), to vnímají v oblasti **rodiny** (9) jako je výchova dětí (5) a podpora je v jejich zájmech, péče o rodinu (2), její stmelování, pohoda v ní a prioritní postavení rodiny v životě, vztah s partnerem (2): „*Myslím, že ano, jsem sice podruhé vdaná, dcera je z druhého manželství, ale vnímá určitou vstřícnost mezi mnou a manželem a nikdy jsem před ní na něho nenadávala a řekla bych, že i ona se svým manželem pěkně vychází.*“. Další oblastí, ve které se matky považovaly za vzor pro dcery, jsou **vlastnosti** (8) jako je pracovitost (2) a odpovědnost v práci, ochota pomoci druhým, starostlivost, obětavost (2), samostatnost (2), otevřenost a tolerance vůči druhým (2), vstřícnost. A **dovednosti** (3), jako je například hospodaření s penězi nebo vaření (2). Důležitou oblastí jsou také **postoje k životu** (7), například ke vzdělání (3), otevřenost novým pohledům a zájem o různorodé oblasti (2), názory na svět, aktivita i v období staršího věku (2): „*Určitě ano, v pomoci druhým, starostlivosti, obětavosti, vzdělání, vědomostech, péči o rodinu a vnoučata, v aktivitě i období staršího věku.*“; „*...že se i v téměř 70 letech pohybuji, mám kamarády, dělám něco pro lidi, jsem ochotna pomáhat a pomáhám, když můžu, že nejsem rigidní, ale otevřená novým pohledům na svět, hledání nových trendů.*“ Čestné jednání a přístup k životu (2), chování vůči okolí (2). Některé (3) zmínily, že je dcery nejspíše považují za „**antivzory**“, protože přebírají i jejich chyby, tyto ženy se domnívaly, že dcery se podle jejich vzoru rozhodly vychovávat děti jinak: „*Asi jsem antivir ve výchově dětí. Já byla sama tátamáma, běžný provoz musel odsýpat. Je ráda, že jsem jí vedla k rekreačním sportům a hudbě, že jsem jí dávala určitou volnost, ale vyčítá mi, že jsem jí nebrala na klín, nemazlila se s ní. Je na nás velmi patrna změna přístupu k výchově dětí před 30-40 lety a teď.*“ Jedna z matek byla vzorem v **úspěších** dosažených v životě, z čehož vyvozovala, že je pro dceru spíše rivalka než vzor. Některé matky nevedly (3), v čem konkrétně jsou pro dceru vzorem, nebo uvedly obecné „**ve všem**“, jedna z těchto matek uvádí: „*Bohužel ve všem.*“ Nebo přiznaly, že vzorem jsou, v čem však považovala za příliš osobní. Matky při vyjadřování dávaly najevo **nejistotu**, používaly slova typu snad, doufám, nevím: „*Snad ano, nikdy jsem o tom nepřemýšlela...*“ Mezi jedním párem matky a dcery došlo již k **výměně rolí** a matka vnímá dceru jako svůj vzor.

Matky, které si **nebyly jisty odpovědí** (9) uvedly, že **neví** (7), jedna z nich s touto otázkou spíše **odkazovala na dceru**: „*To je těžko posoudit, to by byla otázka spíše na dceru, nechci být domýšlivá. Snažili jsme se jako rodiče být pro ni vzorem při výchově, ale co si*

z toho odnesla a kolik toho přijala za své, by byla otázka spíš na ni.“ Další žena uvedla, že tuto otázku **nemůže soudit**.

Ženy, které se **nepovažovaly za vzor** pro dceru, zdůrazňovaly **vzájemnou samostatnost** a nezasahování do života nebo domněnku, že **vzor nejsou** a odkaz na to, že o tom spolu nikdy nemluvily.

Míra podpory ve vztahu ze strany dcery

Cítíte ze strany dcery dost podpory?

Odpovídalo 35 respondentek

Většina matek (22) pocítovala **dostatek podpory** ze strany svých dcer. Část respondentek (8) získávala podporu, ale **nevyrovnanou**. Tyto matky cítily dostatek podpory, avšak ne ve všech oblastech, nebo podpora přicházela nepravidelně. Několik matek (5) **necítilo dostatek podpory** od svých dcer.

Matky odpovídaly stručně, nad otázkou se příliš nepozastavovaly. Nejčastější odpověď zněla **ano** (15), nedozvídáme se tak v jakých oblastech jsou ženy od svých dcer podporovány ani, jak se podpora projevuje. Jedna z participantek vyzdvihla **vzájemnou podporu**, která mezi nimi probíhá. Jiná z respondentek se o dostatečné podpoře dcery mohla i přesvědčit: „*Určitě. Byla jsem mnohdy v situaci, že jsem se mohla o tom přesvědčit.*“ Další matka cítí dostatečnou podporu i přes vzdálenost bydliště své dcery. Jedna z nich uvádí: „*Cítím obrovskou podporu, pochopení i lásku.*“

Matky, které získaly ze strany dcer **nevyrovnanou podporu**, ocenily alespoň **snahu dcer** (3) jim podporu poskytovat. Matky z této skupiny uváděly, že **podporu zatím nepotřebují**, pokud ano, **dcery požádají** a ta jim ji poskytne (2): „*Nevím, jestli dostatek. Ale určitě je dobře, že ji zatím nepotřebuju. Ale když něco potřebuju (např. s technikou, či s něčím, s čím má větší zkušenosti než já) a má zrovna čas, velmi ráda mi pomůže.*“ **Nedostatek podpory ve všech oblastech**, například po psychické stránce: „*Pomůže, když jsem v nesnázích, ale nedá se jí vyplakat na rameno.*“ nebo **za všech okolností** zažívá více matek (5), matky **omlouvají dcery** za nedostatek času (3) a dostatek svých vlastních povinností, se kterými spíše **matky pomáhají dcerám**: „*Manuální pomoc určitě ne, sama toho má hodně, spíš pomáhám já jí, ale jinak ano.*“

Několik matek (5) **dostatek podpory nezískává**. Jedna z těchto matek se s dcerou stýká pouze, když hlídá vnuky. Matka se cítí odstrčená a doufá ve zlepšení jejich situace, v jejich vztahu nyní převládá **nezájem** ze strany dcery, proto matka nezískává ani dostatek

podpory: „*Nezeptá se mě ani na moje zdraví. Když se vdávala, dokonce požádala moji kamarádku, aby mě zastoupila.*“ Další matka poukazuje na **výmluvy dcery**, co se týká podpory. Další matka podporu **zatím nepotřebuje** a je přesvědčená, že pokud by potřebovala, od dcery by ji získala. Zatím klade důraz na samostatnost obou z nich: „*Jsem přesvědčená, že pokud bych byla ve svízelné zdravotní situaci, dcera by se o mne postarala. Zatím ale vidí, že si všechno dokážu zařídit sama, takže si žijeme každá po svém.*“

Hrdost ze strany dcery a její projevy

Myslíte, že je na vás dcera v něčem hrdá? V čem?

Jak se to projevuje?

Odpovědělo 33 respondentek

Přibližně dvě třetiny (23) matek se domnívají, že jsou na ně **dcery v nějaké oblasti hrdé**. Téměř třetina žen (10) odpovídala **neurčitě**, většinou, že neví nebo nedokáže posoudit. Žádná z žen otázku nenegovala. Několik žen (2) otázku přeskočilo.

Matky při odpovědích projevovaly často **skromnost**, zamýšlely se, používaly například slova: doufám, snad, je to těžké apod. Uváděly oblast **rodiny** (6), například výchovu dětí (3), manželský život matky, nebo vypořádání se se smrtí manžela. Matky pocítují hrdost dcer na své **vlastnosti** (10) jako je ochota pomáhat druhým (3), zodpovědnost za své problémy a rozhodnutí, rozhodnost, nezávislost a samostatnost (6), pracovitost, statečnost, vytrvalost, inteligence (2). Další oblastí, na kterou byly dcery hrdy, jsem nazvala **práce na sobě napříč nepříznivých okolnostem** (7) jako jsou problémy v životě (5): „*Asi na to všechno, co jsem zvládla a ještě zvládnou, umím a jak jsem se poprala se životem.*“; věk (3) – vzdělávání, cestování; samotě – výchova dětí; těžkému dětství. Některé matky pouze hrdost dcer potvrdily, blíže ji však **nespecifikovaly** (4): „*Doufám, že v něčem ano, ale nedokážu odpovědět.*“. Jedna z matek se vyjádřila takto: „*Nevím, možná, že jsem samostatná, že se dokážu vždycky zvednout a žít dál, že jsem moderní babička a důchodkyně.*“

Ne všechny matky (6) se na otázku, jak se hrdost projevuje, vyjádřily, několik ji přeskočilo nebo vyplnilo mimo dané téma. Hrdost se projevuje **vyhledáváním společnosti matek**, například společné kulturní večery na přednáškách, besedách nebo konferencích. Dcery dávají hrdost najevo také prostřednictvím **chování** a **komunikace** (6), například **přímým vyjádřením**, **doporučením** zájmové činnosti, **sdílením** odborných problémů v zaměstnání, **pochvalou** (2): „*Říká, že jsem nejlepší babička, že tu musím být ještě dlouho.*“ nebo **chlubením** se okolí. Jiné dcery projevovaly hrdost **láskou** (2): „*Miluje mě, udělala by*

všechno možné, aby mi bylo dobře.“ Projevy hrdosti vnímaly také v **podpoře** (2) při nemoci nebo v zájmech nebo ve **snaze být také taková** (2), také v **toleranci** a **přijetí** matky i s jejími nedokonalostmi.

Mezi ženami (10), které odpovídaly **neurčitě**, se objevovala **nejistota** (3): „Nevím, v čem by na mě měla být hrdá. Doufám, že v ničem.“ Jiná matka komentovala, že otázka spíš patří dceři, ona sama se na její posouzení necítí. Další z těchto matek odpověděly, že **neví** (3). U některých respondentek se projevila **skromnost**: „Nevím. Hrdost spíš nepěstujeme a žádný extra hrdinský čin jsem neudělala.“ nebo **snaha dcery se lišit**: „To opravdu nevím, někdy mám pocit, že její život vyplývá z toho, nebýt tak hloupá či hodná jako její matka.“ Matky **nepozorovaly projevy hrdosti** na svou osobu ze strany dcery (3).

Úcta k dceři

Čeho si na dceři vážíte?

Odpovídalo 34 participantek.

Matky si na dcerách nejčastěji vážily **povahových vlastností** (18): „Má velmi dobrou povahu, je celá po tatínkovi.“ Matky vyjmenovávaly vlastnosti jako je **upřímnost** (2), **přímost**, **vytrvalost**, **ochota a obětavost** (4), **inteligence** (3), **společenská, pracovitost** (7), **snaživost, šikovnost, pořádnost, samostatnost a nezávislost, cílevědomost a ctízádnost** (2), **klid, nezdolnost, silná vůle**. Jedna z respondentek popisuje svou dceru takto: „Dcera je pracovitá, inteligentní, má velké organizační schopnosti, je velice schopná. Velice oceňuji, jak se s manželem věnují svým dětem.“ Vážily si také **znalostí a dovedností** (4) jako je **péče o domácnost** (3), **vaření a pečení** (2), schopnost správně **odhadnout situaci, sečtěllost, organizační schopnosti**. Vyzdvihovaly u dcer **lidský přístup** (2). Některé si vážily dcery jako **osobnosti** (3), nebo jejich **úspěchů** v životě (2), které obdivovaly. **Odhodlání a odvaha** (6), která se projevuje ve **zvládnání života i přes překážky**, jakými je život v cizině, náročné zaměstnání manžela dcery, samostatná výchova dítěte tedy bez partnera, studium při zaměstnání (2), postavit se na vlastní nohy, vůle zvládnou nezvládnutelné, poprat se se životem. Participantky si vážily také **přístupu dcer ke své rodině** (8), který se projevuje **vztahem s manželem** (2), **přístupem k dětem** (6): „Jak se stará o děti, jak si zařídila rodinu, domácnost, že má dobré manželství a hodné a dobře vychované děti.“ Matky oceňovaly také dceřino **vzdělání** (4). Cenily si také **vzájemného vztahu** (2): „Že k nám s manželem má hezký vztah, že dosáhla nejvyššího vzdělání, že se věnuje dětem, že je pořádná.“ A oceňovaly také **vztah k ostatním lidem** (3), například k rodině manžela/zetě matky nebo přátelům dcery.

Další oblastí byl **přístup k zaměstnání** (3), kde respondentky oceňovaly dceřino zapálení a lásku ke své práci, odpovědnost v zaměstnání a výkon v něm (2). Jedna z matek odpověděla, že neví.

Vděčnost k dceři

Vděčíte dceři za něco?

Odpovídalo 34 respondentek.

Většina matek (30) byla za něco **dceři vděčná**. Několik participantek (4) **vděk necítilo**. Matky vděčily dcerám **za pomoc a podporu** (9) v oblastech, které už samy nezvládají, za povzbuzení a podporu v rozhodování, ale také podporu v době nemoci: „*Dokáže být při mně v těžkých chvílích, když jsem na dně psychicky či zdravotně. Mnohokrát mi seděla u lůžka v nemocnici a nikdo jiný nepřišel.*“. Respondentky (7) byly vděčné **za přístup dcer k nim**, který se projevoval například zájmem o starosti, ohleduplností nebo dostupností (6) dcery v případě potřeby: „*Za to, že je blízko mě, že jí můžu kdykoliv otravovat a volat. Že mně dokáže usměrnit, aniž by mě urazila... atd. atd.*“ Některé participantky cítily vděk **za lásku dcery**, její **povahu** (4) a **společnost** (5), jiné za **vnoučata** (2) nebo **smysl života**. Ženy (2) uváděly také vděk za **záchranu života**. Jedna z matek dcer ze zahraničí vděčila dceři za letenky. Některé matky (6) svůj vděk blíže **nespecifikovaly**.

Definice „dobré matky“

Jak byste definovala „dobrou matku“?

Odpovídalo 34 participantek

Za důležitý aspekt ženy ve výzkumu považovaly **respekt** (7) k soukromému životu dětí a jejich osobnosti, respekt k jejich odlišným názorům i volbě životního partnera. Dobrá matka lásku vyvažuje respektem k dospělosti svých dětí, pomáhá jim vstoupit do samostatného života, nezasahuje jim do něj, ale je **připravena pomoci** (3). Dává najevo **zájem, pozornost, ochotu pomoci** (3), **pochopení a podporu** (7), **volnost a svobodu** (2) v jeho směřování. **Vychovává** k lásce a pochopení pro druhé. Dobrá matka je podle nich pro své děti **oporou** (4) je **dostupná v nesnázích** (7), **obětavá**, o své děti je vždy **schopna se postarat** (2), **péči o rodinu** považovaly za základ. Mezi ní a dětmi panuje **důvěra**. Oceňovaly **vlastnosti** jako je **tolerance, laskavost, vstřícnost, vřelost, přejícnost** (2), **otevřená náruč** (2), **spravedlivost, pracovitost** a **nebojí se vyjádřit svůj nesouhlas**. Matka by měla správně **rozložit vstřícnost a přísnost** (3), umět napomenout a stanovit pravidla, neustoupit od svých nároků, mít smysl pro

povinnost. Respondentky zdůrazňovaly **lásku a úctu k dětem** (6), která je bezpodmínečná a spravedlivá, o děti pečuje (3), tuto lásku se matky nebojí **dávat najevo** (2) a má **pochopení** pro své děti. Správná matka **pomáhá své dceři s jejími dětmi**. Jedna z definic dobré matky zní takto: *„Dobrá matka má dceru ráda, podporuje a třeba i povzbuzuje ji ve všem pozitivním, co život přináší, chápe ji a povzbuzuje, když má nějaký mindrák, ale je schopna jí říct to, v čem s ní nesouhlasí a co považuje za špatné a pomáhá jí s dětmi při nemoci, hlídá děti, když chce s manželem jít za kulturou atd., a samozřejmě jí přeje všechno dobré.“*

Matka by měla děti **vychovat** tak, aby byla spokojená s tím, jak žijí (2), být jim **vzorem** (2), stmeluje členy rodiny a má pochopení pro své děti v průběhu jejich **vývoje** (3): *„Přísnější dokud jsou malé, tolerantní pokud jsou dospělé.“*, podporuje jejich kladné a potlačuje záporné vlastnosti. Dobrá matka by neměla upřednostňovat kariéru, její dítě by pro ni mělo být na prvním místě v jejím životě. Dobrá matka do života dětí **nezasahuje**, rady uděluje pouze na přání dětí, nenechá se unést emocemi.

Další z definic jedné z participantek zní: *„Nevím, jestli to lze definovat, ale pokusím se. Měla by i přes svou lásku k dětem respektovat, že už jsou dospělí a že mají svůj život, i když někdy jiný, než byl ten náš. Neměla by jim udělovat rady, pokud sami nechtějí a měla by respektovat jejich životní partnery, i když ona má třeba jiný názor. A nenechat se někdy unést emocemi a říct něco, co už nelze vzít zpět. Někdy takto vyřčená slova mohou ublížit i těm dětem a narušit dobrý vztah.“*

Některé (2) participantky tuto otázku **vztahovaly na sebe**, zamýšlely se a hodnotily samy sebe jako matky. Za důležité považovaly **výchovu dětí, podporu** jejich kladných vlastností (2): *„Já se mezi vzorné matky rozhodně nepočítám – moje děti prožily své nejútlejší dětství za totáče, takže jsem musela v případě dcery jít do práce v jejich 4 měsících, v případě syna jeho necelých dvou let a staraly se o ně po většinu dne paní na hlídání. Dobrá matka by se měla starat o děti alespoň 3-5 let.“*

9.3. Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?

V této části se budu věnovat negativním aspektům vztahu, které matky ve výzkumném souboru vnímaly.

Horší období vztahu

Bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?

Odpovídalo 40 respondentek.

Většina participantek (23) prošla během svého vztahu s dcerou **horším obdobím**, ostatní účastnice výzkumu (17) horší období ve vztahu s dcerou **negují**, poukazují na **vyrovnanost a stabilitu** vztahu v jeho průběhu, bez znatelných výkyvů: „*Žádné vyložené špatné období, kdy bychom si vůbec nerozuměly, asi nebylo. Jen takové ty běžné věci. Nikdy tam nebyl žádný velký konflikt.*“

Příčiny horšího období vnímaly matky ve **vztahových milnících** (9), kde matky zmiňovaly problémy dcery v partnerských vztazích, které se odrážely i na jejich vztahu, dále rozvod dcery (2) nebo vlastní rozvod. V případě vlastního rozvodu matka uvádí ovlivňování dcery otcem, jeho negativní postoj vůči ní a ukřivděnost, která se projevila v chování dcery. Dalším příkladem vztahového milníku je nesouhlas s výběrem partnera dcery (3): „*Když začala chodit se svým nynějším manželem, který má trvalý zdravotní problém.*“ Nebo komplikovaný vztah s otcem/manželem matky a nesouhlas s jejich společným soužitím: „*Měla komplikovaný vztah s otcem a mně dávala za vinu, že žiji v manželství, které podle ní nebylo dobré.*“ Ke zhoršení vztahu přispíval i nesouhlas matky s výběrem přátel dcery. Další oblastí příčin jsou **vývojové milníky** (8), nejčastěji dospívání dcery (6) a s ním spojený rostoucí vliv přátel a klesající vliv matky. Jedna z matek označuje za horší období, období střední školy dcery. Horší období jedna z matek vnímá až do doby, než se dceři narodilo vlastní dítě. Ke zhoršení vztahu také vedlo **zklamání matčina očekávání** (3), kdy nedostávala od dcery odpovídající odezvu, dcera se nezapojovala do pomáhání s chodem domácnosti. Další z matek z této kategorie nesouhlasila a těžce se vyrovnávala s odstěhováním dcery do zahraničí a snažila si ji přesvědčit, aby se vrátila zpátky domů, což matka hodnotí jako horší období v jejich vztahu. Další z dcer, zklamala očekávání své matky a upřednostnila zakládání rodiny před dokončením studia: „*Ano, když téměř před koncem studia, se kterým dříve neměla problémy, vzdala vysokou školu a začala budovat hnízdo s manželem, který byl o hodně starší, a porušili oba všechny sliby, které mi dali. Ale když se narodila vnučka, bylo po zlosti.*“ **Těžké životní okolnosti** (3) přispívaly také ke zhoršení kvality vztahu s dcerou. Patří sem třeba nechtěné těhotenství dcery: „*Ano, bylo, když byla potřetí těhotná, byla spousta existenčních problémů a rozhodovala se, zda má další dítě přijít nebo ne.*“ nebo péče o umírajícího otce/manžela matky: „*Rozhodně období, když mi dovezli manžela z onkologie na dožití domů. Brzy na to jsem také onemocněla a léčila se na onkologii.*“

Neshody a nedorozumění

Co nejčastěji vyvolává neshody a nedorozumění mezi vámi?

Odpovídalo 39 respondentek.

Přibližně čtvrtina žen (13) **popírala neshody** ve svém vztahu s dcerou. Vyzdvihovaly **toleranci na své straně** (2), díky které neshodám předcházejí: „*Nikdy se nehádáme, povídáme si, diskutujeme o problémech, které se vyskytnou a snažíme se je řešit. Jsem tolerantní matka.*“ Jiná matka poukazuje na **vyrovnanost vztahu, shodu v názorech** a **respekt k nezávislosti dcery**: „*Nic mě nenapadá, my se nějak nehádáme, máme hodně podobných názorů, do rodinných a výchovných věcí dcery se nikdy nepletu.*“ Matky dcer žijících v zahraničí (3) udávají, že vlivem vzdálenosti bydliště a vzácných osobních setkání, se konfliktům vyhýbají, snaží se **společný čas využít příjemněji**. Jedna z nich vzpomíná na minulost, kdy bylo konfliktní oblastí právě stěhování dcery do zahraničí. Jedna z matek v předcházení konfliktů zaujala strategii mlčení: „*Nejčastěji raději neventiluji svůj názor, protože dcera – snad z titulu své funkce, nebo prostě z rozdílu generací – si myslí, že musí mít vždy pravdu. Někdy mě mrzí, ale chápu to.*“

Téměř tři čtvrtiny (26) respondentek **potvrzují výskyt konfliktů**. K neshodám často vedou **generační rozdíly** obou žen (5), které ovlivňují jejich názory a postoje k životu, matky zde zmiňují přetrvávající postavení matky a dítěte, postoje ve vnímání rodiny: „*Můj názor na dnešní chápání rodiny. Ve výchově jejich dětí. Třebas bydlení dcery s přítelem a mají spolu děti a neuvažují o sňatku.*“. Neshody způsobují také některé **povahové rysy**, například dceřina ukřivděnost, vztahovačnost nebo matčina netrpělivost: „*čas – pokud něco potřebuji, chtěla bych to hned – ale někdy musím uznat, že to hned nejde.*“, **vlastnosti**, například nepořádnost, paličatost, neskromnost, sobeckost: „*Její sobeckost, nechápe, že už nemám tolik energie a sil.*“ **a projevy chování** (2) jako nervozita při komunikaci, nebo nereálné očekávání dcery: „*Nemám ráda, když předpokládá, že mám kdykoliv čas na hlídání a pak je rozmrzelá, když odmítnu.*“. Třetí plochou mohou být **rodinné záležitosti** (5), kam patří výchova vnoučat (2), názory na vnoučata, dceřino chování k partnerovi, vliv partnera dcery a jeho rodiny, téma syn/bratr. K neshodám a nedorozumění může dojít také **nedostatkem času** dcery na matku, neshody mohou vyvolávat i koníčky matky, matka ve studii udává vaření a psa. Nebo **rozdílnými názory**: „*Jiný názor na určité situace, např. využití jejich šancí při získání zaměstnání.*“ a **postoji** (2): „*Odvaha k rozhodnutí řešit problém ve vztazích.*“, některé ženy se odlišují v názorech na politiku, což také vede k neshodám. Další oblastí jsou **neshody a**

nedorozumění v komunikaci: „Já jsem pro vykomunikování situací, pocitů...byť emotivním způsobem. Ale s láskou. Dcera asi vnímá moje někdy emotivní reakce jako negativní, dotknou se jí. Když někdy projevím jiný názor na běžné životní situace, dcera to zřejmě (pořád jako dítě ☺), vnímá jako mentorování matky...I když já se snažím o kamarádský vztah, otevřenost...dcera na to moc nepřistupuje.“ Do komunikačních neshod řadím také kritiku (2) ze strany matky: „Máme velmi málo neshod. Občas se neudržím a kritizuji nepořádek v jejich bytě, občas ji pokárám, že je uječená a přísná na manžela. Ale v zápětí se to vyjasní. Nebyly žádné krizové stavy.“ **Vzájemná rozdílnost**, kdy dcera byla velmi radikální a matka naopak smířlivá, byla kořenem neshod, protože matčinu povahu dcera vnímala jako projev slabosti. U jedné dvojice docházelo k neshodám během **společného soužití**, po odstěhování dcery došlo ke zlepšení vztahu.

Problematické oblasti v chování a řeči dcery

Co vás na chování nebo v řeči dcery rozčiluje nebo dráždí?

Odpovídalo 36 respondentek.

Přibližně čtvrtina respondentek (9) **zamítla**, že by je na chování nebo v řeči dcery něco dráždilo. Uváděly **lásku k dceři a přijetí a respekt k jejím nedokonalostem a odlišnostem**: „Já si říkám, že každý jsme nějaký a pokud mezi námi je nějaký rozdíl, tak to není v takové míře, aby to vyvolávalo nějaké konflikty.“

Přibližně tři čtvrtiny matek **potvrdily**, že v chování nebo řeči dcer je oblast, která je dráždí. Matky na dcerách rozčilují některé jejich **vlastnosti** (11) například tvrdohlavost (2), nepřístupnost cizím názorům (č), nedochvilnost, neomalená přímočarost, umíněnost, lenost, přílišná upřímnost hraničící s hrubostí, arogance, necitlivost, přílišná kritičnost vůči sama sobě nebo vůči manželovi, ublíženost bez snahy svůj problém napravit. Dráždí je také **nedodržení a zapomenutí na sliby**. Některé matky (3) nebyly spokojeny se **vzhledem dcery**, konkrétně s jejich váhou nebo neochotou nosit boty nad podpatku, čímž přichází o hodně ze své ženskosti. Některým respondentkám (2) vadil dceřin **způsob života**, její pracovní nasazení, z něho plynoucí únava a stres, zahození pracovních šancí. Jedné z matek nevyhovovalo **množství citu** projevovaného dcerou: „Nedostatek citu, třeba to není tak zlé od ní, ale přála bych si více projevů lásky nebo podobného citu.“ Některé matky dráždily **projevy dcer vůči nim** (3) jako je způsob oslovování, nedostatek respektu: „Někdy zapomíná, že nejsem její dcera.“ Nebo naopak přemíra respektu a udržování pozice matka-dcera, i přes snahy matky o větší sblížení: „Že se mnou moc nekomunikuje (spíš s partnerem, kamarády, dětmi...za což

jsem ráda, že je v prostředí, kde je spokojená). Že se pořád neoproštuje od pozice matka-dcera – že mne ve svém věku, a i když se chovám kamarádsky k ní, k jejímu partnerovi i k vnučkám, pořád mě bere jako matku – nechová se ke mně zcela svobodně a otevřeně.“ Důležitou oblastí je také **fungování v rodině** (4), kam řadím nedostatek trpělivosti s dětmi, používání panovačného tónu při komunikaci s dětmi: *„Když místo vysvětlení na vnučata vybuchne.“*, podřízenost despotickému manželovi pro klid v rodině (2). V chování a řeči dcery matky rozčilovala vulgarita při řízení nebo rozdílné názory na minulost.

Touha dcer po odlišení se od matky

Myslíte si, že je něco, v čem by dcera nechtěla být jako vy? V čem se chce odlišit?

Odpovídalo 34 respondentek.

Přibližně dvě třetiny (22) participantek potvrzovalo, že se dcery v některých oblastech **chtějí odlišit**. Třetina (12) matek touhu po odlišnosti dcer **negovala**: *„Nevím o ničem, v čem by nechtěla být jako já, o tom jsme se nikdy nebavily.“*

Dcery, které se podle matek chtějí odlišit, se zaměřují na některé **vlastnosti** (7) jako **zbrkllost**: *„Dcera více váží rozhodnutí v některých životních situacích, já se rozhoduji trochu zbrkle, není tak pokorná, jako já.“*, dcera chce být **průbojnější**: *„Myslím si, že nechce být tolik soucitná, měkká a ovlivnitelná, jako někdy já. Je modernější a flexibilnější v myšlení a konání.“*, **přátelštější, upřímnější, více svá, více dochvilná a pečlivá** než matka, v trpělivosti při řešení problémů. Jedna z matek i připomínala **generační rozdíl** a z něho plynoucí **nutnost odlišení**. Další oblastí odlišení jsou **postoje k životu** (2), patří sem náboženská otázka, uzpůsobení svého života dnešní době a myslet více na vlastní prospěch. Některá matka poukazovala na **odlišnost dcery**, na její vlastnosti, které zdělila po otci (2). Odlišnosti dcery hledají i ve **vzhledu**, jedna z nich chce být štíhlejší než její matka. Další z dcer chce být zdravější. Oblast odlišení hledaly dcery v **postojích k rodině a v rodinných vztazích** (5), chtěly odlišně vychovávat své děti (3): *„Hlavně asi v té výchově dětí. Chce být k dětem laskavější, klidnější. Nechce se navenek projevovat tak kriticky jako já.“*, odlišit se chtěly také v postoji k partnerství, například mít rovnoprávnější vztah s partnerem, jiná zdůrazňovala možnost a svobodu rozchodu: *„Nechce být za každou cenu věrná, nechápe, proč být s mužem, když jí ubližuje.“* Další z dcer se chce podle matky odlišit ve **způsobu života**. Jedna z dcer se od matky odlišuje v projevech své ženské role vůči mužům: *„Nikdy nebyla – na rozdíl ode mne – koketní, moc to neuměla s kluky a později s mužem. Mám dojem, že si to teprve nyní uvědomuje.“*

Kritika

Kritizujete někdy dceru? V čem?

Odpovídalo 34.

Téměř dvě třetiny (20) matek přiznávalo, že **dcery kritizují**, několik respondentek (2) neguje, že dcery kritizují, podle jejich názoru jim **udělují rady a vyslovují své názory**. Přiznávají, že se názor dcery se může lišit: „*A jsme u toho ☺ no já si právě myslívám, že nekritizuji ☺ že prostě pouze vyslovuji svůj názor – ale dcera to bere jako kritiku, kterou si ode mne, jak dává najevo, užila dost jako dítě. Prostě vyslovím svůj názor třeba na momentální interakci s dětmi - vůbec běžné životní situace. Tak si postupně odvykám své názory vyslovovat ☺*“ další z těchto matek nechává na dceři, zda si z jejich rad vezme ponaučení. Přibližně třetina žen (12) **neguje kritiku** svých dcer. Například z důvodu, že se dcerám nepletou do života, nebo je přijímají, jaké jsou. Další z matek uvádí, že v současné době nemá ke kritice důvod. Většina matek však oblast více nerozvádí.

Matky, které **přiznávaly kritiku svých dcer**, nejčastěji kritizovaly **projevy chování** svých dcer (6) jako jsou unáhlená rozhodnutí, zbabělé chování, zlost a výbuchy hněvu (2): „*Dcera je choleric, kritizují její výbuchy hněvu, což ona nesnáší.*“, neskromnost. Důležitou oblastí kritiky je také **životní styl** dcery (3), kam řadím nedostatek času na sebe a nedostatek odpočinku (2). Jednu z matek ke kritice životního stylu vede zdravotní stav dcery, snaží se kontrolovat její jídelníček, zdravotní stav a pracovní nasazení. Mezi kritizované oblasti patří také **komunikace**, například nedostatek otevřenosti v ní. Jedna z matek kritizovala dceru v oblasti **financí**. Matky také kritizovaly běžné „**životní maličkosti**“ (2). Několik respondentek kritizovalo **vzhled dcery** (2), například její nadváhu nebo styl oblékání. Objevovala se kritika **přístupu k vnoučatům** (2), jejich výchovu vnoučat: „*Ano, ale jen kvůli vnoučatům – já bych byla asi přísnější.*“ Nebo chování k nim: „*V chování k vnukovi, když mu vyčítá, že byl jako malý nemocným i když ona coby malá, byla nemocná každý měsíc.*“ Jedna z matek dceru svými otázkami nutí do studia. V kritizovaných oblastech se objevovala také kritika **nepořádku** v bytě dcery.

Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné pocity

Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?

Odpovídalo 35 respondentek.

Většina matek (23) existenci negativních, rozporuplných či nepříjemných pocitů ve vztahu s dcerou **neguje**. Matky na tuto otázku odpovídají nejčastěji stručně – „ne“. Jedna z matek uvádí, že si je nepřipouští: „*O žádných nepříjemných pocitech nevím, jelikož si nepřipouštím.*“, další z respondentek poukazuje na lásku a příjemné pocity ve společnosti dcery: „*Ne. Dceru a její rodinu mám moc ráda, cítím se tam dobře.*“ Přibližně třetina (12) matek tyto pocity **připouští**.

Negativní, ambivalentní či nepříjemné pocity vnímaly participantky například **v neúmyslné kritice** ze své strany a vztahovačnosti na straně dcery, dochází mezi nimi tak k **nedorozumění**, matku trápí **nedostatek komunikace** ze strany dcery, snaží se však její nastavení přijímat a respektovat její samostatný život: „*Bojím se jí něco říct, že to bude brát jako pro ni nepříjemnou kritiku, i když já to třeba tak nemyslím. Asi mne mrzí, že dcera velmi málo komunikuje (není to jen se mnou, je skutečně saturovaná svou rodinou a blízkými kamarády), ale zvykám si na to a jsem ráda, že se jí žije dobře. Já si žiju svůj život. Její život se mi dost líbí, ale já do něj nezapadám. Což ale nepovažuji za nutnost.*“ Některé matky (2) připouští tyto pocity, nepocitují je intenzivně, ani dlouhodobě, spíše nárazově a jsou brzy zažehnány a vyřešeny, tyto pocity **s přibývajícím věkem ubývají**: „*Občas, ale je jich stále méně, obě se více snažíme.*“ Negativní pocity vyvolává **neochota dcery se skutečně sblížit**. Další z matek pocituje **pokles své významnosti v životě dcery**: „*Už pro ni nejsem tak důležitá, je zavalena prací a nedostatkem času.*“ U dalšího páru matka zažívá tyto pocity, když mluví o sourozencích dcery, především o jejím bratrovi. Matka, která se s dcerou nestýká i přes určitou dávku rezignace a negativní pocity neztrácí naději na zlepšení: „*Ano, ale mám i víru, že přijde nějaká osudová příhoda, která nás jednou dá dohromady.*“ Respondentky popisovaly také **přístup dcer k životu** v jejich stížnostech a pasivitě: „*Když si stěžuje, že má špatnou a málo placenou práci a nic neudělá proto, aby tento stav změnila, i když jí navrhuji jiné možnosti.*“ Jiné participantce tyto pocity vyvolávají cholerické výbuchy dcery, její chování přirovnává k chování manžela/otce dcery: „*Nemám ráda její cholerické výbuchy, ale můj manžel byl úplně stejný a dcera je po něm. Víím, že je v podstatě velice hodná, jen to nedává najevo, protože by to ve vztahu k dospělým pokládala za slabost.*“

Srovnávání a soupeření

Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?

Odpovídalo 35 participantek.

Většina respondentek (27) **neguje srovnávání či soupeření** v jejich vztahu s dcerou, jedna z nich uvádí, že ji dříve v **soupeření podporovala**, ve snaze, aby dcera využila příležitosti, které život nabízí: „Dříve jsem ji skutečně podněcovala k tomu, aby dokázala být lepší než-li já. Jednou jsem dětem řekla, že mi v jejich letech nebyly dány takové příležitosti, jako mají ony, proto se snažím, aby měly lepší život.“ Některé (8) participantky **srovnávání a soupeření připouští**: „Ano, vlastně mám pocit, že se mnou soupeří celý život, i když by to asi nepřipustila.“ Matky cítily srovnávání a soupeření nejčastěji v práci kolem **domácnosti** (4) jako je vaření, pečení: „Ano, kdo uvaří lepší svíčkovou a vánoční cukroví.“ nebo péče o zahradu. Další matka svůj vztah s dcerou srovnává se **vztahem se svou matkou**. Srovnávání zažívaly matky i v **oblasti rodiny** (3), například v péči o děti, soupeřily také o přízeň dcery/vnučky, dcery srovnávaly svůj vztah s matkou a matkou s ostatními sourozenci. Jedna z matek si povšimla **žárlivosti dcery na své úspěchy**, spíše než soupeření nazývá tuto skutečnost srovnávání.

Pocity ublížení a odmítnutí u dcery

Cítí se někdy dcera z vaší strany ublížená či odmítnutá?

Odpovídalo 35 respondentek.

Téměř dvě třetiny (22) matek **negovaly**, že by se dcery mohly cítit z jejich strany ublížené či odmítnuté. Popisovaly, že dcery **nikdy neodmítly** (2), podle nich tedy dcery nemají důvod se tak cítit: „Doufám, že ne. Vždycky jsem se snažila tady být pro dceru.“ U jiných dvojic dcery tyto pocity nikdy **nedaly najevo** (3). Ženy opět často odpovídaly stručně pouhým „ne“.

Přibližně třetina žen (13) pocity ublížení či odmítnutí z jejich strany u dcer **připouští**: „Ano, cítí se ublížená, nedostatečně pochopena a ukřivděna – ale to není pravda.“ Některé ženy tyto pocity **zasazují do minulosti** (5) jejich vztahu, například období, kdy měla dcera partnerské problémy, nebo v období puberty či dětství. Pocity odmítnutí mohou pramenit z **rodinných záležitostí** (2), například jedna z matek cítí žárlivost dcery na svého bratra, dcera má pocit, že matka je ke svému synovi vstřícnější. Další matka se nebojí odmítnout dceři hlídání dětí, což v dceři vyvolává rozmrzelost. Pocity odmítnutí mohou vyvolávat také **neporozumění v komunikaci**, výtky a kritika. Může je způsobovat také **nedostatek uznání** ze strany matky: „Asi ano. Dostatečně ji nelituji a neobdivuji ve vztahu, v péči o děti a rodinu. Dcera nepřipouští, že má generace to měla v mnoha ohledech o dost těžší, i když já vím, že dnešní život je zase jinak složitější.“ Objevují se i přes matčinu snahu je nevyvolávat: „Určitě taky, snažím se, aby se to nestávalo, ale někdy k tomu dojde.“

Ovlivňování života dcery matkou

Myslíte, že vaše dcera má někdy pocit, že se snažíte ovlivnit její život podle svých představ?

Odpovídalo 34 respondentek.

Většina matek **negovala zasahování do života dcer** (20). Tyto matky vyjadřovaly **respekt k dceřinu samostatnému životu**, ale také **nedostatek času** k jeho ovlivňování: „*A kdy bych to stihla, když, jak říká, nemá ani čas mě navštívit?*“. Matky (2) také uváděly, že **dcery si do života zasahovat nenechají**. Připouštěly **snahu** o nezasahování: „*Snažím se neovlivňovat. Snad to tak cítí i ona.*“ Několik (2) matek **nedokázalo posoudit**, zda dcery tento pocit mají nebo nikoli. Přibližně třetina žen (12) se domnívá, že dcery **pocitují snahy o ovlivňování jejich života**: „*Určitě měla, když se rozhodla žít v Americe, tak jsem tam několikrát jela a přemlouvala, ať se vrátí (podle mého názoru se tu žije líp).*“ Matky připouštěly, že dcery tento pocit někdy mohou zažívat, není to však permanentní. Některé respondentky přiznávaly vyslovení svých představ, projevovaly však respekt k rozhodnutí dcery: „*Pochopitelně, že se snažím při určitých životních momentech projevit své představy, jak by se měla zachovat, ale rozhodnutí nechávám už hodně dlouho na ní.*“ Jedna z matek se snažila ovlivňovat studium dcery.

Pocity zklamání

Zklamala vás někdy dcera svou reakcí?

Myslíte, že jste vy někdy zklamala dceru?

Odpovídalo 35 respondentek.

Několik participantek (8) **neguje**, že by se v jejich vztahu na nějaké straně objevilo zklamání: „*Myslím, že máme hodné děti a snad i dobře vychované, takže si ničeho takového nejsem vědomá. Vždycky byla zodpovědná a respektovala má přání a doporučení.*“

Většina matek (21) potvrdila, že během jejich vztahu došlo k **oboustrannému zklamání**. Ženy však byly stručné a z většiny dotazníků se nedozvídáme, z jakého důvodu ke zklamání došlo, odpovídaly mnohdy často pouze ano, nebo si nedokázaly vybavit v čem konkrétně: „*Určitě někdy ano, ale nepamatuju si přesně kdy a čím.*“. Často participantky (6) poukazovaly na **malou závažnost zklamání**, popisovaly **běžné životní situace** a poukazovaly na délku vztahu, **negovaly dlouhodobé ovlivnění vztahu**: „*Určitě někdy ano, ale na špatné věci se rychle zapomíná.*“ Jiná matka zklamání popsala takto: „*Určitě někdy ano, ale nebylo to nic tak závažného, aby to na delší dobu ovlivnilo náš vztah.*“ Jedna z matek udávala, že ji

dcera zklamala reakcí ohledně vnoučat. Další respondentka poukazovala na **rozdílnost generací a jejich pozic**: „*Asi určitě taky, jsme dvě generace a já jsem matka, tak se jí určitě vše nelíbilo.*“ Další matka viděla ve zklamání možnost **ponaučení se**: „*Často, pořád se učíme.*“ Zklamání může plynout také z **rozdílnosti nevysloveného očekáváníí**. Dcera byla zklamaná matčíným **soužitím s manželem**: „*Ano. Nechápala, proč jsem se nerozvedla se svým manželem, se kterým měla velmi komplikovaný vztah. Nesnášela jeho cholerické výstupy, ale ona je bohužel úplně stejná.*“

Několik participantek (6) udává, že **ke zklamání došlo buď na straně matky, nebo na straně dcery**. Většina z těchto žen (4) udávala **zklamání na své straně způsobené dcerou** a negovala, že by ony zklamaly dceru. Matky udávaly zklamání některými vlastnostmi dcery (2), například uzavřeností nebo drzostí. Jedna z matek řadí zklamání do minulosti, zároveň tak dceru do jisté míry omlouvá: „*Ano, to byla ale ještě moc mladá.*“ a další udává, že zklamání z reakcí dcery zažívá často. Některé matky (2) negovaly jejich zklamání způsobené dcerou, ale potvrzovaly **zklamání dcery způsobené jimi**.

9.4. Odpovědi na výzkumné otázky

Matky v období starší dospělosti a stáří svůj vztah s dospělou dcerou hodnotí většinou kladně. Popisují je pozitivními vlastnostmi, vnímají je jako velmi dobrý, kamarádský, upřímný, respektující. Pozitivně hodnotí posun v hierarchii. Důležitou roli hraje respekt k dospělosti dcery. Oceňují pravidelný kontakt, empatii, sdílení, souznění, porozumění, podobnost a blízkost. I v kladném vztahu se objevuje dynamika v podobě neshod, které přispívají k vývoji vztahu. Pozitivně je hodnocena pomoc a podpora matek dcerami. Matky, které je hodnotí ambivalentně, pociťují větší vřelost na své straně, jiné pociťují známky přecitlivělosti na obou stranách. Vnímají napětí ve vztahu, ale i idealizaci. Popisují také nedocenení a ublíženost na straně dcery. Objevují se také výčitky. Matky vyjadřují pro dcery pochopení, mají tendenci jejich projevy omlouvat. Respondentky vnímající svůj vztah jako negativní je popisují jako formální, vlažný, dochází až k zanevření.

Většina matek se svými dcerami nebydlí, odstěhování dcer nemělo zásadní vliv na vztah, některé matky popisují vztah jako stabilní, beze změny, jiné udávají zlepšení vztahu, objevuje se i negativní ovlivnění. Většině matek nezáleželo na souhlasu dcery s vlastním rozhodnutím. Klady důraz na volnost, samostatnost, vlastní život, názory a rozhodnutí,

vyzdvihovaly oboustrannou toleranci. Jiným ženám záleželo na okolnostech rozhodování, vyjadřovaly potěšení v případě souhlasu dcery, respektovaly odlišné postoje.

Většina respondentek vnímá ve svém vztahu s dcerou citovou blízkost a otevřenost spíše než citový odstup a uzavřenost. Participantky byly s množstvím otevřenosti a blízkosti spokojeny. Ženy ve svém vztahu vnímají vzájemné porozumění a empatii. Většina matek svá přání vyjadřuje přímo. Matky respektují dceřinu samostatnost a originalitu, nebo se o to alespoň pokoušejí. Respondentky zažívaly při úspěchu dcery kladné emoce jako je hrdost, radost, potěšení, uznání a obdiv.

Různorodé odpovědi se objevily při frekvenci kontaktu, která se pohybovala od denního kontaktu po nestýkání se. Ženy se lišily i ve vnímání dostatečnosti kontaktu, většina jich však frekvenci vnímala jako dostačující, ať už skutečně vyhovující nebo jako přijetí skutečnosti (například v případě dcer žijících v zahraničí).

Manželství dcery neovlivnilo vztah s matkou. Ženy, které změnu vnímaly, ji hodnotily většinou pozitivně. Matky, které zažily mateřství dcery, se dělily přibližně na poloviny. Jedna polovina žen vnímala ve vztahu po narození dětí dcery změnu, většinou ji hodnotily pozitivně, zažívaly větší pochopení, porozumění a sblížení. Téměř polovina dcer poskytovala matkám pravidelnou pomoc, další část příležitostně, několika matkám se pomoc ze strany dcer nedostávala.

Větší část žen nevnímala lepší období v průběhu jejich vztahu s dcerou, vnímaly vztah jako stabilní a neměnný. Participantky, které zlepšení potvrdzovaly, upozorňovaly na vývojové hledisko, nejčastěji se shodovaly na dceřině dětství, jako na nejlepším období vztahu. Vliv měly také životní přechody jako je manželství, rozvod nebo odchod do důchodu matky.

Důležitým aspektem sblížení je rodina, například vnoučata, pravnoučata, ale další členové rodiny a uvědomování si rodinného pouta s dcerou. Další důležitou oblastí sblížení jsou společné zájmy a sdílené životní postoje. Většina matek se domnívá, že je dcery vnímají jako určitý vzor a to nejčastěji v péči a přístupu k rodině nebo ve vlastnostech a postojům k životu.

Účastnice výzkumu pociťovaly ve většině případů dostatek podpory ze strany dcery. Matky pociťovaly hrdost na svou osobu ze strany dcery, především na své vlastnosti a oblasti spojené s fungováním v rodině. Hrdost dcer se nejčastěji projevovala v komunikaci. Matky si na svých dcerách nejčastěji vážily povahových vlastností jako je pracovitost, obětavost, upřímnost. Cenily si také odhodlání, odvahy a vzdělání. Participantky cítily ve většině

případů vděk k dceři, nejčastěji za pomoc a podporu. Vděk se objevoval také za přístup dcery k nim.

Co se týče definice dobré matky, respondentky se shodly na důležitosti významu respektu k soukromému životu jejich dětí a jejich osobností. Dobrá matka by měla být připravena pomoci, dávat najevo lásku, pozornost, pochopení, podporu. Měla by být schopná se o své děti postarat a pečovat o rodinu. Být přejícná, mít otevřenou náruč, umět být přiměřeně přísná, k dětem cítit úctu a lásku.

Během svého vztahu s dcerou matky většinou prošly horším obdobím. Příčiny zhoršení kvality vztahu vnímaly nejčastěji ve vztahových milnících, kam patří například partnerské vztahy. Důležitý vliv měly také vývojové milníky, převážně pak dospívání dcery. Ke zhoršení došlo také vlivem zklamání matčina očekávání.

K neshodám vedou často generační rozdíly obou žen nebo také rodinné záležitosti. Matky na dcerách rozčilují některé jejich vlastnosti, způsob života nebo projevy chování vůči nim. V některých případech je dráždí také fungování v rodině, jako je nedostatek trpělivosti s dětmi. Matky vnímají, že se dcery chtějí odlišit v některých vlastnostech a postojích k životu. Matky kritizují projevy chování dcer, jejich životní styl, ale i „běžné životní maličkosti“. Cílem kritiky bývá také vzhled dcery nebo přístup k vnoučatům/dětem.

Existenci negativních, rozporuplných či nepříjemných pocitů matky ve většině případech negují. Pokud se objevují, matky je vnímají v neúmyslné kritice, nedorozuměních nebo v nedostatku komunikace. Tyto pocity s věkem ubývají.

Několik matek zaznamenalo srovnávání či soupeření ve vztahu s dcerou, nejčastěji se týká záležitostí kolem vedení domácnosti nebo rodiny. Pokud se objevila možnost pocitů ublížení nebo odmítnutí na straně dcery ze strany matky, participantky je většinou zasazují do minulosti. Ve většině případů tyto pocity negují. Přibližně třetina matek připouští snahu o ovlivňování života dcer. Ve většině vztahů došlo k oboustrannému zklamání, často šlo však o malou závažnost této události a matky negovaly dlouhodobé ovlivnění vztahu.

10. Diskuze

V první části budou diskutovány výsledky provedeného výzkumu a srovnávány s poznatky z odborné literatury, uvedenými v teoretické části práce. Výsledky výzkumu budou také porovnány s výsledky předcházející bakalářské diplomové práce (Večerková, 2014). V závěru kapitoly řadím do diskuze i metodologii výzkumu.

10.1. Diskuze výsledků výzkumu s teoretickým ukotvením

Vztah matky a dcery v tomto období je již stabilní, bez velkých výkyvů. Matky své dcery podporují, jejich chyby přijímají s větším klidem, je zde patrné méně hodnocení, matky se učí přihlížet. Toto zjištění koresponduje s výsledky výzkumu, ale i s popisem vztahu rodičů a jejich dospělých dětí, které podala Bouvard (Bouvard, 2013). Tento vztah se postupně od symetrie, získané v dospělosti opět vrací k asymetrii, tentokrát péči přijímá matka od své dcery. Ne všechny matky ve výzkumném souboru péči a podporu získávaly. Některé matky byly dosud soběstačné, jiné si potřebu pomoci nechtěly připouštět a pomoc a podporu získávaly pouze na přímé požádání dcery. Nicméně posun ze symetrie a zvyšující se závislost matky na dceři je ve vztahu patrná. Zjištění tohoto výzkumu tak odpovídají zjištění mnohých proběhnutých výzkumů (Buhl, 2007; Birditt, Fingerman, Lefkowitz, & Kamp Dush, 2008; Vasallo, Smart, & Price-Robertson, 2009). Tannen (2006) a Apter (2004) zaznamenaly, že ženy se v dospělosti staří stírat rozdíly matky-dcera a snaží se vztah posunout více do přátelštější roviny, což souhlasí i se zjištěním výzkumu.

Výzkum nepotvrzuje tvrzení Vágnerové (2008), která poukazuje na neochotu matek sdělovat dcerám svá přání a potřeby. Respondentky ve výzkumu naopak potvrzovaly, že se v přáních a potřebách vyjadřují přímo.

Vztah těchto žen je protkán změnami a přechodnými obdobími, patří sem například dospívání dcery, které mnohé ženy ve výzkumu označily za období zhoršení vztahu. Což se dá vysvětlit touhou dcery po osamostatnění se a matčinou touhou dceru neztratit. Konflikty v toto období se dcera učí jednat s autoritou. Tato zjištění odpovídají závěrům Apter (2004). Dochází k určitému vyjednávání mezi nimi. Další důležitý milník je vstup dcery do manželství, který však podle většiny žen v této situaci vztah neovlivnil. Změnu, přicházející se vstupem do manželství dcery, popsala například Fischer (1981) nebo Mottram a Hortacsu (2005). Negování změny mohla ovlivnit idealizace vztahu v období stáří. S věkem a

rostoucími zkušenostmi stoupá schopnost empatie u obou žen v rámci jejich vztahu, vztah má tendenci se zlepšovat, což potvrzuje tento výzkum, ale i teoretická ukotvení (Fischer, 1981; Mottram & Hortacsu, 2005). Vztah je již stabilní, klidný bez velkých výkyvů. Pokud se v něm objevují negativní pocity, matky s nimi své dcery často již nekonfrontují (Fingerman, 1998; McBridem 2008; Streep, 2009), což potvrdil z části i náš výzkum. Některé matky se snažily o svých negativních pocitech dcery konfrontovat, jiné je však úplně negovaly, zlehčovaly, nebo nechávaly pro sebe. Vliv zde může mít společnost, nebo také neochota narušovat jinak stabilní vztah, zvláště pokud matky dcery nevidají často, snaží se společný čas trávit příjemněji. Matky se své dcery pokoušejí vnímat jako autonomní samostatné jedince s jejich vlastními rozhodnutími a volbami. Matky v tomto výzkumu se shodovaly se ženami ve výzkumu Bojczyka a spol. (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson, & Kaufman, 2011), kdy ve vztahu stále vnímají jistou asymetrii společně se snahou dceru respektovat s ohledem na její dospělost. Matky tak mnohdy svádí vnitřní boj samy se sebou, snaží se najít rovnováhu mezi autonomií dcery a pokusy o zasahování (v dobré víře) do jejich života.

Moreland a Schwebel (1983), ale také Haaz, Kneavel a Browning (2014) popisovali pozitivní ovlivnění, které může způsobit rozvod matky, vztahu s dcerou. V této studii matky rozvod (ať už svůj, nebo rozvod dcery) popisovaly v negativních souvislostech s jejich vztahem. Což může být ovlivněno skutečností, že tento výzkum na rozvod a jeho vliv na vztah zaměřen nebyl a ženy jej vzpomínaly pouze v negativních okolnostech, rozvod zmiňovalo jen několik žen, proto na tomto základě nemůžeme dělat závěry.

Respondentky v této studii se shodovaly na tom, že odstěhování dcery jejich vztah neovlivnilo, což nesouhlasí se teorií syndromu prázdného hnízda (Bouvard, 2013; Vágnerová, 2008; Langmeier & Krejčířová, 2006). Může zde opět hrát roli čas a opět idealizace vztahu v pohledu stáří.

Nepochopení a konflikt vznikající nepochopením ve vnímání, kdy se matka snaží radit a dcera cítí pokusy o ovlivňování života, které si vysvětluje jako kritiku svého chování, se objevuje jak v literatuře (Tannen, 2006; Bouvard, 2013), tak jej popisují i participantky v našem výzkumu. Skutečnost, že absence konfliktů není známkou dobrého vztahu, se objevuje v teorii (Tannen, 2006; Apter 2004; Fingerman, 1998), potvrzuje to však i náš výzkum. Některé matky, které vztah hodnotily kladně, uváděly i přítomnost konfliktů v jejich vztahu, poukazyvaly na dynamiku, kterou přináší.

Ve vztahu matky a dcery se nemluví o soupeření a závidění, společnost je mezi těmito ženami ani nepředpokládá. Respondentky byly možná překvapeny otázkou na toto téma, což

odpovídá zvyklostem a předsudkům pramenícím ze společnosti. Ženy většinou soupeření i závist negovaly. Ty, které je připouštěly, zasazovaly je většinou do oblasti domácnosti, zjištění se shodují s Novákem (2008), Streep (2006), Trapkovou a Chválou (2009). Menší závažnost konfliktů v období stáří u žen v této studii, se shoduje s výzkumem Clarke, Prestona, Raksin a Bengtsona (1999), ale i se studii Fingerman (2001, 1998, 1997, 1995). Oblast kritiky, kterou vytyčuje Tannen (2006) se shoduje s oblastí, kterou zmiňovaly matky v rámci výzkumu mé magisterské diplomové práce. Jedná se o vzhled a výchovu dětí. Ženy v mé studii ještě dodávaly....

Podle Baruch a Barnett (1984) a Streep (2009) slouží matka dceři jako vzor. Matky v této studii se za vzor většinou považovaly. Přemýšlely však v čem, na otázku odpovídaly stručně, může mít zde vliv přílišná skromnost matek v tomto věku. Matky většinou popíraly potřebu dcery po odlišení se, na kterou poukazovala Apter (2004) a Novák (2008). Vliv může mít právě věk matek a přijetí vztahu s dcerou takového, jaký je. Stručné odpovídání souvisí se zvolenou metodou sběru dat, kterou byl dotazník. Více k tomu dodám v diskuzi o metodologii. Nebyla zde možnost doptávání se výzkumníkem, jako motivace tak sloužil pouze úvodní dokument, který ženy četly, ještě před zahájením vyplňování dotazníku.

V tomto výzkumu nevyplývala snaha matek o identifikaci se svými dcerami, byl spíše patrný respekt k odlišnostem dcery. Bojczyk, Lehan, MyWey, Melson Kaufman (2011) a Elder (1998) poukazovali na identifikaci ze strany matek k dcerám během životního cyklu. Identifikace dcer s matkami, alespoň jak ji vnímaly matky, byla patrnější.

Zesílení vazeb s rodinou díky narození dítěte dcery je ve výzkumu patrné. Výchova dětí a přístup k nim ovlivňoval mnohé oblasti vztahu matky s dcerou. Matky byly většinou dostupné a snažily se dcerám s péčí o děti pomáhat, samy udávaly, že do výchovy nezasahovaly. Většina matek ve výzkumu měla už však vnoučata dospělá, proto vnímání vztahu s dcerou, když měla malé děti, může být zkresleno již časem. Zjištění souhlasí s výzkumy Fischer (1981), ale i s Vágnerovou (2008).

Důležitým mezníkem ve vztahu stárnoucí matky a dcery je ovdovění. Podle mnohých autorů (Stuart-Hamilton, 1999; Fingerman, 1995; 1998) vede ovdovění ke sblížení vztahu matky a dcery. Přestože se ve výzkumném souboru nacházely vdovy, pouze jedna zmiňovala ovdovění jako důležitý mezník ve vztahu s dcerou.

10.2. Diskuze výsledků v magisterské a bakalářské diplomové práci

V této části diskuze budu porovnávat výsledky v současném výzkumu s výsledky výzkumu v rámci bakalářské diplomové práce. Pro přehlednost se budu odrážet od okruhů výzkumu.

V hodnocení vztahu se ženy z obou studií shodují. V bakalářské i magisterské diplomové práci jej ženy hodnotily pozitivně, vyzdvihovaly jeho stabilitu, vzájemnost, bezkonfliktnost, přátelství mezi nimi a dcerou. Poukazovaly na vzájemné porozumění a lásku, vztah označovaly jako krásný. Stejně jako v současném výzkumu už v rámci obecného popisu vztahu zmiňovaly frekvenci kontaktu a vnoučata/děti dcery, můžeme tedy usuzovat na význam těchto oblastí pro respondentky. V obou výzkumech se objevoval také respekt k hranicím. Oproti výzkumu v rámci magisterské diplomové práce se objevovala výměna rolí mezi matkou a dcerou. V současném výzkumu se objevilo i ambivalentní a negativní hodnocení vztahu, v předešlé práci všechny ženy hodnotily vztah pouze kladně. Vliv měl nepochybně počet participantek (BcDP 12, MgrDP 43), ale také metoda sběru dat. Ženy v bakalářské práci se setkaly s výzkumnicemi tváří tvář, hned v začátku interview, proto mohlo být těžké hned v začátku rozhovoru být plně otevřeny v takto intimním tématu, přestože jim byla zajištěna anonymita. V tomto výzkumu ženy odpovídaly plně anonymně přes internet, v době i prostředí, které si samy zvolily. Byl zde tedy větší prostor pro otevřenost a upřímnost a menší pro stylizaci.

V otázce **bydlení** se matky v obou výzkumech shodovaly, většina bydlela v samostatných domácnostech, v obou studiích matky rovněž popírají změnu, která nastala odstěhováním dcery. Jak jsem již zmínila v diskuzi s teorií, může se zde jednat o idealizaci vztahu, od doby „opuštění hnízda“ dcerou uplynula už řada let a matky možná vztah hodnotí spíše ze současného pohledu.

Souhlas s rozhodnutím dcer u participantek ve výzkumu magisterské diplomové práce většinou vyžadován nebyl, ženy v bakalářské diplomové práci se dělily přibližně na poloviny, kterým na souhlasu dcery záleželo a kterým ne. Rozhodující vliv zde má dle mého názoru počet respondentek. Ženy v obou studiích se shodovaly v uvítání shody, ale respektu k vlastními rozhodnutí, vyzdvihovaly vzájemnou toleranci.

Oba výzkumy se shodovaly i ve **vnímání blízkosti a citového odstupu** ve vztahu. Většina matek popisovala citovou blízkost a otevřenost ve vztahu se svými dcerami. V bakalářské diplomové práci ji ženy vnímaly především v povídání. Matky v obou studiích

byly většinou s mírou blízkosti většinou spokojeny, některé ženy v magisterské diplomové práci si přály větší otevřenost a blízkost ve vztahu, nechtěly se však dcerám vnučovat, a proto se se situací smířily. Ženy, které zažívaly odstup, jej dávaly za vinu povahovým vlastnostem dcery a vnějším okolnostem jako je například časové vytížení, ve většině případech již byly se situací vyrovnány a rezignovaly na její zlepšení. V magisterské diplomové práci se objevily ženy, které zažívaly tyto pocity ambivalentně, byla zde patrná nevyrovnanost a vliv okolností na projevování blízkosti a odstupu.

Matky v obou studiích pocívaly **vzájemnou empatii** ve vztahu s dcerou. Ani v této otázce nedošlo k závažným odlišnostem ve výsledcích. Ve **vyjadřování přání a potřeb** se matky shodují na vyjadřování se přímo. V bakalářské práci se objevuje neochota matek o něco žádat a pocit obtěžování dcery. V případech, kdy s dcerou o svých přáních nemluví, se spoléhají na sebe sama a manžela. Matky v magisterské práci svá přání také většinou vyjadřovaly přímo, avšak některé z nich poukazovaly na nepochopení nebo neochotu dcer. Lišily se tak od matek v bakalářské studii, kdy překážku v přímém vyjadřování potřeb matky tvořila bariéra na straně matky, zde matky vnímaly spíše bariéru na straně dcery.

V respektu dcery jako samostatné bytosti se matky v obou studiích opět shodly, udávaly, že dceru dostatečně respektují, nebo se o to alespoň pokoušejí. Některé matky v obou studiích si dostatečným respektem nebyly jisty. Matky se shodují také v kladných emocích zažívajících při reakcích na **úspěchy dcery**. Matky nejčastěji projevují radost, hrdost, některé jsou pyšné. Kladné emoce dávají najevo oslavou nebo pochvalou, tato zjištění byla totožná v obou studiích. Matky nezaznamenaly ve většině případech v obou studiích **změny ve vztahu po svatbě dcery**. Pokud je zaznamenaly, vnímaly je pozitivně, ale i negativně, objevilo se odcizení. Toto se objevilo v obou studiích. K rozdílu došlo ve **změnách s narozením dítěte dcery**. V bakalářské práci většina žen změnu zaznamenala a většina ji označuje za pozitivní. V diplomové práci většina žen změnu nezaznamenala. U žen, které změnu vnímaly, se objevilo větší sblížení a porozumění. Od narození vnoučat už většinou uplynula delší doba, některé respondentky v obou studiích byly již prababičkami, a proto se jim špatně hodnotilo, jakým způsobem dceři s dětmi pomáhaly. Většinou uváděly, že pomáhaly s hlídáním a že děti jim umožňovaly častější kontakt s dcerami.

Co se týče pomoci poskytované dcerami matkám, v magisterské diplomové práci stoupl počet žen, které ji využívaly pravidelně. Nicméně kategorie se shodují. Objevují se zde ženy, které pomoc odmítají, využívají dle potřeby a ženy, které ji využívají pravidelně. Dcery nejčastěji matkám pomáhaly v domácnosti, týká se to obou studií.

Co se týče **lepšího období vztahu**, ženy v obou studiích jej popisovaly jako stálý, neměnný, bez velkých hádek a nedorozumění. V obou studiích matky vzpomínaly na rané dětství dcery, nebo když dcera bydlela doma. Ženy v současné studii navíc zmiňovaly období rozvodu, matky s bakalářské smrt manžela – shodují se tedy na vztahových milnících.

Ženy se shodují i v oblasti sblížení a porozumění, často v obou studiích zazněla odpověď „ve všem“. Shodovaly se v orientaci na rodinu, v podobnosti, oceňovaných vlastnostech. Ženy z bakalářské práce navíc udávaly ovdovění jako období sblížení vztahu s dcerou, poukazovaly však také na rostoucí závislost, která touto situací vzniká. V diplomové práci ženy ovdovění nezmiňovaly. Při odpovídání, zda jsou pro dceru vzor, projevovaly v obou studiích matky skromnost a nejistotu. Shodly se, že pro dcery jsou vzorem, nejčastěji v povahových vlastnostech a přístupu k rodině (hlavně výchova dětí).

Matky v obou studiích se shodují i na vnímání dostatku **podpory ze strany dcery**. V posouzení, zda jsou **dcery na matky hrdé**, respondentky opět projevovaly nejistotu a skromnost. Shodly se, že dcery na ně hrdé jsou, převážně ve vlastnostech, nejčastěji z nich pozitivně hodnotily samostatnost vzhledem k věku matky. Toto zjištění koresponduje s výsledky v obou výzkumech. Na dcerách si matky vážily přístupu k životu, vzdělání a vlastnostmi, což opět koresponduje se zjištěním v obou výzkumech. Ženy se shodovaly také v oblastech vděčnosti k dceři, jako je pomoc a podpora, lásku, porozumění a přístup dcer k nim.

Přestože matky poukazují na vyrovnanost vztahu i co se týče jeho **zhoršení v některém období**, ženy ve výzkumu magisterské diplomové práce přiznávají ve většině případech zhoršení vztahu v některém období. Ženy v bakalářské diplomové práci se dělí na poloviny, kdy jedna zhoršení vztahu přiznává a druhá neguje. V současném výzkumu je tedy patrný nárůst participantek, které udávají zhoršení vztahu. Celkově se v tomto výzkumu ženy více otevírají, co se týče negativních aspektů vztahu. Vliv spatřuji převážně v metodologii získávání dat a absenci přímého kontaktu s výzkumníci. Nicméně na druhou stranu získáváme dat méně, jsou stručnější a mnohdy nejasná. V oblastech zhoršení vztahu se ženy shodují, udávají jej do období dospívání. Na zhoršení vztahu měly v obou výzkumech vliv potíže v partnerských vztazích.

Ve výskytu **neshod a nedorozumění** se obě práce liší v počtu respondentek přiklánějících se k jednotlivým kategoriím, kategorie se však víceméně shodují. Ženy v současné studii přiznávaly výskyt neshod a nedorozumění, v bakalářské práci je spíše negovaly. Neshody a nedorozumění o obou pracích pramení z generačních rozdílů, nedostatku

času dcery na matku, výchově dětí nebo v poskytování nevyžádaných rad. Za problematické oblasti v chování a řeči dcer matky v obou studiích označily povahové vlastnosti dcer nebo projevy chování vůči nim.

Matky v bakalářské práci **touhu po odlišení dcer** ve většině případech negovaly, pokud ji připouštěly, viděly ji v některých povahových vlastnostech, stejně jako ženy z magisterské diplomové práce, které touhu po odlišnosti dcer ve většině případů naopak připouštěly. Ženy v obou studiích se shodovaly, že dcery **kritizují**. V obou studiích respondentky negovaly existenci **negativních, ambivalentních či nepříjemných pocitů** v jejich vztahu s dcerami. Existenci srovnávání či soupeření připouští pouze několik žen v magisterské práci, srovnávání se týká nejčastěji záležitostí okolo domácnosti. Matky v obou studiích negují **pocity ublížení a odmítnutí** dcer vyvolané jimi, matkami. Pokud je ženy připouští (a to jen v magisterské práci), zasazují je do minulosti. V současnosti je negují.

V bakalářské práci se ženy dělily na poloviny v **ovlivňování života dcery dle svých představ**. Participantky v současné studii ovlivňování života dcer dle svých představ ve většině případech negují. K rozdílu dochází ve vnímání zklamání v jejich vztahu. Participantky v magisterské studii ve většině případech přiznávají oboustranné zklamání, ženy v bakalářské vzájemné zklamání naopak popírají. Ženy v obou studiích zklamání popisují jako „běžné problémy“ a popírají jeho dlouhodobé ovlivnění vztahu.

Magisterská diplomová práce tak potvrzuje zjištění z bakalářské diplomové práce. Vnímání vztahu matek v období stáří nelze zobecnit, každý vztah je jedinečný a nelze vyjmout z propojenosti s ostatními vztahy v rodině, ani z vlivu historie, zkušeností a osobností obou zúčastněných žen. Matky v bakalářské i diplomové práci zdůrazňovaly stabilitu vztahu, většinou bez vážných konfliktů, vztah tak popisovaly po celé jeho trvání. Nabízí se otázka, zda si matky vztah již idealizovaly, nebo zda došlo ke zkreslení paměti. Otevřenost, prohloubení citové vazby může ovlivňovat narůstající věk matek i dcer. Tato teorie podporuje i popis vztahu v tomto období dle Vágnerové (2008).

10.3. Diskuze v rámci metodologie

Výzkumný soubor tvořilo 43 respondentek ve věkovém rozmezí 60-88 let. Do výzkumu jsem zařadila i nekompletně vyplněné dotazníky. Jednotlivé okruhy jsem hodnotila zvlášť, proto vyplnění dotazníku nebylo nutné, pro hodnocení vztahu s dcerou. Snažila jsem se tak se co nejlépe přiblížit saturaci dat, vyřazením nekompletních dotazníků bychom přišli o cenná data,

protože v dotaznících se vyskytovaly hodnotné odpovědi. U jednotlivých okruhů udávám počet respondentek, které na danou otázku odpovídaly, počet se pohybuje v rozsahu 33-43 participantek. U některých otázek se i u kompletních dotazníků objevovalo vynechání odpovědi (nesmyslné vyplnění například „xx“ „??“ apod.). K nekompletním dotazníkům mohlo dojít skrze náročnost dotazníků vlivem otevřených otázek a rozsahu dotazníku. Vyplňování tak bylo časově i mentálně náročné, proto možná ne všechny matky došly až ke konci. Dotazníky byly většinou ukončeny během první třetiny vyplňování, v jednom případě žena odpovídání ukončila po otázce č. 29 týkající se zklamání. U žen v období stáří se informační technologie a internet dosud nestaly běžnou součástí života, proto šíření mezi tuto skupinu dat bylo obtížnější než například u Dcer I. Vzhledem k této skutečnosti byla metoda samovýběru doplněna i metodou prostého náhodného výběru, kdy byl ženám dotazník zasílán v elektronické podobě, vyplnily jej buď samy, nebo s pomocí rodinných příslušníků, některé ženy jej vyplnily ručně a zaslaly zpátky. Snažila jsem se tak získat co největší počet respondentek.

Oproti bakalářské diplomové práci (Večerková, 2014) nebyla stanovena spodní hranice věku dcer. V již zmiňované práci se jednalo o hranici 37 let věku dcer Matek II, nejmladší dcera v současné studii je ve věku 23 let. Vyřazení tohoto omezení zapříčinila nemožnost kontroly vzorku a opět by došlo k menšímu počtu získaných dotazníků. Došlo také k posunutí hranice věku matek směrem dolů, v bakalářské diplomové práci (Večerková, 2014) se jednalo o hranici 66 let, v současné práci je hranice věku matek 60 let. Opět se zde uplatňuje nemožnost kontroly zapojeného vzorku přes metodu samovýběr, sesbíraná data tvořila kontinuum, proto bylo obtížné stanovit věkovou hranici pro jednotlivé soubory a přihlédly jsme k rovnoměrnosti rozdělení počtu respondentek, přesto je patrný nepoměr, nejvíce v souboru Dcery I. Pro tyto participantky je užívání internetu a účast na šetřeních tohoto typu už běžnou součástí života.

Co se týká saturace dat, jsem názoru, že k ní nemohlo dojít. Přesto mezi participantkami se nachází ženy různého věku daného úseku, ženy spíše racionální i projevující emoce, vdané, svobodné, rozvedené, ovdovělé matky. Žijící s dcerou i žijící samostatně, s více dětmi, ale i s dcerou v roli jedináčka, matky, jejichž dcery prošly přechodem do manželství, narodily se jim děti, ale i dcery bez dosud založené rodiny. Matky, které zažívaly ve svých vztazích blízkost, ale i odstup. Výzkumný soubor je z tohoto pohledu zastoupen pestře. Přesto se objevovaly stále nové poznatky, proto nemůže být řeč o saturaci.

Jako metoda získávání dat by zvolen dotazník s otevřenými otázkami, který byl šířen internetovou cestou přes webový server www.surveymonkey.com. Vyplňování touto cestou byla zajištěna plná anonymita, která mohla napomoci participantkám se více otevřít, být upřímné a nebát se mluvit i o negativních oblastech vyskytujících se ve vztahu s dcerou. Tato výhoda se objevila oproti polostrukturovanému rozhovoru v rámci výzkumu bakalářské diplomové práce, při které mohla hrát role asymetrie výzkumnic a participantek. Tato asymetrie mohla pramenit například z věku výzkumnic a nedostatku zkušeností v porovnání s participantkami, mohla zapříčinit stylizaci respondentek, nebo překážky ve sdílení intimních prožitků. Vyplňování dotazníku mohlo odstranit tuto stylizaci a vytvořit prostředí pro sdílení intimních prožitků. Na druhou stranu tato forma získávání dat neumožňuje se v rámci vyplňování doptávat a směřovat respondentky k zjišťovanému cíli, není zde možnost vysvětlovat nejasnosti, které se v průběhu objevují, ani se doptávat pro ujasnění krátkých, obecných odpovědí typu „ano/ne“. Získaná data od jednotlivých žen tak byla více strohá, nerozvětvená. Na druhou stranu jich dotazník šířený internetovou cestou umožnil získat více, než interview tváří v tvář.

Do diskuze zahrnuji i spolupráce týmu, kterou vyžadovalo šíření dotazníku, ale i analýzu a vyhodnocení výzkumu, kdy bylo potřeba sjednotit okruhy vyhodnocení. Snahy sjednotit kategorie a subkategorie alespoň v rámci Matek I a Matek II nebylo možné. Matky v těchto výzkumných souborech se ve svých vztazích příliš lišily a kategorie či subkategorie by bylo možné sjednotit pouze za cenu přílišné obecnosti. Tento jev přisuzujeme generačnímu rozdílu a změnám v přístupu k výchově dětí a vztahu mezi rodiči a dětmi v současné společnosti. Rozhodly jsme se proto pro shodu pouze v okruzích. Okruhy se shodují v rámci celého výzkumu, což usnadňuje přehlednost i kompatibilitu. Okruhy byly zachovány z bakalářských diplomových prací, opět pro lepší porovnání v rámci této pokračovací studie. Při prezentaci výsledků dominuje snaha o zachování co nejvyšší autenticity výpovědí, proto kategorie a subkategorie ilustrují přímými citacemi z dotazníků. Snažím se tak omezit subjektivnímu vlivu při zpracování dat, na druhou stranu tento způsob prezentace výsledků klade vyšší nároky na čtenáře.

Výsledky této studie mohou být přínosné pro poradensko-psychologickou praxi. Vztah matky a dcery dosud není dostatečně prozkoumán a zaslouží si další zkoumání. Například na shodu v jeho vnímání mezi páry matek a dcer. Za bližší zkoumání stojí také vnímání matky proměn jejího vztahu s dcerou při nemoci, při její zvyšující se závislosti. Zájem výzkumů si také zaslouží vztahy matek a dcer narušené těžkými životními okolnostmi, jako jsou tragická

úmrť v rodině, těžké nemoc členů rodiny nebo vztahy zatížené psychopatologií či závislostí jedné z žen. Tyto ženy jsme z naší studie vyloučily.

11. Závěry

Závěry jsem pro větší přehlednost rozdělila podle jednotlivých výzkumných otázek.

11.1. Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou?

- Matky vztah většinou hodnotí kladně, popisují jej pozitivními vlastnostmi.
- Většina matek nebydlí se svými dcerami. Odstěhování dcer nemělo zásadní vliv na vztah.
- Většině matek nezáleželo na souhlasu dcery s vlastním rozhodnutím.
- Většina respondentek vnímá ve svém vztahu s dcerou citovou blízkost a otevřenost spíše než citový odstup a uzavřenost. Participantky byly s množstvím otevřenosti a blízkosti spokojeny.
- Ženy ve svém vztahu vnímají vzájemné porozumění a empatii.
- Většina žena svá přání dcerám vyjadřuje přímo.
- Matky respektovaly dceřinu samostatnost a originalitu, nebo se o to alespoň pokoušely.
- Respondentky zažívaly při úspěchu dcery kladné emoce.
- Frekvence kontaktu se pohybovala od denního kontaktu po nestýkání se.
- Většina matek tuto frekvenci vnímala jako dostačující.
- Manželství dcery neovlivnilo vztah s matkou. Ženy, které změnu vnímaly, ji hodnotily většinou pozitivně.
- Matky, které zažily mateřství dcery, se dělily přibližně na poloviny. Jedna polovina žen vnímala ve vztahu po narození dětí dcery změnu, většinou ji hodnotily pozitivně, zažívaly větší pochopení, porozumění a sblížení.
- Téměř polovina dcer poskytovala matkám pravidelnou pomoc.

11.2. Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?

- Většina žen vztah vnímala jako stabilní a neměnný po celý jeho průběh, nezaznamenaly období zlepšení vztahu.
- Oblastí sblížení je rodina, a také společné zájmy a sdílené životní postoje.

- Většina matek se domnívá, že je dcery vnímají jako určitý vzor a to nejčastěji v oblasti rodiny.
- Účastnice výzkumu pocítovaly ve dostatek podpory ze strany dcery.
- Matky pocítovaly hrdost na svou osobu ze strany dcery, především na své vlastnosti a oblasti spojené s fungováním v rodině. Hrdost dcer se nejčastěji projevovala v komunikaci.
- Matky si na svých dcerách nejčastěji vážily povahových vlastností jako je pracovitost, obětavost, upřímnost. Cenily si také odhodlání, odvahy a vzdělání.
- Participantky cítily vděk k dceři, nejčastěji za pomoc a podporu a přístup dcery k nim.

11.3. Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?

- Během svého vztahu s dcerou matky většinou prošly horším obdobím. Zhoršení vztahu zapříčinilo dospívání dcery, potíže v partnerských vztazích, nebo zklamání matčina očekávání.
- K neshodám vedou generační rozdíly obou žen nebo také rodinné záležitosti.
- Matky na dcerách rozčilují některé jejich vlastnosti, způsob života nebo projevy chování vůči nim.
- Matky vnímají, že se dcery chtějí odlišit v některých vlastnostech a postojích k životu.
- Matky kritizují projevy chování dcer, jejich životní styl, ale i „běžné životní maličkosti“, výchova a přístup k dětem/vnoučatům.
- Existenci negativních, rozporuplných či nepříjemných pocitů matky ve většině případů negují. Pokud se objevují, s věkem ubývají.
- Několik matek zaznamenalo srovnávání či soupeření ve vztahu s dcerou, nejčastěji se týká záležitostí kolem vedení domácnosti nebo rodiny.
- Pocity ublížení nebo odmítnutí na straně dcery ze strany matky participantky negují. Pokud je připouští, zasazují je do minulosti.
- Přibližně třetina matek připouští snahu o ovlivňování života dcer.
- Ve většině vztahů došlo k oboustrannému zklamání malé závažnosti, bez dlouhodobých dopadů na vztah.

Souhrn

Dospělostí dítěte rodičovství nekončí, ale pokračuje jiným způsobem, který se obě strany učí. Tímto vztahem se zabývala ve své knize Bouvard (2013), vztahem dospělých dětí a jejich matek se věnovala také Lye (1996). Matka a dcera zastává různé role a postavení, které přináší s sebou do vzájemného vztahu. Jejich vztah je tak dynamický, vzájemně se ovlivňující interaktivní systém (Bujold, 2004). Působení celé rodiny na jednotlivce zdůrazňovali rodinná psychoterapeutka Trapková a lékař a rodinný psychoterapeut Chvála (2009). Výzkumy zabývající se vztahem rodičů a dospělých dětí poukazují na nepřetržitost vývoje v průběhu života. Kvalita vztahu se může měnit v průběhu životních okolností a zvyšování potřeb ze strany stárnoucích rodičů (Hogerbrugge & Silverstein, 2014; Silverstein & Bengtson, 1997). Názory, že vztah mezi dítětem a rodiči je důležitý pouze v dětství, jsou dnes již překonány. Naopak panuje názor, že je tento vztah důležitý po celý život a je považován za cenný zdroj pomoci a podpory (Cooney & Uhlenberg, 1992; Fingerman, 2001; Lye, 1996).

V dospělosti se vztah rodičů a dětí mění z asymetrického vztahu na více reciproční, rovnoměrný a symetrický vztah mezi dospělými. Rodiče se učí učit své dospělé děti vnímat jako autonomní jedince. Děti se učí své rodiče vnímat jako osobnosti s vlastními potřebami, slabostmi a životní historií. Tento posun k symetrii je mnohdy doprovázen konflikty (Buhl, 2007; Clarke, Preston, Raksin, & Bengtson, 1999; Berman & Sperling, 1991; Vasallo, Smart, & Prince-Robertson, 2009). Stárnutí rodičů vnáší do vztahu opět asymetrii, tentokrát péči a podporu přijímají rodiče od svých dětí (Buhl, 2007; Birditt, Fingerman, Lefkowitz, & Kamp Dush, 2008; Vasallo, Smart, & Price-Robertson, 2009).

Vztah je prostoupen vývojem a zráním obou žen, je protkán důležitými milníky a přechody, na které se zaměřila Fischer (1981; 1986), Mottram a Hortacsu (2005), také Shawler (2004) a Bouvard (2013). Mezi tyto milníky patří například dospívání dcery, manželství, mateřství, matčino stárnutí, odchod do důchodu, ovdovění a zhoršující se zdraví. S postupem času má vztah tendenci se zlepšovat, ženy získávají zkušenosti v různých rolích, roste jejich schopnost empatie. Učí se vzájemně se přizpůsobovat měnícím se podmínkám jejich vztahu (Fischer, 1981; Mottram & Hortacsu, 2005).

Důležitou součástí vztahu matky a dospělé dcery je komunikace, jejíž systém si budují obě zúčastněné po celou dobu trvání vztahu. Skrze komunikaci si vytváří blízkost ve vztahu, zvyšují intimitu, probíhají skrze ni konflikty i kritika. Komunikace je také nositelka emocí. Tímto tématem se hojně ve svých knihách zabývají Tannen (2006) a Apter (2004).

Každý vztah má pozitivní i negativní stránky. Co se týče negativních stránek velký přínos této oblasti má Fingerman (1995; 1996; 1997; 1998; 2000; 2001). V rámci vztahu matek a dcer se vlivem společnosti a předsudků nemluví o srovnání a soupeření nebo o existenci závislosti, přesto ji mnozí autoři zkoumali a potvrdili, například Novák (2008), Streep (2009), Tannen (2006), Trapková a Chvála (2009) a C. Ryff, P. Schmutte, M. J. Essex a Y. H. Lee (1994). Časté je prožívání ambivalence v tomto vztahu, která může pramenit například ze závislosti (Willson, Shuey, Elder & Wickrama, 2006), nejasných hranic (Schwartz & Ayalon, 2015), ale i z nenaplněných očekávání (Birditt, Fingerman, & Zarit, 2010; Pillemer & Sutor, 2002; Schwartz & Ayalon, 2015). Vztah může procházet obdobím odcizení, které může být vratné, ale i nevratné. Této problematice se věnovali například Gilligan, Sutor a Pillemer, (2015), také Kalmijn a de Graaf (2012).

Vztah matky a dcery je centrálním vztahem v životě obou zúčastněných, jeho kvalita souvisí s celkovou spokojeností matek a dcer, tomuto jevu věnovali pozornost Conley, Moors a Ziegler (2011) a také o něco dříve i Barnett, Kibria, Baruch a Pleck (1991).

Mezi stárnoucí matkou a její dcerou ve středních letech dochází obvykle ke stabilizaci vztahu. Matka prochází změnami na úrovni schopností a dovedností. Dcery v tomto věku bývají označovány často za „sendvičovou generaci“, pečují o své stárnoucí rodiče, dospívající děti a zároveň se na ně valí pracovní povinnosti. Změny ve stáří, především úbytek kognitivních schopností přispívá k problémům v komunikaci, někdy vedou až ke vzniku konfliktů. U matek může docházet k problémům v paměti, mění se prožívání času, snižuje se tolerance k zátěži. Postupně se zvyšuje riziko závislosti matky na dceři (Vágnerová, 2008).

Důležitým obdobím ve stáří matky je prarodičovství, díky kterému vzniká nový prostor pro seberealizaci, také ale může být zdrojem ambivalentních pocitů (Vágnerová, 2008; Langmeier & Krejčířová, 2006). Do rozporu se mnozí autoři dostávají ohledně ovdovění matky, někteří jako Mottram a Hortacsu (2005) očekávají vyšší blízkost mezi matkou a dcerou, jiní Willson, Shuey, Elder a Wickmara (2006) naopak popisují zvýšení závislosti matky na dceři a s tím související ambivalentní pocity podle Umbersona (1992) k ovlivnění vztahu ovdověním nedochází.

V tomto věku se z dcery mnohdy stává pečovatelka, touto situací se zabývalo dostatek gerontologických výzkumů (Brody, 1981; 1985; Brody & Schoonover, 1986; Lang & Brody, 1983; Sheehan & Donorfio, 1999; Mottram & Hortacsu, 2005; Shawler, 2004; Tannen, 2006; Novák, 2004; Gonya, Paris & de Saxe Zerden, 2008), méně výzkumů se věnovalo povaze

vztahu, když jsou obě zdravé a nepotřebují starost a péči (Aldous, Klaus, & Klein, 1985; Baruch & Barnett, 1983; Fischer, 1981; Sutor, 1987).

Výzkumná část magisterské diplomové práce je součástí širšího výzkumného záměru, který je veden a koordinován doc. PhDr. Irenou Sobotkovou, CSc., podílejí se něm další tři studentky z 2. ročníku navazující magisterského studia psychologie, které je rovněž zpracovávají do formy magisterské diplomové práce, konkrétně Bc. Barbora Burešová, Bc. et Bc. Zuzana Purová a Bc. Vladěna Spáchalová. Magisterské diplomové práce navazují na bakalářské diplomové práce, se stejným tématem, nyní navazujeme pokračovací studií. Stejně jako v bakalářských diplomových pracích vypracovává teoretickou část a zpracovává data vlastního výzkumného souboru – ženy v pozici matky nebo dcery v určitém věkovém období – každá studentka samostatně. Výzkumný problém mé magisterské diplomové práce je zaměřen na prožívání vztahu matky a dcery z pohledu matky v období starší dospělosti a stáří matky (od 60 let) a jejich dospělými dcerami. Cílem je zachycení specifík vztahu z pohledu matek v již zmiňovaném období ke svým dcerám. Výzkumné otázky se zabývají charakteristikou vztahu, zjišťují, které aspekty ženy vnímají jako kladné a které jako negativní.

Z metodologického hlediska byl zvolen kvalitativní přístup, v jehož rámci jsme zvolili přístup fenomenologického zkoumání. Jako metoda získávání dat byl zvolen dotazník s otevřenými otázkami, který byl šířen internetovým šetřením pomocí webového serveru www.surveymonkey.com. Metodou zpracování a analýzy byla zvolena obsahová analýza, v jejímž rámci jsem použila metodu vytváření trsů a metodu zachycení vzorců.

Protože je tento výzkum součástí širšího výzkumného projektu, výběrové soubory byly rozděleny do 4 skupin, každá skupina tvořila výzkumný soubor pro danou výzkumnici. Souborem pro můj výzkum se staly Matky II, tedy ženy nad 60 let, matky dospělých dcer. Tvořilo jej celkem 43 respondentek, do souboru jsem zařadila i nekompletní dotazníky, protože jednotlivé okruhy byly hodnoceny každý zvlášť a přišli bychom tak o cenná data. Participantky byly do výzkumu zařazeny na základě metod výběru výzkumného souboru, kterými byly metoda sněhové koule, metoda samovýběru a prostý záměrný výběr. Věk matek ve výzkumu se pohyboval v rozmezí 60-88 let, průměrný věk byl 67,6 let. Průměrný věk dcer byl 39,9 let.

Výsledky byly řazeny dle tří výzkumných otázek pro příslušné kapitoly v rámci jednotlivých okruhů, ve kterých byly odhaleny kategorie a subkategorie. Matky vztah hodnotí kladně, popisují jej pozitivními vlastnostmi, vnímají jej jako velmi dobrý, kamarádský,

respektující. Odstěhování dcer nemělo zásadní vliv na vztah. Matkám nezáleží ve většině případech na souhlasu s vlastním rozhodnutím. Většina participantek vnímala ve svém vztahu s dcerou citovou blízkost a otevřenost, také popisovaly vzájemnou empatii a porozumění. Matky svá přání vyjadřují přímo a mají respekt k dceřině samostatnosti a originalitě. Při úspěších dcery zažívají matky kladné emoce, jako je hrdost, potěšení, radost, uznání nebo obdiv. Manželství neovlivnilo vztah dcery s matkou. Rozdíly byly zaznamenány u narození dítěte, matky se rozdělily na poloviny, kdy jedna vnímala změnu ve vztahu s dcerou, většinou pozitivní a druhá vztah hodnotila jako stálý neměnný, beze změny. Matky od dcer získávaly pravidelnou pomoc.

Další výzkumná otázka zjišťovala pozitivní aspekty vztahu. Ženy vztah vnímaly jako neměnný a stabilní, bez výraznějších změn během jeho průběhu. Důležitým aspektem sblížení je rodina, například vnoučata, v některých případech i pravnoučata. Většina matek se domnívá, že je dcery vnímají jako určitý vzor ve vlastnostech, ale i přístupu k rodině. Pociťovaly hrdost na svou osobu ze strany dcery, která se nejčastěji projevovala v komunikaci. Matky si na svých dcerách vážily povahových vlastností a cítily k dcerám vděk.

V negativních aspektech vztahu byly dcery otevřenější než v bakalářské diplomové práci, přesto se výsledky v této, ani v předešlých výzkumných otázkách zásadně nelišily. Respondentky přiznávaly zhoršení vztahu, které nejčastěji ovlivnilo dospívání dcery nebo potíže v partnerských vztazích. Zhoršení vztahu způsobilo také zklamání matčina očekávání. K neshodám vedou nejčastěji generační rozdíly mezi ženami. Matky přiznávají, že dceru kritizují. Matky negují výskyt negativních, ambivalentních či nepříjemných pocitů. Několik matek zaznamenalo srovnávání či soupeření ve vztahu s dcerou, nejčastěji se týkalo domácnosti nebo rodiny. Pokud respondentky přiznávají pocity ublížení a odmítnutí na straně dcery způsobené jimi, zasazují je do minulosti. Ve většině případech je však negují, přiznávají prožití oboustranného zklamání během jejich vztahu. Vztah matky a dcery dosud není dostatečně prozkoumán a vyžaduje další zájem výzkumníků.

12. Použitá literatura

- Albert, I., & Ferring, D. (2012). Intergenerational value transmission within the family and the role emotional relationship quality. *Family Science, 1*, 4-12.
- Aldous, J. (1995). New views on the family life of elderly and near-elderly. *Journal of marriage and family, 49*, 227-234.
- Aldous, J., & Klein, D. M. (1991). Sentiment and services. models of intergenerational relationships in mid-life. *Journal of marriage and family(55)*, 595-608.
- Aldous, J., Klaus, E., & Klein, D. M. (1985). The understanding heart: Aging parents and their favorite children. *Child development, 56*, 303-316.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of marriage and family, 72*, 650-666.
- Amato, P., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of marriage and family, 68*, 222-235.
- Apter, T. (2004). *You don't really know me: Why mothers and daughters fight and how both can win*. New York: W. W. Norton & Company.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*, 469-480.
- Barnett, M. A., Mills-Koonce, W. R., Gustafsson, H., & Cox, M. (2012). Mother-grandmother conflict, negative parenting, and young children's social development in multigenerational families. *Family relations, 61(5)*, 864-877.
- Barnett, M. A., Mills-Koonce, W. R., Gustafsson, H., & Cox, M. (2012). Mother-Grandmother Conflict, Negative Parenting, and Young Children's Social Development in Multigenerational Families. *Family Relations, 61(5)*, 864-877.
- Barnett, R. C., Kibria, N., Baruch, G. K., & Pleck, J. H. (1991). Adult daughter-parent relationships and their associations with daughters' subjective well-being and psychological distress. *Journal of marriage and the family(53)*, 29-42.

- Baruch, G., & Barnett, R. C. (1983). Adult daughters' relationships with their mothers. *Journal of marriage and family, 45*(3), 601-606.
- Baruch, G., & Barnett, R. C. (1983). Adult Daughters' Relationships with Their Mothers. *Journal of Marriage and Family, 45*(3), 601-606.
- Bengtson, V. L., & Roberts, R. E. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: an example of formal theory construction. *Journal of marriage and family, 53*, 856-870.
- Bengtson, V., Giarrusso, R., Mabry, J. B., & Silverstein, M. (2002). Solidarity, conflict, and ambivalence: Complementary or competing perspectives on intergenerational relationships? *Journal of marriage and family, 64*(3), 568-576.
- Berman, W. H., & Sperling, M. B. (1991). Parental attachment and emotional distress in the transition to college. *Journal of youth and adolescence, 20*, 427-440.
- Birditt, K. S., Fingerman, K. L., & Zarit, S. H. (2010). Adult children's problems and successes: Implications for intergenerational ambivalence. *Journal of gerontology: Psychosocial sciences and social sciences, 65*, 145-153.
- Birditt, K. S., Fingerman, K. L., Lefkowitz, E. S., & Kamp Dush, C. M. (2008). Parents perceived as peers: Filial maturity in adulthood. *Journal of adult development, 15*, 1-12.
- Blieszner, R., Usita, P. M., & Macnini, J. A. (1996). Diversity and dynamics in late-life mother-daughter relationships. *Journal of women & aging, 8*(3/4), 5-24.
- Bojczyk, K. E., Lehan, T. J., McWey, L. M., Melson, G. F., & Kaufman, D. R. (2011). Mothers' and their adult daughters' perceptions of their relationship. *Journal of family issues, 32*(4), 452-481.
- Bouvard, M. G. (2013). *Mothers of adult children*. Plymouth: Lexington Books.
- Boyd, C. J. (1989). Mothers and daughters: A discussion of theory and research. *Journal of marriage and family, 51*(2), 291-301.
- Boyd, C. J. (1989). Mothers and Daughters: A Discussion of Theory and Research. *Journal of Marriage and Family, 51*(2), 291-301.

- Brody, E. (1981). 'Women in the middle' and family help to older people. *Gerontologist*, 21, 471-480.
- Brody, E. (1985). Parent care as a normative family stress. *Gerontologist*, 25, 19-29.
- Brody, E., & Schoonover, C. B. (1986). Patterns of parent-care when adult daughters work and when they do not. *Gerontologist*, 26, 372-381.
- Buhl, H. M. (2007). Well-being and the child-parent relationship at the transition from university to working life. *Journal of adolescent research*, 22, 550-571.
- Bujold, C. (2004). Constructing career through narrative. *Journal of vocational behavior*, 64, 470-484.
- Cicirelli, V. (1983). Adult children's attachment and helping behavior to elderly parents: a path model. *Journal of marriage and family*, 45, 815-826.
- Cicirelli, V. G. (1995). A Measure of caregiving daughters' attachment to elderly mothers. *Journal of family psychology*, 9(1), 98-94.
- Clarke, E. J., Preston, M., Raksin, J., & Bengtson, V. L. (1999). Types of conflicts and tensions between older parents and adult children. *The gerontologist*, 39, 261-270.
- Cleveland, M. J., Reavy, R., Mallett, K. A., Turrisi, R., & White, H. R. (2014). Moderating effects of positive parenting and maternal alcohol use on emerging adults' alcohol use: Does living at home matter? *Addictive Behaviors*, 39, 869-878.
- Cloud, H., & Townsend, J. (2003). *Prosím tě, mami: Jak nás ovlivnily naše matky?* Praha: Návrat domů.
- Conley, T. D., Moors, A. C., & Ziegler, A. (2011). Trust and satisfaction in adult child-mother (and other) relationships. *Basic and applied social psychology*, 33, 239-254.
- Cooney, T. M., & Uhlenberg, P. (1992). Support from parents over the life course: The adult child's perspective. *Social Forces*, 71, 63-84.
- Crimmins, E. M., & Ingegneri, P. (1990). Interaction and living arrangements of older parents and their children. *Research of aging*, 12, 3-35.
- Dor, A. (2013). Don't stay out late! Mom, I'm twenty-eight: Emerging adults and their parents under one roof. *International journal of social science studies*, 1(1), 37-46.

- Edelmanová, H. (2009). *Matky bez matek: Jak z nás ztráta matky utváří rodiče, kterými se stáváme*. Praha: Equilibrium.
- Eggebeen, D. J., & Davey, A. D. (1998). Do safety nets work? The role of anticipated help in times of need. *Journal of marriage and the family*, 60, 939-950.
- Eggebeen, D. J., & Hogan, D. P. (1990). Giving between generations in American families. *Human nature*, 1, 211-232.
- Fingerman, K. (2000). "We had a nice little chat": Age and generational differences in mothers' and daughters' descriptions of enjoyable visits. *Journal of gerontology*, 55, 95-106.
- Fingerman, K. L. (1995). Aging mothers' and their adult daughters' perceptions of conflict behaviors. *Psychology and Aging*, 10(4), 639-649.
- Fingerman, K. L. (1995). Aging Mothers' and Their Adult Daughters' Perceptions of Conflict Behaviors. *Psychology and Aging*, 10(4), 639-649.
- Fingerman, K. L. (1996). Sources of conflict in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and aging*, 10, 639-650.
- Fingerman, K. L. (1997). Aging mothers' and adult daughters' retrospective rating of conflict in their past relationship. *Current psychology*, 16(2), 131-154.
- Fingerman, K. L. (1997). Aging Mothers' and Adult Daughters' Retrospective Rating of Conflict in Their Past Relationship. *Current Psychology*, 16(2), 131-154.
- Fingerman, K. L. (1998). Tight lips?: Aging mothers's and adult daughters' responses to interpersonal tensions in their relationships. *Personal Relationships*, 5, 121-138.
- Fingerman, K. L. (2001). *Aging mothers and their adult daughters: A study in mixed emotions*. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Fingerman, K. L. (2001). *Aging Mothers and Their Adult Daughters: A Study in Mixed Emotions*. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Fingerman, K., Hay, E. L., & Birditt, K. S. (2004). The best of ties, the worst of ties: Close, problematic, and ambivalent relationship across the lifespan. *Journal of marriage and family*, 66, 792-808.

- Fingerman, K., Sechrist, J., & Birditt, K. (2012). Intergenerational ties in a changing world. *Gerontology, 59*, 64-70.
- Fischer, L. R. (1981). Transitions in the mother-daughter relationship. *Journal of marriage and family, 43*(3), 613-622.
- Fischer, L. R. (1981). Transitions in the Mother-Daughter Relationship. *Journal of Marriage and Family, 43*(3), 613-622.
- Fischer, L. R. (1986). *Linked lives: Adult daughters and their mothers*. New York, NY: Harper & Row.
- Fischer, L. R. (1991). Between mothers and daughters. *Marriage and family review, 16*, 237-248.
- Galland, O. (1997). Leaving home and family relations in France. *Journal of family issues, 18*, 645-670.
- Gilligan, M., Sutor, J., & Pillemer, K. (2015). Estrangement between mothers and adult children: The role of norms and values. *Journal of marriage and family, 77*(4), 908-920.
- Gonyea, J. G., Paris, R., & de Saxe Zerden, L. (2008). Adult daughters and aging mothers: The role of guilt in the experience of caregiver burden. *Aging & Mental Health, 12*(5), 559-567.
- Green, B. A. (1990). Sturdy bridges: The role of African American mothers in the socialization of African American children. *Women and therapy, 10*, 205-225.
- Ha, J. H., Carr, D., Utz, R. L., & Nesse, R. (2006). Older adults' perceptions of intergenerational support after widowhood: how do men and women differ? *Journal of family issues, 27*, 3-30.
- Haaz, D. H., Kneavel, M., & Browning, S. W. (2014). The father-daughter relationship and intimacy in the marriages of daughters of divorce. *Journal of divorce & remarriage, 55*, 164-177.
- Hay, E. L., Fingerman, K. L., & Lefkowitz, E. S. (2007). The experience of worry in parent-adult offspring relationships. *Personal relationships, 14*, 605-622.

- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Henwood, K. L. (1997). Adult mother-daughter relationship: Two phases in the analysis of qualitative project. *Feminist & Psychology*, 7, 255-263.
- Hogerbrugge, M. J., & Silvestein, M. D. (2014). Transitions in relationships with older parents: From middle to later years. *The journals of gerontology series B: Psychological sciences and social sciences*.
- Chen, D., Yang, X., & Aagard, S. D. (2012). The empty nest syndrome: Ways to enhance quality of life. *Education Gerontology*, 38(8), 520-529.
- Cherlin, A. J., Scabini, E., & Rossi, G. (1997). Still in the nest. *Journal of family issues*, 18, 572-575.
- Johnson, E. S. (1978). "Goog" relationships between older mothers and their daughters: A Causal Model. *The Gerontologist*, 18(3), 301-306.
- Juang, L. P., & Silberstein, R. K. (2001). Family transitions for young adult women in the context of a changed Germany: Timing, sequence and duration. *American behavioral scientist*, 44, 1899-1917.
- Kalmijn, M. (2007). Gender differences in the effects of divorce, widowhood and remarriage on intergenerational support: Does marriage protect fathers? *Social forces*, 68, 1079-1104.
- Kalmijn, M., & de Graag, P. M. (2012). Life course changes of children and well-being of parents. *Journal of marriage and family*, 74, 269-280.
- Kaufman, G., & Uhlenberg, P. (1998). Effects of life course transitions on the quality of relationships between adult children and their parents. *Journal of marriage and family*, 60, 924-938.
- Lang, A. M., & Brody, E. M. (1983). Characteristics of Middle-Aged Daughters and Help to Their Elderly Mothers. *Journal of Marriage and Family*, 45(1), 193-202.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie: 2., aktualizované vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s.

- Lee, J. E., Zarit, S. H., Rovine, M. J., Birditt, K. S., & Fingerman, K. L. (2011). Middle-aged couples' exchanges of support with aging parents: Patterns and association with marital satisfaction. *Gerontology, 58*(1), 88-98.
- Lendon, J., Silverstein, M., & Giarrusso, R. (2014). Ambivalence in older parent-adult child relationship: Mixed feelings, mixed measures. *Journal of marriage and family, 76*(2), 272-284.
- Lewis, M. (1997). *Altering fate: Why the past does not predict the future*. New York, NY: Guilford Press.
- Lopata, H. (1979). *Women as widows: Support systems*. New York: Elsevier-North Holland.
- Luescher, K., & Pillemer, K. (1998). Intergenerational ambivalence: A new approach to the study of parent-child relations in later life. *Journal of marriage and the family, 60*, 413-425.
- Lye, N. L. (1996). Adult child-parent relationship. *Annual review of sociology, 22*, 79-102.
- Martini, T. S., & Busseri, M. A. (2010). Emotion regulation strategies and goals as predictors of older mothers and adult daughters' helping-related subjective well-being. *Psychology and aging, 1*, 48-59.
- McBride, K. (2008). *Will I Ever Be Good Enough?: Healing the Daughters of Narcissistic Mothers*. New York: Simon & Schuster, Inc.
- McFadden, J., & Rawson Swan, K. (2012). Women during midlife: Is it transition or crisis? *Family and consumer sciences research journal, 40*(3), 313-325.
- Miller, P. J., & Rempel, J. K. (2004). Trust and partner-enhancing attributions in close relationships. *Personality and social psychology bulletin, 30*, 695-705.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Mottram, S. A., & Hortacsu, N. (2005). Adult daughter aging mother relationship over the life cycle: The Turkish case. *Journal of Aging Studies, 19*, 471-488.
- Novák, T. (2008). *Vztah matky a dcery*. Praha: Grada Publishing, a.s.

- O'Conner, T. G., Allen, J. P., Bell, K. L., & Hauser, S. T. (1996). Adolescent-parent relationship and leaving home in young adulthood. *New directions in child development, 71*, 39-52.
- O'Reilly, A., & Abbey, S. (2000). *Mothers and daughters: Connection, empowerment, and transformation*. New York, NY: Rowman & Littlefield.
- Onayli, S., & Erdur-Baker, O. (2013). Mother-daughter relationship and daughter's self esteem. *Procedia - Social and behavioral sciences, 84*, 327-331.
- Padilla-Walker, L. M. (2008). 'My mom makes me so angry!' Adolescent perceptions of mother-child interactions as correlates of adolescent emotions. *Social development, 17*, 306-325.
- Pillemer, K., & Suitor, J. (2002). Explaining mothers' ambivalence toward their adult children. *Journal of marriage and family, 64*, 602-613.
- Pillemer, K., Munsch, C. L., Fuller-Rowell, T., Riffin, C., & Suitor, J. J. (2012). Ambivalence toward adult children: Differences between mothers and fathers. *Journal of marriage and family, 74*, 1101-1113.
- Pillmer, K., Suitor, J. J., Mock, S. E., Sabir, M., Pardo, T. B., & Sechrist, J. (2007). Capturing the complexity of intergenerational relations: Exploring ambivalence within later-life families. *Journal of social issues, 63*, 775-791.
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2002). Older adults' preferences for informal, formal, and mixed support for future care needs: A comparison of Germany and the United States. *The international journal of aging and human development, 54*(4), 291-314.
- Rastogi, M. (2002). The mother-daughter questionnaire (MAD): Developing a culturally sensitive instrument. *The family journal: Counseling and therapy for couples and families, 10*, 145-155.
- Rastogi, M., & Wampler, K. S. (1999). Adult daughters' perceptions of the mother-daughter relationship: A cross-cultural study. *Family relations, 48*(3), 227-336.
- Rastogi, M., & Wampler, K. S. (1999). Adult Daughters' Perceptions of the Mother-Daughter Relationship: A Cross-Cultural Study. *Family Relations, 48*(3), 227-336.

- Raup, J. L., & Myers, J. E. (1989). The empty nest syndrome: Myth or reality? *Journal of counseling and development*, 68(2), 180-183.
- Riedelová, I. (2011). *Když se matky a dcery navzájem hledají*. Brno: Emitos, spol. s.r.o.
- Roan, C. L., & Raley, R. K. (1996). Intergenerational coresidence and contact: A longitudinal analysis of adult children's response to their mothers' widowhood. *Journal of marriage and the family*, 58, 708-717.
- Rossi, A. S., & Rossi, P. H. (1990). *Of human bonding: Parent-child relations across the life course*. New York: Aldine de Gruyter.
- Ryff, C. D., Lee, Y. H., Essex, M. J., & Schmutte, P. S. (1994). My children and me: Midlife evaluations of grown children and of self. *Psychology and Aging*, 9(2), 195-205.
- Sechrist, J., Suittor, J. J., Howard, A. R., & Pillemer, K. (2014). Perceptions of equity, balance of support exchange and mother-adult child relations. *Journal of marriage and the family*, 76, 285-299.
- Shapiro, A. (2004). Revisiting the generation gap: Exploring the relationships of parent/adult-child dyads. *The Intergerenational journal of aging and human development*, 58(2), 127-146.
- Shawler, C. (2004). Aging mothers and daughters: Relationship changes over time. *Ageing international*, 29(2), 149-177.
- Shawler, C. (2004). Aging Mothers and Daughters: Relationship Changes over time. *Ageing International*, 29(2), 149-177.
- Sheehan, N. W., & Donorfio, L. M. (1999). Efforts to create meaning in the relationship between aging mothers and their caregiving daughters: A qualitative study of caregiving. *Journal of aging studies*, 13(2), 161-176.
- Shrier, D. K., Tompsett, M., & Shrier, L. A. (2004). Adult mother-daughter relationships: A review of the theoretical and research literature. *Journal of the American academy of psychoanalysis and dynamic psychiatry*, 32, 91-115.

- Shulman, S., & Ben-Artzi, E. (2003). Age-related differences in the transition from adolescence to adulthood and links with family relationships. *Journal of adult development, 10*, 217-226.
- Schwartz, Y., & Ayalon, L. (2015). The experiences of older mothers following the return of an adult child home. *Journal of aging studies, 33*, 47-57.
- Silverstein, M., & Bengtson, V. L. (1997). Intergenerational solidarity and the structure of adult child-parent relationship in American families. *American journal of sociology, 103*(2), 429-460.
- Silverstein, M., Parrott, T., & Bengtson, V. (1995). Factors that predispose middle aged sons and daughters support to older parents. *Journal of marriage and family, 57*, 465-475.
- Spitze, G., & Gallant, M. P. (2004). "The bitter with the sweet": Older adults' strategies for handling ambivalence with their adult children. *Research on aging, 26*, 384-412.
- Spitze, G., & Logan, J. R. (1991). Siblings structure and intergenerational relationship. *Journal of marriage and family, 53*, 871-884.
- Streep, P. (2009). *Mean Mothers: Overcoming the Legacy of Hurt*. New York: Harper-Collins Publishers.
- Stuart-Hamilton, I. (1999). *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál.
- Suitor, J. J., & Pillemer, K. (2006). Choosing daughters: Exploring why mothers favor adult daughter over sons. *Sociological Perspectives, 49*, 139-160.
- Suitor, J. J., Gilligan, M., & Pillemer, K. (2013). Continuity and change in mothers' favoritism toward offspring in adulthood. *Journal of marriage and family, 75*, 1229-1247.
- Suitor, J. J., Gilligan, M., Johnson, K., & Pillemer, K. (2014). Caregiving perceptions of maternal favoritism, and tension among siblings. *The gerontologist, 54*, 580-588.
- Svoboda, M., Humpolíček, P., & Šnorek, V. (2013). *Psychoadiagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Tannen, D. (2006). *Co to máš zase na sobě: jak spolu komunikují matky a dcery*. Brno: ZONER software, s.r.o.

- Thompson, L., & Walker, A. J. (1984). Mothers and daughters: Aid patterns and attachment. *Journal of Marriage and Family*, 46(2), 312-322.
- Thompson, L., & Walker, A. J. (1984). Mothers and Daughters: Aid Patterns and Attachment. *Journal of Marriage and Family*, 46(2), 312-322.
- Thornton, M. C., Chatters, L. M., Taylor, R. J., & Allen, W. R. (1990). Sociodemographic and environmental correlates of racial socialization by Black parents. *Child development*, 61, 401-409.
- Trapková, L., & Chvála, V. (2009). *Rodinná terapie psychosomatických poruch: Rodina jako sociální děloha*. Praha: Portál.
- Umberson, D. (1992). Relationship between adult children and their parents: Psychological consequences for both generations. *Journal of marriage and family*, 54, 664-674.
- Usita, P. M., & Du Bois, B. C. (2005). Conflict Sources and responses in mother-daughter relationships: Perspectives of adult daughters of aging immigrant women. *Journal of women & aging*, 17(1/2), 151-165.
- Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- van der Pers, M., Mulder, C. H., & Steverink, N. (2014). Geographic proximity of adult children and the well-being of older persons. *Research on aging*.
- Vassalo, S., Smart, D., & Prince-Robertson, R. (2009). The roles that parents play in the lives of their young adult children. *Family Matters*, 82, 8-14.
- Večerková, K. (2014). *Vztah matky a dcery z pohledu matky v období stáří*. (Nepublikovaná bakalářská diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Walker, A. J., & Thompson, L. (1983). Intimacy and intergenerational aid and contact among mothers and daughters. *Journal of marriage and family*, 45(4).
- Walker, A. J., & Thompson, L. (1983). Intimacy and Intergenerational Aid and Contact among Mothers and Daughters. *Journal of Marriage and Family*, 45(4).
- Walker, A. J., Martin, S. S., & Jones, L. L. (1992). The benefits and costs of caregiving and care receiving for daughters and mothers. *Journal of gerontology*, 47, 130-139.

- Wallerstein, J. S. (2005). Growing up in the divorced family. *Clinical social work journal*, 33, 401-418.
- Willson, A. E., Shuey, K. M., Elder, G. H., & Wickrama, K. S. (2006). Ambivalence in mother-adult child relations: A dyadic analysis. *Social Psychology Quarterly*, 69(3), 235-252.
- Willson, A. E., Shuey, K. M., Elder, G. H., & Wickrama, K. S. (2006). Ambivalence in Mother-Adult Child Relations: A Dyadic Analysis. *Social Psychology Quarterly*, 69(3), 235-252.

13. Přílohy

- Příloha č. 1 zadání magisterské diplomové práce
- Příloha č. 2 abstrakt v českém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce
- Příloha č. 3 úvodní dokument před zahájením vyplňování dotazníku
- Příloha č. 4 dotazník s otevřenými otázkami
- Příloha č. 5 charakteristika výzkumného souboru
- Příloha č. 6 schéma okruhů a nalezených kategorií

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCHN)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. Bc. VEČERKOVÁ Klára	Profesora Fuky 14, Olomouc - Nová Ulice	F140374

TÉMA ČESKY:

Vztah matky a dcery z pohledu matek v období stáří: pokračovací studie

TÉMA ANGLICKY:

The relationship between mother and daughter from the perspective of mother in old age: follow up study

VEDOUcí PRÁCE:

doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru katedry psychologie, který je soustředěn na popis a analýzu vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě. Vzájemný vztah matky s dětmi patří mezi klíčové faktory, které spolupůsobí při utváření osobnosti. Jde o tedy o trvale aktuální téma, jemuž je věnována výzkumná pozornost spíše v rovině patologie (např. zanedbávání a týrání dětí), nikoli v rovině běžného vztahu. V teoretické části práce budou vymezeny relevantní pojmy především z oblasti vývojové psychologie a psychologie rodiny. Jednotlivé kapitoly se budou týkat mateřství, ženství, rodinných vztahů, výchovy dívek, role dmatky a v období starší dospělosti a stáří (od 60 let). Bude podán přehled o současném stavu poznání v této oblasti. Výzkumná část bude navazovat na výsledky kvalitativního výzkumu realizovaného v první fázi projektu. Cílem výzkumu bude zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami z pohledu matek v období stáří. Velikost výzkumného souboru nelze přesně odhadnout, předpokládáme minimálně několik desítek žen matek ve věku od 66 let. Sběr dat bude proveden dotazníkovým šetřením pomocí webového serveru www.vmonline.cz. Půjde o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu. Vzhledem k poměrně nízkému počtu uživatelůk IT v této věkové kategorii bude současně využito sběru dat pomocí metody "nužka-papír". Pro zpracování dat budou použity postupy obsahové analýzy, případně software ATLAS.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Fingerman, K. L. (2001). *Aging mothers and their adult daughters: A study in mixed emotions*. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Fingerman, K. L. (1996) Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and aging*, 11(4), 591-606.
- Mottram, S. A., & Hortacsu, N. (2005). Adult daughter aging mother relationship over the life cycle. *Journal of aging studies*, 19, 471-488.
- Novák, T. (2008). *Vztah matky a dcery*. Praha: Grada.
- Shawler, C. (2004). Aging mothers and daughters: relationship changes over time. *Ageing International*, 29(2), 149-177.
- Stuart-Hamilton, I. (1999). *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál.

Příloha č. 2: Abstrakt bakalářské práce

Název práce: **Vztah matky a dcery z pohledu matky v období stáří**

Autor práce: **Bc. Klára Večerková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Počet stran a znaků: 107 stran, 239 079 znaků

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 140

Tato práce se zaměřuje na vztah matky a dospělé dcery, zkoumá jej z pohledu matky v období pozdní dospělosti a stáří. Teoretická část se zaměřuje na specifika vztahu dospělých dětí a jejich matek. Poukazují na pozitivní i negativní aspekty tohoto vztahu, i na komunikaci mezi matkou a dospělou dcerou. Výzkumná část je součástí širšího výzkumného záměru, který mapuje vztah matky a dcery u různých věkových skupin, z různých úhlů pohledu. Výzkumný problém této práce se zaměřuje na prožívání vztahu z pohledu matky ve starší dospělosti a stáří a je pokračovací studií bakalářské diplomové práce. Kvalitativní studie mapuje obecnou charakteristiku vztahu, pozitivní a negativní prvky, které matky ve vztahu vnímají. Výzkumný soubor zahrnoval 43 participantek, vybrané nenáhodnými metodami výběru. Data byla získána dotazníkem tvořeným otevřenými otázkami šířeným přes internet. K analýze byla použita obsahová analýza textu. Výsledky výzkumu potvrzují výsledky bakalářské diplomové práce. Matky v tomto věku vztah vnímají již jako stabilizovaný, zvýrazňují pozitivní aspekty nad negativními.

Klíčová slova: vztah matky a dcery, matka v období stáří a dcera ve středním věku, vnímání vztahu, mateřství, specifika vztahu

Abstract of thesis

Title: **Relationship between mother and daughter from the perspective of mother in old age**

Author: **Bc. Klára Večerková**

Supervisor: **Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Number of pages and characters: 107 pages, 239 079 characters

Number of appendices: 6

Number of references: 140

The aim of the thesis is the relationship between mother and her adult daughter, focusing on the perspective of the mother in her late adulthood and old age. Theory is presenting the specifics of the relationship between adult children and their mothers. Both positive and negative aspects of this relationship as well as the communication between mother and adult daughter are discussed in the thesis. The research section is part of a greater project which is trying to describe the relationship between mother and daughter amongst various age groups and from different points of view. A research problem of this thesis is aimed at experiencing the relationship from mother's point of view in her late adulthood and old age. The study is follow up study of my bachelor's thesis. The qualitative study covers the general characteristics of the relationship, both positive and negative aspects of mothers perception of the relationship. The sample consisted of 43 participants selected by non-random selection methods. Data were obtained by questionnaires with open questions and distributed over the Internet. Data were analysed by textual analysis. The findings of the research are in accordance with the findings of the bachelor's thesis. Mothers in this age perceive the relationship as stabilised, highlighting the positive aspects over the negative ones.

Key words: Mother-daughter relationship, old age mother and daughter in middle age, perception of relationship, experience, motherhood, specifics of the relationship

Příloha č. 3: Úvodní dokument před zahájením vyplňování dotazníku

Dobrý den,

děkujeme za Váš zájem o tento výzkum, zabývající se **vztahem matek a dcer**. Následující otázky jsou určeny pro ženy, které jsou ochotné podělit se o své zkušenosti ohledně svého vztahu s vlastní matkou nebo dospělou dcerou. Ačkoli tento vztah patří k nejdůležitějším v životě, v odborné literatuře se o něm píše poměrně málo. Přesněji řečeno, jsou popisovány spíše krajní a patologické podoby tohoto vztahu (například zanedbávání a týrání dětí matkou), ale o běžném vztahu matek a dcer dostatek informací není.

Naše šetření má přinést **poznatky o vztazích a vzájemné komunikaci mezi matkami a dospělými dcerami**. Proto jsou Vaše odpovědi na položené otázky pro nás velmi cenné. Potřebujeme shromáždit co nejvíce Vašich zkušeností, prožitků a názorů. Jde o to, jak matky v různém věku vnímají vztah se svou dcerou a naopak, jak různě staré dcery vnímají vztah se svou matkou. Předpokládáme, že v běžném vztahu matky a dcery se mohou kromě vzájemné blízkosti a porozumění vyskytovat také nejistota, problémy, konflikty a podobně. Znamená to, že tento unikátní vztah má své pěkné, ale i stinné stránky. Je to velmi soukromé téma, proto budou všechny Vámi vyplněné údaje chráněny jako přísně důvěrné a zůstanou anonymní. Předpokládaná doba vyplňování je asi 50 minut. Prosíme o otevřené a pravdivé odpovědi. Za Váš čas velmi děkujeme.

FILTRAČNÍ BODY

Následující část je pro ty z Vás, které splňujete následující podmínky:

- 1) Ve Vaší rodině se nevyskytly žádné mimořádně dramatické okolnosti (předčasná úmrtí, násilná úmrtí apod.).
- 2) U Vás ani Vaší dcery (matky) se nevyskytly duševní nemoci či závislost na návykových látkách.
- 3) Jste BUĎ matkou dcery, které je nejméně 20 let,
NEBO jste dcerou (dosud žijící) matky, je Vám nejméně 20 let.

Horní věková hranice není u matek ani dcer omezena.

Případný rozvod manželství není na překážku účasti ve výzkumu.

Máte-li více dospělých dcer, při jednom vyplňování popisujte vztah pouze k jedné z nich.

Případné další vyplňování by se týkalo další dcery.

Příloha č. 4: Dotazník

Výzkumné otázky MgrDP:

1. Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou? (12 ot.)
2. Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje? (9 ot.)
3. Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí? (11 ot.)

Otázky dotazníku

- 1) Kolik máte let?
- 2) Kolik máte dětí?
- 3) Kolik let má vaše dcera?
- 4) Volně charakterizujte svůj vztah s dcerou. Jak by se dal popsat?
- 5) Bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?
- 6) A bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?
- 7) Bydlíte s dcerou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?
- 8) Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi vámi?
- 9) V čem si naopak rozumíte?
- 10) Co vás na chování nebo v řeči dcery rozčiluje nebo dráždí?
- 11) Záleží vám na tom, aby vaše dcera souhlasila s vašimi rozhodnutími?
- 12) Pociťujete mezi vámi spíš citový odstup a uzavřenost, nebo otevřenost a citovou blízkost?
- 13) Stojí některá z vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?
- 14) Myslíte, že jste pro dceru určitým vzorem? Pokud ano, v čem?
- 15) Myslíte, že je něco, v čem by dcera nechtěla být jako vy? V čem se chce odlišit?
- 16) Kritizujete někdy dceru? V čem?
- 17) Je něco, co vás vzájemně sbližuje?
- 18) Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí vaše dcera?
- 19) Myslíte, že vaše dcera rozumí tomu, jak se cítíte?
- 20) Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?
- 21) Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?
- 22) Mluvíte s dcerou o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?
- 23) Cítíte ze strany dcery dost podpory?
- 24) Myslíte, že dcera se cítí z vaší strany dostatečně respektována jako samostatná a originální bytost?
- 25) Cítí se někdy dcera z vaší strany ublížená či odmítnutá?
- 26) Myslíte, že vaše dcera má někdy pocit, že se snažíte ovlivnit její život podle svých představ?
- 27) Myslíte, že je na vás dcera v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?
- 28) Zklamala vás někdy dcera svou reakcí?
- 29) Myslíte, že jste vy někdy zklamala dceru?
- 30) Čeho si na dceři vážíte?
- 31) Vděčíte jí za něco?
- 32) Jak se stavíte k úspěchům dcery?
- 33) Jak často se vidíte osobně? Je to pro vás dostačující? Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí vaší dceři?
- 34) Pomáhá vám dcera s něčím?
- 35) Jak byste definovala „dobrou matku“?
- 36) Je/byla vaše dcera vdaná?
- 37) Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co se vdala?

38) Má vaše dcera děti?

39) Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co má dítě/děti? Pokud ano, jakou?

40) Pomáháte dceři s hlídáním dětí?

Příloha č. 5: Charakteristika výzkumného souboru

Matka	Věk matky	Počet dětí	Věk dcer y	Vzdělání	Bydlí s:	Rodinný stav	Rozvod	Pořadí současného manželství	Délka současného manželství
1.	71	2	39	SŠ maturita	dcerou	vdova	ne	-	-
2.	75	2	44	VŠ	partnere m	vdaná	ne	1.	55
3.	64	2	44	VŠ	partnere m	vdaná	ano	2.	14
4.	63	2	32	VŠ maturita	sama	rozvedená	ano	-	-
5.	64	3	37	SŠ maturita	partnere m	vdova	ne	-	-
6.	60	2	35	SŠ maturita	partner	vdaná	ne	1.	38
7.	75	1	42	ZŠ	partner	vdaná	ne	1.	42
8.	60	3	37	SŠ maturita	dětmi a partnere m	vdaná	ne	1.	38
9.	60	3	32	SŠ maturita	dětmi a partnere m	vdaná	ne	1.	38
10.	68	3	38	ZŠ	sama	vdova	ne	-	-
11.	72	4	50	SŠ maturita	partnere m	vdaná	ne	1	50
12.	74	2	51	VŠ	dětmi	Rozvedená, 2x	ano	-	-
13.	64	2	38	VŠ	sama	rozvedená	ano	-	-
14.	62	3	23	VŠ	partnere m	vdaná	ne	1.	39
15.	68	2	46	SŠ maturita	sama	vdova	ne	-	-
16.	68	2	41	SŠ maturita	sama	vdova	ne	-	-
17.	88	2	53	Vyučen	sama	vdova	ne	-	-

				a bez maturit y					
18.	74	3	42	VŠ	sama	vdova	ne	-	-
19.	60	3	30	SŠ maturita	synem	vdova	ne	-	-
20.	70	2	48	ZŠ	Synem a jeho rodinou, partnere m	vdaná	ne	1	49
21.	72	2	51	SŠ maturita	dětmi a partnere m	vdaná	ano	2.	38
22.	63	1	29	VŠ	sama	svobodná	ne	-	-
23.	66	2	45	SŠ maturita	sama	rozvedená	ano	-	-
24.	72	2	44	VŠ	sama	rozvedená	ano	-	-
25.	69	1	38	VŠ	sama	rozvedená	ano	-	-
26.	69	1	50	VŠ	partnere m	vdaná	ano	3.	1
27.	62	2	39	VŠ	partnere m	vdaná	ne	1.	43
28.	63	3	36	SŠ maturita	sama	Rozveden á, 2x	ano	-	-
29.	60	4	26	VŠ	sama	Rozveden á, 3x	ano	-	-
30.	67	2	34	VŠ	partnere m	vdaná	ne	1.	45
31.	68	2	36	SŠ maturita	partnere m	vdaná	ne	1.	37
32.	62	3	36	SŠ maturita	sama	rozvedená	ano	-	-
33.	71	2	39	SŠ maturita	dětmi	vdova	ne	-	-
34.	81	2	55	SŠ maturita	vnučkou a pravnuke m	vdova	ne	-	-
35.	63	2	36	SŠ maturita	sama	vdova	ne	-	-

36.	65	3	41	SŠ maturita	partnere m	vdaná	ne	1.	43
37.	68	3	47	Vyčena bez maturit y	dětmi a partnere m	vdaná	ne	1.	48
38.	63	2	38	SŠ maturita	partnere m	vdaná	ne	1.	43
39.	69	3	33	SŠ maturita	partnere m	vdaná	ano	2.	34
40.	65	2	36	SŠ maturita	dcerou a partnere m	vdaná	ne	1.	46
41.	75	2	48	SŠ maturita	sama	vdova	ne	.	-
42.	62	2	35	VŠ	sama	vdova	ne	-	-
43.	72	4	43	Vyučen a bez maturit y	Sama	vdova	ne	-	-

Příloha č. 6: Schéma okruhů a nalezených kategorií

Obecná charakteristika vztahu s dcerou z pohledu matky

Obecná charakteristika	<i>Kladný</i>	Velmi dobrý
		Upřímný
		Kamarádský
		Láskyplný
		Pěkný
		Sdílení, souzněním porozumění
		Empatie
		Hierarchie
		Respekt
		Pravidelný kontakt
		Přehled o životě dcery
		Neshody - dynamika
		Blížkost a podobnost
	Pomoc a podpora	
	<i>Ambivalentní</i>	Větší vřelost na straně matky
Přecitlivělost		
Napětí		
Nedocenění, ublíženost		
Omlouvání dcery		
Emoční prožitky		
Výčitky ze strany dcery		
Způsob bydlení		
Časové hledisko		
<i>Negativní</i>	Vlažný	
	Formální	
	Zanevření	
Bydlení	<i>Samostatné bydlení</i>	-
	<i>Společné bydlení</i>	-
	<i>Změna ve vztahu</i>	Negativní změna Pozitivní změna
Souhlas s rozhodnutím	<i>Záleží</i>	-
	<i>Nezáleží</i>	Bez bližší specifikace
		Jednoznačné ne
		Volnost, samostatnost
		Vlastní rozhodnutí
		Vlastní život a názory
	Oboustranná tolerance	
	<i>Nejednoznačné vyjádření</i>	Potěšení ze souhlasu dcery
Respekt k odlišným postojům		
Dle okolností Zamyšlení dcery, rada		
Citový odstup, uzavřenost vs otevřenost a citová blízkost	<i>Citová blízkost a otevřenost</i>	Spokojenost s intenzitou
		Přání větší intenzity
	<i>Odstup a uzavřenost</i>	Snaha o větší blízkost a otevřenost
		Smíření
	<i>Nejednoznačné vyjádření</i>	Vliv okolností
		Nevyrovnanost

		Vlastnosti dcery
		Potřeba větší blízkosti a otevřenosti
		Spokojenost s intenzitou blízkosti
Empatie	<i>Vzájemné porozumění, empatie</i>	Vcítění beze slov
		Vzájemnost
		Propojení
		Přístup a chování dcer
	<i>Ambivalence</i>	Vliv okolností
		Nevyrovnanost
		Nedostatek životních zkušeností
	<i>Bez vzájemného porozumění a empatie</i>	Okolnosti
		Naděje na zlepšení
Negování empatie		
Vyjadřování přání a potřeb	<i>Přímo</i>	Bez specifikace
		Nepochopení dcer
		Přímočarost a upřímnost
		Blízká chvíle
		Respekt prostoru dcery
	<i>Náznaky</i>	Neochota sdílet
		Nezájem a vytiženost dcer
Respekt k samostatnosti dcery	<i>Respekt</i>	Bez specifikace
		Nezasahování do života
		K postojům a postavení dcery
		Snaha o dostatečný respekt
	<i>Nejistota</i>	Názory na dotázání
		Nedocení
		Občasné zasahování
<i>Nedostatečný respekt</i>	-	
Úspěchy dcery	<i>Kladné emoce</i>	Hrdost
		Radost
		Potěšení
		Vděk
		Uznání
		Štěstí
		Obdiv
		Přejícnost
	<i>Skepse</i>	Ambivalence
Změny po svatbě	<i>Změna</i>	Pozitivní změny
		Odcizení
	<i>Beze změny</i>	-
Změny po narození dětí	<i>Pozitivní změna</i>	Pochopení
		Porozumění
		Sblížení
		Celkové zlepšení vztahu
	<i>Beze změny</i>	-
Pomoc matce ze strany dcery	<i>Pravidelně</i>	Domácnost
		Péče o rodinu
		Informační technologie

		Finance
		Bez specifikace
	<i>Příležitostně</i>	Na požádání
		Podle potřeby matky
		Dle možností dcery
		Omezená pomoc
	<i>Bez pomoci</i>	Nepotřebují
		Vzdálenost bydliště

Co vzájemný vztah z pohledu matek zlepšuje, posiluje a podporuje?

Lepší období vztahu	<i>Bez lepšího období</i>	Neměnný, stálý
		Porozumění a tolerance
		V současnosti nejlepší
	<i>Lepší období</i>	Vývojové hledisko
		Přechody v životě dcery
Oblast porozumění a sblížení	<i>Obecné porozumění</i>	Ve všem
	<i>Rodina</i>	(Pra)vnučata
		Členové rodiny
		Rodina jako celek
		Rodinné pouto s dcerou
		Smrt matčina partnera
	<i>Společné zájmy</i>	Vztah ke zvířatům
		Čtení
		Cestování
		Turistika
		Příroda
		Práce na zahrádce
		Vaření
		Zařizování bydlení
	<i>Společné činnosti a zážitky</i>	Dovolená
<i>Životní postoje</i>	Společné názory	
<i>Životní filozofie</i>	Životní styl	
<i>Priority</i>	-	
<i>Vlastnosti dcery</i>	Podobnost	
	Tolerance	
	Upřímnost	
	Otevřená komunikace	
	Sdílení	
	Schopnost se domluvit	
Matka jako vzor	<i>Považují se za vzor</i>	Vlastnosti
		Dovednosti
		Postoje k životu
		„Antivzor“
		Úspěchy
		Bez specifikace“
	<i>Nepovažují se za vzor</i>	Neví
		Otázka na dceru
<i>Nejsou si jisty</i>	Vzájemná nezávislost	

Míra podpory ve vztahu ze strany dcery	<i>Dostatek podpory</i>	Bez specifikace
		Vzájemná podpora
	<i>Nedostatek podpory</i>	Nezájem dcery
		Výmluvy dcery
		Nepotřebnost podpory
	<i>Nevyrovnanost podpory</i>	Snaha dcer
		Zatím matky nepotřebují
		Na požádání
		Oblasti podpory
		Podle okolností
Omluvy pro dceru		
Matky pomáhají dcerám		
Hrdost ze strany dcery a její projevy	<i>Hrdost</i>	Rodina
		Vlastnosti
		Práce na sobě napříč nepříznivých okolnostem
		Bez specifikace
	<i>Neurčité vyjádření</i>	Nejistota
		Skromnost
		Neví
		Snaha dcery se lišit
	<i>Projevy hrdosti</i>	Vyhledávání společnosti matky
		Chování
		Komunikace
		Láska
		Podpora
		Snaha být taky taková
		Tolerance a přijetí matky
		Nepozorovaly projevy hrdosti
Úcta k dceři	<i>Povahové vlastnosti</i>	Upřímnost
		Přímost
		Vytrvalost
		Ochota a obětavost
		Inteligence
		Společenskost
		Pracovitost
		Pořádnost
		Samostatnost, nezávislost
		Cílevědomost, ctižádostivost
		Klid
		Nezdolnost a silná vůle
		<i>Znalosti a dovednosti</i>
	Vaření a pečení	
	Odhad situace	
	Sečtěllost	
		Organizační schopnosti
<i>Lidský přístup</i>	-	
<i>Osobnost dcery</i>	-	
<i>Životní úspěchy</i>	-	
<i>Odhodlání a odvaha</i>	Zvládání života i přes překážky	
<i>Přístup dcer ke své rodině</i>	Vztah s manželem	

		Přístup k dětem
	<i>Vzdělání</i>	-
	<i>Vzájemný vztah</i>	-
	<i>Vztah k ostatním lidem</i>	-
	<i>Přístup k zaměstnání</i>	-
Vděčnost k dceři	<i>Cítí vděčnost</i>	Pomoc a podpora
		Přístup dcery k nim
		Láska dcery
		Povaha
		Společnost
		Vnoučata
		Smysl života
		Záchrana života
	Bez specifikace	
<i>Bez pocitu vděku</i>	-	

Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje, co matkám vadí?

Horší období vztahu	<i>Horší období vztahu</i>	Vztahové milníky
		Vývojové milníky
		Zklamání matčina očekávání
		Těžké životné okolnosti
	<i>Bez horšího období</i>	Vyrovnanost
		Stabilita
Neshody a nedorozumění	<i>Popírání neshod</i>	Tolerance na straně matky
		Vyrovnanost vztahu
		Shoda v názorech
		Respekt k nezávislosti dcery
	<i>Potvrzení výskytu neshod</i>	Generační rozdíly
		Povahové rysy
		Vlastnosti
		Projevy chování
		Rodinné záležitosti
		Nedostatek času dcery
		Rozdílné názory
		Komunikace
		Vzájemná rozdílnost
		Společné soužití
Problematické oblasti v chování a řeči dcery	<i>Zamítnutí</i>	Respekt k nedokonalostem a odlišnostem dcery
	<i>Potvrzení</i>	Vlastnosti
		Nedodržení slibu
		Vzhled dcery
		Způsob života
		Množství citu
		Projevy dcer vůči nim
Fungování v rodině		
Touha dcer po odlišení se od matky	<i>Touha se odlišit</i>	Vlastnosti
		Generační rozdíl
		Postoje k životu

		Vzhled
		Způsob života
	<i>Negace</i>	-
Kritika	<i>Přiznávají kritiku</i>	Projevy chování
		Životní styl
		Komunikace
		Finance
		Životní maličkosti
		Vzhled dcery
		Přístup k vnoučatům
		Nepořádek
	<i>Negují kritiku</i>	-
	<i>Udělují rady</i>	-
Negativní, rozporuplné, nepříjemné pocity	<i>Negují</i>	-
	<i>Připouští</i>	Neúmyslná kritika
		Nedorozumění
		Nedostatek komunikace
		Úbytek s věkem
		Neochota dcery se skutečně sblížit
		Pokles své významnosti v životě dcery
		Přístup dcer k životu
Srovnávání a soupeření	<i>Negují</i>	-
	<i>Připouští</i>	Domácnost
		Vztah se svou matkou
		Rodina
Pocity ublížení a odmítnutí u dcery	<i>Negují</i>	Nikdy dceru neodmítly
		Dcery nedaly najevo
	<i>Připouští</i>	Minulost
		Rodinné záležitosti
		Komunikace
	Nedostatek uznání	
Ovlivňování života dcery matkou	<i>Neguje</i>	Respekt k dceřinu samostatnému životu
		Nedostatek času k ovlivňování
		Dcery si nenechají zasahovat
		Snaha o nezasahování
		<i>Připouští</i>
	<i>Nedokážou posoudit</i>	-
Zklamání	<i>Neguje</i>	-
	<i>Oboustranné zklamání</i>	Bez specifikace
		Malá závažnost
		Běžné životní situace
		Bez dlouhodobého ovlivnění
		Rozdílnost generací, pozic
		Ponaučení se
		Soužití s manželem
	<i>Zklamání na straně matky/dcery</i>	-

